

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И
СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

Факултет: „Финансово-счетоводен“

Катедра: „Финансов Контрол“

АДРИАНА АТАНАСОВА АТАНАСОВА

ДОБАВЕНАТА СТОЙНОСТ ЗА ОБЩЕСТВОТО ОТ НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ ЧРЕЗ СИСТЕМАТА ЗА КОНТРОЛ ВЪРХУ КАЧЕСТВОТО

ДИСЕРТАЦИЯ

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА
И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“

ПО НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ
„СЧЕТОВОДНА ОТЧЕТНОСТ, КОНТРОЛ И
АНАЛИЗ НА СТОПАНСКАТА ДЕЙНОСТ
(ФИНАНСОВ КОНТРОЛ)“

Научен ръководител:

доц. д-р Красимир Йорданов

София,

2024 г.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Адриана Атанасова, глава девета „Приложение на статистически измерители на пазарна концентрация“ от колективна монография „Пазарът на одиторски услуги в България“, издателски комплекс – УНСС, София, 2024 г., ISBN 978-619-232-816-0, стр. 124-138

Адриана Атанасова, глава тринадесета „Области на въздействие от КПНРО на пазара на одиторски услуги“ от колективна монография „Пазарът на одиторски услуги в България“, издателски комплекс – УНСС, София, 2024 г., ISBN 978-619-232-816-0, стр. 212-236

Красимир Йорданов, Адриана Атанасова „Влиянието на качеството на одита върху икономическия растеж“, сборник статии, представени на Национална научна конференция с международно участие 21 – 22 ноември 2022 г., София 2023 г., издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, ISBN 978-619-245-327-5, стр. 570-577

Даниела Петрова, Адриана Атанасова „Изследване на пазара на одиторски услуги в България“, Научни трудове на УНСС (4) 2023, ИК – УНСС, ISSN 2534-8957, стр. 187-202

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
1. Актуалност и значимост на темата на дисертационния труд.....	5
2. Обект и предмет на изследването	6
3. Цел на дисертационния труд	6
4. Задачи на дисертационния труд	7
5. Основна теза и хипотези за изследване	8
6. Методология и методика на изследването	9
7. Ограничения на изследването	11
ГЛАВА 1: ВЛИЯНИЕТО НА КАЧЕСТВОТО НА НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА	13
1.1. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ И КОНТРОЛЪТ ВЪРХУ НЕГОВОТО КАЧЕСТВО.....	13
1.2. ВЛИЯНИЕТО НА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТА ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА	29
1.2.1. Своевременно докладване на резултати от одита към надзорните органи.....	31
1.2.2. Рискове във връзка с публикуване на финансови отчети, вкл. одиторски доклади	32
1.2.3. Одиторските мнения като икономически показател	34
1.2.4. Участници в надграждането на добавената стойност от независимия финансов одит	36
1.2.5. Ролята на одитните комитети в добавената стойност за обществото от независимия финансов одит	36
1.2.6. Добавената стойност от одита за различни групи от обществото	39
1.3. КОНЦЕНТРАЦИЯ НА ПАЗАРА НА ОДИТОРСКИ УСЛУГИ КАТО РИСК ЗА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТА.....	40
1.3.1. Анализ на концентрацията на пазара на одиторски услуги	41
1.3.2. Регулиране на концентрацията на пазара на одиторски услуги.....	54
ГЛАВА 2: СИСТЕМАТА ЗА ГАРАНТИРАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ, ПРИЛАГАНА ОТ КОМИСИЯТА ЗА ПУБЛИЧЕН НАДЗОР НАД РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ	56
2.1. СИСТЕМАТА ЗА ГАРАНТИРАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ, ПРИЛАГАНА ОТ КОМИСИЯТА ЗА ПУБЛИЧЕН НАДЗОР НАД РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ	56
2.1.1. Области на въздействие от КПНРО на пазара на одиторски услуги.....	56

2.1.2. Извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност за одитори на ПОИ и неПОИ	59
2.1.3. Ценообразуване и контрол върху цената на одиторските услуги	62
2.1.4. Пазар на одиторски услуги – осигурителен и застрахователен сектор	70
2.1.5. Наздор върху неодитни услуги и възможни рискове за одитора и за Комисията	74
2.1.6. Потенциални рискове и възможни решения	77
2.2. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА КОНТРОЛА, ОСЪЩЕСТВЯВАН ОТ КПНРО ЧРЕЗ АНАЛИЗ ЗА АДЕКВАТНОСТТА НА ПОСТАВЕНИТЕ ОЦЕНКИ НА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТОРИ НА ДРУЖЕСТВА, ОБЯВЕНИ В НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ	82
2.2.1. Видове одиторски мнения спрямо спазването и оповестяването на принципа за действащо предприятие във финансовите отчети	83
2.2.2. Методика на изследването	84
2.2.3. Ограничения на изследването	86
2.2.4. Резултати.....	87
2.2.5. Заключение от изследването.....	97
2.2.6. Препоръки за подобряване публичността на поставените оценки за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори.....	97
ГЛАВА 3: СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В ОДИТОРСКИТЕ ПРАКТИКИ КАТО ГАРАНТ ЗА ВИСОКОТО КАЧЕСТВО НА ОДИТА	99
3.1. СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В ОДИТОРСКИТЕ ПРАКТИКИ КАТО СПЕЦИФИЧЕН ВАРИАНТ НА СИСТЕМАТА ЗА ВЪТРЕШЕН КОНТРОЛ COSO	99
3.1.1. Основни разлики в системата за вътрешен контрол на качеството по смисъла на МСКК 1 (отм.) и системата за управление на качеството по смисъла на МСУК 1.....	100
3.1.2. Съпоставка на принципите от модела COSO с изискванията на МСУК 1	102
3.1.3. Добавената стойност за обществото от първо вътрешно за одиторската фирма ниво на контрол чрез системата за управление на качеството.....	147
3.1.4. Заключение от изследването.....	148
3.2. ВЛИЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В КРАЙНАТА ОЦЕНКА НА КАЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИЯ ОДИТОР	149
3.2.1. Изследване на влиянието на установени пропуски и несъответствия в СУК в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори чрез прилагане на анализи в SPSS	150
3.2.2. Хи-квадрат анализ	152

3.2.3. Множествена регресия.....	155
3.2.4. Преглед на данни от инспекциите и обвързване на съществените пропуски в одиторската практика с пропуски в СУК.....	159
3.2.5. Зависимост между констатираните пропуски и несъответствия в СУК с дадената от Комисията оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори.....	170
3.3 ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОДОБРЕНИЕ НА СИСТЕМАТА ЗА КОНТРОЛ ВЪРХУ КАЧЕСТВОТО НА ОДИТОРСКАТА ДЕЙНОСТ В КПНРО.....	172
3.3.1. Класифициране на пропуски и несъответствия и обвързването им със СУК ...	172
3.3.2. Промяна на методологията на КПНРО.....	174
3.4. АНАЛИЗ НА ОПИТА НА ДРУГИ НАДЗОРНИ ОРГАНИ ПО ПРОВЕРКАТА НА СУК.....	179
3.5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	185
ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	186
ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА.....	191

УВОД

1. Актуалност и значимост на темата на дисертационния труд

Качеството на независимия финансов одит носи неговата значимост. Сам по себе си, без високо качество, независимият финансов одит не изпълнява ефективно основната си цел за задоволяване потребността на заинтересованите лица чрез експертна оценка на верността на финансовите отчети на предприятията. Затова и изследването на качеството на одита, в частност на системите, които го гарантират, винаги ще бъде значимо.

Системите за контрол върху качеството подпомагат прилагане на професионалните за одита стандарти в пълнота по ефективен начин. Системата за управление на качеството, присъща на одиторските практики, освен че изпълнява основната си цел – предоставяне на последователно качествени ангажименти за одит, допринася и за повишаване на ефективността на процесите в организацията, която наред с изпълнението на своята обществено значима професионална роля функционира и като частен бизнес.

През 2022 г. беше извършена съществена трансформация в организирането на вътрешния контрол по отношение качеството на одитите. Съгласно Международни стандарти за управление на качеството 1 и 2 вече новата система за управление на качеството трябва да е разработена и внедрена в одит фирмите до 15.12.2022 г. и една година след тази дата тя трябва да бъде ревизирана. От друга страна, външната проверка за адекватност и съответствие на новите системи за управление на качеството с приложимите професионални стандарти може да бъде извършена от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори най-рано през 2023 г., а как одиторите ревизират тези системи – през 2024 г.

Актуалността на темата на дисертационния труд се обосновава както с предизвикателствата, произтичащи от прилагането на новите стандарти за качество, така и от необходимостта от пренастройване на работата на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. В допълнение, изразяването на сигурност по устойчивостта, което се изисква от Закона за независимия финансов одит и изразяването на сигурност по устойчивостта (загл. доп. - ДВ, бр. 79 от 17 Септември 2024 г.), също изисква ефективна система за контрол на качеството. Тенденцията е отчетността на предприятията да включва финансова и нефинансова информация. В резултат на насоката за интегрирана отчетност е

естествено да се приеме подход и за интегриран одит. Нефинансовите параметри, които следва да се оповестяват, имат и финансов измерител. Изразяване на сигурност по устойчивостта, поне в първите години в България, ще бъде извършвано от регистрираните финансови одитори. Т.е. презумпцията е, че регистрираните финансови одитори имат компетентността за това как да бъде извършен одит. Необходимо е този одит да бъде качествен. Ако регистрираният финансов одитор няма ефективни системи за контрол на качеството по отношение на финансовия одит, то това ще има пряко отражение и в качеството на изразената сигурност по устойчивостта. Навременното диагностициране на системи за контрол върху качеството по отношение на независимия финансов одит позволява превантивни мерки към финансовите одитори, които ще станат и одитори по устойчивостта.

Одитът без качество не носи стойност, затова системите, които оценяват и управляват качеството на одита, трябва да бъдат в постоянен процес на актуализация и подобряване, за да бъдат адекватни спрямо променящата се среда.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са системите за управление и гарантиране на качеството.

Предметът на изследване е характеристиката на вътрешната за одиторските фирми система за управление на качеството и целите на системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори.

3. Цел на дисертационния труд

Целта на независимия финансов одит, дефинирана в специалния закон за независимия финансов одит, е да повиши степента на доверие на потребителите на финансовия отчет чрез изразяване на одиторско мнение¹. Предпоставка за извършване на одита е използване от ръководството на одитираното дружество на приемлива обща рамка за финансово отчитане². Приложимите рамки за финансово отчитане са:

---

¹ чл. 2 от ЗНФО, не е променен с измененията и допълненията на ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

² пар. 4 от МОС 210 „Договаряне на условията на одиторските ангажименти“

- специфична рамка за финансово отчитане, регламентираща отчети за конкретни потребители и
- обща рамка за финансово отчитане, регламентираща финансови отчети с общо предназначение за широк кръг потребители³.

Общите рамки за финансово отчитане поясняват, че за извършване на одита, одиторът определя основните потребители на финансовата информация. Възможният ефект от неправилните отчитания върху конкретни отделни потребители, чиито потребности могат да варират в широки граници, не се разглежда⁴. Въпреки това резултатите от одита имат своето пряко или косвено влияние върху тези „други“ потребители, които са част от обществото.

Целта на дисертационния труд е да изследва системите за контрол върху качеството на одита и да анализира връзката им с добавената стойност от независимия финансов одит, както към определените първични потребители на финансовата информация – собственици и инвеститори, така и към „другите“ потребители в най-широк смисъл – обществото като цяло.

4. Задачи на дисертационния труд

Задачите на дисертационния труд са:

- Преглед на същността за система за контрол върху качеството и система за управление на качеството. Анализ на различията и целите на промените на стандарта за контрол върху качеството, който да се прилага от регистрираните одитори;
- Изследване на системата за управление на качеството и потвърждаване или отхвърляне на хипотезата, че системата за управление на качеството по смисъла на приложимите одиторски стандарти е частен случай на модела COSO;
- Изследване на адекватността на дадените от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори оценки за качество на професионалната дейност на регистрирани одитори, одитирали дружества, обявени в несъстоятелност близо

---

³ чл. 5 от ЗНФО

⁴ пар. 2 от МОС 320 „Ниво на същественост при планирането и изпълнението на одита“

- до датата на одиторския доклад чрез анализ на финансовите отчети на дружествата, попаднали в извадката, и издадените одиторски доклади към тях;
- Изследване на зависимост между констатираните пропуски и несъответствия в СУК с дадената от Комисията крайна оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори;
  - Анализ и стратификация на пропуски в качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, констатирани при изпълнени от КПНРО планови инспекции;
  - Определяне на рискове за качеството на одита в следствие от концентрацията на пазара на одиторски услуги в България. Изследване на концентрацията на пазара на одиторски услуги в България. Механизъм за регулиране на концентрацията на пазара на одиторски услуги с цел гарантиране на качествения одит в България;
  - Представяне на възможни подобрения в системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от КПНРО.

5. Основна теза и хипотези за изследване

Тезата е, че добавената стойност за обществото от независимия финансов одит е следствие от качеството на одита, което се гарантира от системите за контрол върху качеството.

X1: Системата за управление на качеството по смисъла на приложимите одиторски стандарти е частен случай на модела COSO.

X2: Системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана при изпълнение на инспекции от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО), гарантира с разумна степен на сигурност, че одитите са изпълнени качествено, което засилва значимостта на одиторските доклади и стойността, която те носят за обществото.

X3: Съществува статистически значима връзка между пропуските и несъответствията в изградената вътрешнофирмена система за контрол върху качеството/система за управление на качеството в одиторските практики и крайната оценка за качество на професионалната дейност на регистрираните одитори, дадена от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори.

X4: Концентрацията на пазара на одиторски услуги в България може да създаде риск за качеството на одиторските услуги, което да има отрицателен ефект за обществения интерес.

6. Методология и методика на изследването

Използваната методология на дисертацията се основава на дедуктивния подход като анализът започва от общото и крайно в логиката на изследването ниво, което е икономиката и обществото, за да се достигне до конкретните обекти, които добавят стойност на това крайно ниво през призмата на независимия финансов одит.

Дефинираните нива в низходящ ред според тяхната широкообхватност са: икономиката и обществото, системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и системата за управление на качеството в одиторските практики. По смисъла на чл. 7, ал. 2 от Закона за независимия финансов одит регистрираните одитори са физически лица и одиторски дружества. Ако се използва термина одиторски дружества, това би ограничило разбирането и изследването само до тях и би изключило от обхват регистрираните одитори, упражняващи професията като физически лица. Поради тази причина, в дисертационния труд се използва терминът „одиторски практики“, което позволява обобщаване на всички способности за упражняване на одиторската професия, включително упражняване на професионалната дейност като свободна професия.

Определените по-горе нива взаимодействат помежду си като фундаменталният елемент, който е в основата на системите за качество е качеството на независимия финансов одит, което е представено и чрез фиг. 1.

Фиг. 1: нива на изследване в дисертационния труд

Системата за управление на качеството е както обект на контрол от КПНРО, така и способ за прилагане на контрол на качеството на одита на вътрешно за одиторската практика ниво. Затова е анализирана самата система за управление на качеството и е изследвана нейната оценка за адекватност, дадена от надзорния орган на регистрираните одитори.

В дисертационния труд е направен и анализ и интерпретация на резултатите от следните използвани методи към съответното изследвано ниво:

- Изчисление на индекс на Херфиндал-Хиршман: изследване на пазарната концентрация;
- Изчисление на коефициент на Джини и представяне на крива на Лоренц: анализ състоянието на пазара на одиторските услуги и измерване на неравенството между одиторите;
- Изпълнение на статистически Хи-квадрат анализ: статистически метод за изследване на статистически значима връзка между две променливи;
- Изпълнение на статистически многофакторен регресионен анализ: статистически метод за изследване на зависимост между три и повече признака;
- Анализ на първични и вторични данни: за целите на дисертационния труд са използвани основно данни, предоставени от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, представени към съответните глави на дисертацията;

7. Ограничения на изследването

В уводната част е посочено, че рамката за финансово отчитане може да е обща и специфична. За целите на дисертацията се поставя ограничение само до изследване на независимия финансов одит на финансови отчети, изготвени по обща рамка за финансово отчитане.

Законодателствата на България и на Европейския съюз са в динамичен процес на непрекъснати промени, така че да отговорят на нуждите на обществото и на общността. Поради тази причина, за целите на дисертационния труд се посочва актуалната към момента на провеждане на изследването нормативна уредба към 11.01.2024 г., което се представя и като ограничение. С Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г. Законът за независимия финансов одит (ЗНФО) е изменен. Заглавието е допълнено и новото наименование е „Закон за независимия финансов одит и изразяването на сигурност по устойчивостта“ (ЗНФОИСУ). Използваните в дисертацията препратки към ЗНФО са преразгледани за тяхното съответствие със ЗНФОИСУ. Измененията и допълненията в ЗНФОИСУ основно се отнасят до регулирането на изразяването на сигурност по устойчивостта, което не е обект на изследване в дисертацията.

Емпиричните данни за провеждане на анализите и изследванията са предоставени от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори на различни етапи от изготвяне на дисертационния труд. Поради официалния път на изискване на информация, част от изследванията включват данни, актуални към момента на предоставянето им.

В резултат от направените анализи и заключения са дадени препоръки за подобряване на системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, която се прилага от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. За да бъдат потвърдени ползите от предложените промени се изисква те да бъдат въведени и в последващ период да бъдат измерени резултатите. Като ограничение се отбелязва, че поради ограничения срок на докторантурата не е възможно да бъде проследен ефектът на част от предложените решения, поради което някои от предложенията остават в апробация и предстои тяхната окончателна оценка.

Изискванията на МСУК 1, отнасящи се до изисквания, свързани с мрежа от фирми или услуги, предоставяни от мрежата от фирми са специфични и приложими само за определен кръг от одиторски практики, поради което не са включени в анализа.

Съпоставянето на СУК с COSO е ограничено само до основните и широко приложими задължителни цели във връзка с качеството на одита.

Специфичните ограничения, характерни за конкретно използваните методи, са представени в съответните глави от дисертацията.

ГЛАВА 1: ВЛИЯНИЕТО НА КАЧЕСТВОТО НА НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ

ОДИТ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА

1.1. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ И КОНТРОЛЪТ ВЪРХУ НЕГОВОТО КАЧЕСТВО

В дисертационния труд се представят връзките между *одита-одитните комитети-одитираните предприятия от обществен интерес-обществото* и *системата за управление на качеството в одиторските практики-системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от КПНРО-ползите за обществото*. Изведени са твърдения на други автори, които засягат някои от елементите или от връзките между тях. Структурата на настоящата глава следва последователността от възникването на одита и неговото определение в наши дни, необходимостта от контрол върху неговото качествено изпълнение и критика към добавената стойност от контрола върху качеството на одита, за да се стигне до обвързване на качеството на одита с обществения интерес.

1.1.1. Възникване на независимия финансов одит

В учебника „Международни одиторски стандарти. Системи за вътрешен контрол“⁵ са представени историческите предпоставки за възникването на одита. През XIV в. са съществували два вида одит. Първият се осъществявал **публично** чрез изслушване на счетоводните отчети, прочетени от ковчежници, в присъствието на управляващите лица и гражданите. В средата на XVI в. одиторите в градовете завършвали отчетите си със следните думи „изслушано от долуподписаните одитори“. Вторият вид одит представлявал детайлна проверка на документите за заплатата на управляващите крупни поземлени владения, след което се правил устен отчет **пред собствениците и Съвета на управляващите** относно дадения имот. През втората половина на XIX в. чрез създаването на законодателни актове се цели повишаване на значимостта на одита **като метод на пазарната икономика**.

---

⁵ Учебник „Международни одиторски стандарти. Системи за вътрешен контрол“, автори: Никол Герхаурд, Пол Дж. Смит, Рение Абхелмауер, издателство „Икономика прес“ & „Р-консулт“ ЕООД, 2009 г.

В доклад⁶, представен на научно-практическа конференция, Султана Българенска посочва, че одиторската професия е възникнала като **потребност при свободната пазарна икономика**, за да може обществото, потребител на информацията от годишните финансови отчети, да е сигурно, че тази информация вярно и честно представя имущественото състояние на съответния търговец.

В статията „Възникване на независимия финансов одит и поява на национални професионални организации“, част от издание на ИДЕС⁷, е представена широкоизвестната теза, че историята на независимия финансов одит може да бъде отнесена към втората половина на XIX век във Великобритания и САЩ. Факторът обуславящ **частно-правната социална потребност от независим финансов контрол** е отделянето на собствеността от управлението и различните интереси на собственици и управляващи търговските сдружения. Първите искат получаване на дивидент и възможно потенциално продаване на акциите на висока цена, докато вторите – положителните резултати да се задържат и да се използват в самото предприятие. Затова в търговския закон на Великобритания от 1879 г. се изисква „пълнен и достоверен счетоводен баланс“, който да е одитиран.

Може да се направи изводът, че независимият финансов одит е възникнал *като метод на пазарната икономика* с основната цел да *носи добавена стойност от своята дейност на собствениците* и се характеризира с *публичност на резултатите*.

1.1.2. Определение за независим финансов одит в наши дни

Проф. Михаил Динев прави извода, че „преди всичко обективните потребности на собственика на капитала, на инвеститори и кредитори, на контролни и други институции поражда появата на организирано осъществявана проверка и заверка на годишни счетоводни отчети“⁸. Ако зараждането на одита е било следствие на необходимост само на

---

⁶ Сборник с доклади „Началото на двадесет и първи век – доверие в почтеността на одитори и счетоводители“ от конференция на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България, Русе, 16 април 2004 г.

⁷ Издание на ИДЕС „Независимият финансов одит в Република България“, издание 2016 г., подготвено от колектив при ИДЕС в състав: Димитър Желязков, доц. д-р Живко Бонев и доц. д-р Антон Свраков, рецензент: проф. д-р Стоян Дурин. При разработката са използвани материали и публикации на: Проф. д-р на ик.н. Димитър Спасов, проф. д-р Стоян Дурин, проф. д-р Стоян Стоянов, проф. д-р на ик.н. Михаил Динев, доц. д-р Живко Бонев, , проф. д-р Фаня Филипова, доц. д-р Симеон Милев, д-р Антон Свраков, Димитър Желязков ISBN 978-954-91469-2-9 – стр. 5-15

⁸ Проф. Динев, Михаил, „Методологически проблеми на независимия одит в България“, издателство „Мисъл“, София, 2001 г.

собствениците, то в днешни дни е валидно, че одитът е необходим за много по-широк кръг от потребители.

Одитът има собствена теория, която е различна от неговия обект⁸. Необходимостта от критично мислене е от ключово значение при анализа на финансовите отчети. Одиторът трябва да има счетоводни познания, но те не са достатъчни, за да може той да извършва качествен одит.

Финансовият одит е потвърждаващ одит, който има за цел установяване на достоверност, вкл. правилност и истинност на информацията във финансовите отчети на одитираните предприятия. Независимият финансов одит е външен одит, който е гарант за изпълнение на изискванията на законодателството и е предназначен да удовлетвори потребностите от информация за тези, които имат законното право да се интересуват от дейността на обекта. При него, специалисти в дадена област извършват независима и обективна оценка и предоставят разумна увереност за спазване на изискванията от изпълнителя на конкретна дейност.⁹

Доц. Силвия Костова и проф. Георги Иванов⁹ определят одита като „изключително ефикасна дейност“ и го разглеждат като форма на контрол с ясно изразено последващо въздействие.

Според тях одитът е свързан с концепцията за почтеност, която следва да се разбира като взаимоотношение, основаващо се на задължението за поемане на отговорност и предоставяне на отчет за дейността, във връзка със законовите (договорените) очаквания. В своя академичен учебник авторите представят теорията на Робърт Адамс, според която подотчетността означава, че законът или традицията изискват от лицата и организациите да представят отчет за своите действия на тези, които имат законен интерес от това.

Доц. Силвия Костова и проф. Георги Иванов⁹ извеждат дефинициите за одит, част от които са както следва:

- процес, посредством който компетентен независим специалист събира и оценява доказателствата за информацията, поддаваща се на количествена оценка и отнасяща се до специфична стопанска система, за да изрази мнение в заключението си за съответствието на тази информация с предварително установени критерии ;

---

⁹ Силвия Костова и Георги Иванов, академичен учебник „Одит“, издателство „Фабер“, 2012 г.

- систематичен, независим и документиран процес за получаване на доказателства от одита и обективното им оценяване, за да се определи степента, до която са удовлетворени критериите на одита.

Независимият финансов одит се характеризира като „специфична контролна дейност, осъществявана от външни контролни органи, притежаващи висока квалификация и конкретна специализация, насочена към оценка на финансовото състояние“¹⁰ и се отъждествява с одиторски контрол¹¹. Одитът е „средство за постигане на търговски успех“ чрез **добавената** стойност от консултациите и съветите, дадени от специалистите регистрирани одитори¹². В съчиненията на Маркс и Енгелс¹³ принадлежната стойност е дефинирана като добавка към първоначалната стойност, т.е. първоначалната стойност се изменя и увеличава. Първоначалната стойност, която независимият финансов одит носи е насочена за потребителите на финансовите отчети, които основно са собствениците на предприятията, особено в случаите на разделение между собственици и управляващи одитираните дружества. Въпреки това, към тази стойност са добавени косвените ползи за обществото (в най-широк смисъл) от одита.

Консултантската и независимата обективна оценъчна дейност на независимия финансов одит са в противоречие и тяхното едновременно изпълнение от едно и също лице или екип е в противоречие с българското законодателство. Въпреки това, одитът има добавена стойност за бизнеса чрез обсъждането на съществените пропуски във вътрешния контрол на предприятията, предоставяне и обсъждане на таблиците с грешки и отклонения във финансовата отчетност, която регистрираните одитори са установили и др. елементи от процеса по цялостното изпълнение на одита. Чрез одита се спомага да подобряване на вътрешните процеси по счетоводно отчитане и контрол. Т.е. „добавената“ стойност за предприятията от одита е следствие от процеса по изпълнението на одита, в частност провеждане на ефективна комуникация между регистрираните одитори и лицата, натоварени с общо управление.

---

¹⁰ Костова, Силвия, „Особености на одита“, списание на ИДЕС, брой 4/07, година XI с използван източник Динев, М., Христова, Л. цит. Съч., с. 5 и сл.; Томов,, Й. цит. Съч. с. 222

¹¹ Костова, Силвия, „Особености на одита“, списание на ИДЕС, брой 4/07, година XI

¹² Костова, Силвия, „Особености на одита“, списание на ИДЕС, брой 4/07, година XI с използван източник Шеремет, А., СУИЦ, В. Аудит. Москва, Инфра, 2002, с. 17

¹³ Съчинения – Маркс Енгелс, издателство „Българска комунистическа партия“, София, 1968 г., стр. 162 – достъпно на [T23-KAPITALAT1.pdf \(marxists.org\)](http://T23-KAPITALAT1.pdf)

Одитът е форма на контрол, следователно той може да се разглежда и като контрол върху качеството на финансовата информация, публикувана във финансовите отчети на предприятията. Измерителите за качеството на финансовите отчети са пълнота, разбираемост, вярност и честност и съответствие с нормите за отчитане на финансовото и имущественото състояние.

Принадената стойност може да съществува само ако одитът е изпълнен качествено, което поставя фокус върху системите за управление и гарантиране на качеството на одиторската дейност.

1.1.3. Одитът в условията на икономическа криза и необходимост от регулацията на неговото изпълнение

Контролът върху професията е следствие от **високия публичен интерес** към акционерния капитал на търговски дружества, търгувани на фондови борси, и се наблюдава тенденция за засилване на контрола след икономическите кризи. Според проф. д-р Али Вейсел¹⁴ икономическата криза в САЩ, възникнала през 2008 г., повдига въпроси за корпоративното управление, вкл. за ролята на одиторите в тази криза. Кризите водят до криза на доверието на потребителите на информацията към финансовите отчети и изразените мнения от одиторите. Причината е, че кризите предизвикват фалити на фирми, за които одиторите са потвърдили, че са печеливши. Това поражда необходимостта от въвеждане на редица допълнителни изисквания към одиторската дейност относно планирането и изпълнението на одиторски процедури, получаване на по-високо надеждни одиторски доказателства, формиране на комисии за надзор над публичното счетоводство, създаване на одитни комитети през 2002 г. и др. Въпреки че кризата на доверието засяга развитите страни, България също е засегната, защото е свързана с европейското законодателство. В тази връзка, по смисъла на европейска директива и вследствие на кризата е създадена и Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори в България.

По време на криза се препоръчва да се наблегне на одиторски процедури, свързани с принципа за действащо предприятие. Анализ на одиторски доклади на 202 фирми, фалирали

---

¹⁴ Списание на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България, бр.1/2013, година XVII, „Одит на финансовите отчети в условията на криза“

през 2001 г. в САЩ, показва, че само за 48 % от тях има квалификация или обръщане на внимание за риска предприятието да не продължи като действащо. В резултат на което е въведено изискване за допълнително оповестяване в одиторския доклад, дори ако не съществува значителна несигурност по отношение на действащото предприятие, като например наличие на кредит, потенциална обезценка на активи и др.

В дисертацията е направено изследване, което включва извадка от фирми, обявени в несъстоятелност и преглед на одиторските доклади дали включват съответния параграф за съществена несигурност по отношение на предположението за действащо предприятие в периодите непосредствено преди да бъде реализиран риска дружеството да престане да бъде действащо.

1.1.4. Професионалния скептицизъм като фактор за качествен одит

Повишеният професионален скептицизъм изисква повишена критичност и бдителност от одитора, което от своя страна означава планиране и изпълнение на повече одиторски процедури и следователно намаляване на одиторския риск. Намаленият одиторски риск е в полза на обществото, поради повишената сигурност, че изразеното одиторско мнение е адекватно.

Основен проблем на европейските одитни регулатори е как да бъде оценена субективната професионалната преценка на одиторите. Инспекторите, проверяващи професионалната дейност на регистрираните одитори, също прилагат субективната си професионална преценка и по този начин трудно се постига съпоставимост и обективност в крайната оценка на качеството, която се поставя на одиторската практика за професионалната ѝ дейност. Комитета по одиторски стандарти към Американската счетоводна асоциация в отговор на въпроси от Съвета по Международни одиторски стандарти и услуги за изразяване на сигурност (International Auditing and Assurance Standard's Board – IAASB) на тема „Повишаване качеството на одита в обществен интерес“¹⁵ предлага допълнителни насоки и рамки, които да подпомогнат одиторите и регулаторите в прилагането на подходящо ниво на професионален скептицизъм. В отговора Комитетът е направил теоретичен преглед, който включва предложението на Nolder и

---

¹⁵ The Auditing Standards Committee of the Auditing Section of the American Accounting Association's Response to the International Auditing and Assurance Standard's Board's Invitation to Comment: Enhancing Audit Quality in the Public Interest, COMMENTARY, Current issues, Volume 11, spring 2017, ISSN 1936-1270

Kadous (2015) за подобрена дефиниция, която да отразява влиянието на собствените убеждения на одитора, за професионалния скептицизъм, която е както следва: „ненаблюдаема, латентна нагласова структура, отразена в:

(1) оценъчните убеждения на одиторите относно твърденията на ръководството, включително риска от съществени отклонения и какво представлява уместно и достатъчно доказателство за подкрепа на мнението,

(2) чувствата им в отговор на рисковете, свързани с потенциални погрешности в твърденията на ръководството и потенциалната неуместност или недостатъчност на доказателствата, и

(3) намеренията и поведението, свързани с естеството, обхвата и времето на допълнителните одиторски процедури, които определят окончателната убедителност на доказателствата, подкрепящи одиторското мнение¹⁶“.

В предложената дефиниция акцент са ненаблюдаеми, потенциални и скрити нагласи, убеждения, чувства и поведение, което неоспоримо е трудно измеримо от ръководството на одиторската практика и от регулаторен орган.

Въпреки това, според Комитета има стимули на вътрешнофирмено ниво, които имат отношение в повишаването на професионалния скептицизъм, като мотивация за добро представяне, планиране на одита с оглед намаляване времеви натиск, насърчаване на професионалния скептицизъм без значение от последствията и поощряване на ефективната комуникация, като тези фактори са част от фирмената култура, обучение, прегледа за контрол върху качеството¹⁵.

Изследване на Меган Джоунс¹⁷, направено в САЩ, доказва връзката на професионалния скептицизъм с текучеството на персонала. Авторът е установил, че заместващите одитори, които завършват само част от вече започната задача от предходен одитор, показват по-нисък скептицизъм в сравнение с одиторите, които изпълняват цялата задача. Причините за това включват липсата на необходимата информация и по-ниско чувство за ангажираност към задачата.

---

¹⁶ Nolder, C. J., and K. Kadous. 2015. The Way Forward on Professional Skepticism: Conceptualizing Professional Skepticism as an Attitude. Working paper, Suffolk University and Emory University

¹⁷ Audit Quality: Detection of Material Misstatement, Megan Jones, Graduate Theses, Dissertation, 2018, available at: <https://researchrepository.wvu.edu/etd/5906>

Изброените по-горе фактори не са част от отделна рамка за професионален скептицизъм, но са част от вътрешнофирмената среда. В изследването на дисертационния труд се анализира системата за управление на качеството в одиторските практики като частен случай на модела за вътрешен контрол COSO, като професионалния скептицизъм е представен като част от процеса за управление на риска, в т.ч. управление на риска, свързан с качеството на одита.

1.1.5. Ротацията на одитора фактор ли е за качеството на одита

Според изследване¹⁸, проведено в Италия, качеството на одитите на финансовите отчети е по-ниско през първите три години след ротация на одитора, в сравнение с по-късните години на същия одитор, т.е. качеството на одита се подобрява с по-дългото задържане на одитора в одит клиента. Изследването също така разглежда моралния риск, свързан с финалните години на одитора, когато той не може да бъде преназначен, и потенциалното намаляване на качеството на одита в този период. Заключение на авторите (Mara Cameran; Jere R. Francis; Antonio Marra; Angela Pettinicchio) е в резултат на използвания подход за събиране и анализ на данни за одиторски възнаграждения и вложени работни часове от одиторските дружества в Италия, които са част от големите четири международни одиторски мрежи (Big 4).

Проучване в Индия¹⁹, на база използване на въпросници и регресионен модел за анализ, потвърждава „положителната“ връзка между продължителността на мандата на одитора и качеството на одитите. Ако одиторите бъдат ротирани твърде бързо качеството на одита може да е незадоволително. Тяхната независимост не се създава от одит клиентите. Одиторите използват натрупания опит в одитираното дружество за обективното и ефективно прилагане на одиторски процедури.

От друга страна, проучване в Румъния²⁰ подчертава положителните ефекти от задължителната ротация върху качеството на одитите. Изследването се основава предимно

---

¹⁸ Are There Adverse Consequences of Mandatory Auditor Rotation? Evidence from the Italian Experience, Mara Cameran; Jere R. Francis; Antonio Marra; Angela Pettinicchio, AUDITING: A Journal of Practice & Theory (2015) 34 (1): 1–24

¹⁹ Mandatory auditor rotation and audit quality, Deby Cahya Purnama, Ismail Razak, Partogi S Samosir, International Journal of Accounting Information Management, Volume 12, March 2024

²⁰ The Orbital Dynamics of Auditor Firm Rotation: Implications for Auditor Independence and Audit Quality, Delia DELIU and Andrei-Marius OLARIU, Journal of Accounting and Auditing: Research & Practice, Vol. 2023

на преглед и анализ на съществуващата литература и теоретични модели, които разглеждат ефектите от ротацията на одиторските фирми върху качеството на одита и независимостта на одиторите.

Изследване на пазара на одиторски услуги, предоставяни на публичните компании на Варшавската фондова борса показва²¹, че в периода от 2011 г. до 2016 г. има увеличена концентрация на този пазар. От 2017 г. след въвеждане на задължителна ротация тази концентрация намалява. Заключение на Яцек Гад е, че задължителната ротация ефективно намалява концентрацията на пазара и насърчава конкурентна среда в Полша. Друго изследване²², отново на пазара на одиторски услуги в Полша, установява, че задължителната ротация има ограничено въздействие върху подобряването на конкуренцията на пазара. Може би обяснението за различните хипотези в двете публикации, изследващи един и същи пазар, е констатацията на Яцек Гад, че одиторските фирми изглежда са склонни да не променят одитираните компании, защото през 2018 г., след първоначалната задължителна ротация, нивата на смяна на одиторите се връщат до нивата от преди нейното въвеждане.

Противоречивите теории показват, че е възможно в конкретните условия на местния пазар на одиторски услуги едни и същи мерки, прилагани с цел повишаване качеството на одита, да водят до различни резултати. В дисертационния труд е изследвана концентрацията на пазара, която пряко се влияе от въведената задължителна ротация на одитори на предприятия от обществен интерес. Ротацията е един от способите за регулирането ѝ. Тя е механизъм за реакция от страна на органите, упражняващи надзор над професионалната дейност на регистрираните одитори при идентифициране на висока концентрация или силна диверсификация на пазара за одиторски услуги, водещи до рискове за качеството на одита.

1.1.6. Контрол върху качеството на одита

Контролът върху качеството на одита е вътрешен и външен спрямо одиторската фирма.

---

²¹ Jacek, Gad. (2023). Concentration on the market of audit services provided to publicly listed companies: Evidence from Poland. *International Journal of Management and Economics*, 59(0):32-45. doi: 10.2478/ijme-2022-0025

²² Godawska, J., & Kutera, M. (2021). Changes in the concentration of the audit services market in the context of mandatory auditor rotation in Poland and the United Kingdom. *European Research Studies Journal*, 24(3B), 372-385. <https://doi.org/10.35808/ERSJ/2471>

- **Вътрешният контрол и качеството на независимия финансов одит**

Мотивацията за вътрешен контрол гарантира постигане на разумна степен на сигурност, че целите на организацията ще бъдат изпълнени и качеството на одита ще бъде гарантирано.²³ Целта на одиторските дружества, която е законово императивно заложена, е качествен и ефективен одит. Целите на организацията, в този случай, са зададени извън нея, както и рамката за разработване на политики и процедури. Инспекциите от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори оценяват съответствието на системата за вътрешен контрол върху качеството/ системата за управление на качеството на одитора с нормативните изисквания и ефективното прилагане на разписаните политики и процедури в дружествата, осъществяващи одит. Качеството може да се подобрява или чрез високо ефективния мониторинг в организациите, или чрез външно наложените препоръки за подобрене на системите в одиторските дружества чрез Комисията²⁴.

В Нигерия е направено изследване за установяване на причините във вътрешната за одиторските фирми организация и контрол, които водят до негативно влияние върху качеството на одитите и проявление на одиторски риск. Пропуските в одитите в Нигерия²⁵ се дължат на липсата на знания за степента на въздействие на факторите от вътрешния контрол върху качеството на одита. Неподходящото разпределение на одитния персонал и влагане на повече от необходимите усилия за въпроси с минимално въздействие водят до лош одит, при който важни и сериозни проблеми не са разкрити или са игнорирани. Резултатите от лошият одит са загуби за инвеститорите, фалити, ликвидации, загубата на държавни приходи чрез данъчно облагане, което забавя и икономиката. Следва да се уточни, че в Нигерия съществуват национални одиторски стандарти, които обаче се базират на международните одиторски стандарти и на Международния стандарт за контрол върху качеството 1.

---

²³ Lambovska, M., & Yordanov, K. (2020). Understanding 'Motivation-Internal Control' Relations in Municipalities. TEM Journal, 9(2), 662-671. Available at: <<https://doi.org/10.18421/TEM92-32>>

²⁴ „Влиянието на качеството на одита върху икономическия растеж“, Красимир Йорданов, Адриана Атанасова, сборник статии, представени на Национална научна конференция с международно участие 21 – 22 ноември 2022 г., София 2023 г., издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, ISBN 978-619-245-327-5

²⁵ Audit Quality Control and its Influence on Audit Report in Nigeria, Arzizeh T. Tapang, Alphonsus K. Kankpang, Egu U. Inah, Peter K. Bessong and Ashishie P. Uklala, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, ISSN 1450-2275 Issue 104 April, 2020

- В тяхното изследване са посочени следните твърдения: Вероятността одиторът да докладва установените нарушения е дефинирано като одиторска независимост. Контролът върху качеството на одита повишава възможността за установяване на отклоненията, вкл. и по отношение на независимостта на одитора. Качеството на одита е **едновременно откриване на отклонение** в счетоводната система и **докладване на нарушението** от одитора²⁶.
- Ефективността и ефикасността на одиторската фирма да управлява качеството на одита е неизменно част от постигане на заключението в одиторския доклад за „вярно и честно представяне“ на финансовия отчет.

Аспекти от контролът върху качеството на одита имат огромно въздействие в одиторските процедури и в одиторските доклади²⁷. За да докаже тази хипотеза авторският колектив от Нигерия е изследвал ефекта на различни фактори от контрола върху качеството на одита върху съдържанието и качеството на одитния доклад чрез прилагане на многофакторен регресионен анализ. Резултатите показват, че:

- консултациите имат много високо значимо влияние върху одиторския доклад,
- проверката, независимостта на одитора, условията на ангажимента, стимулирането и професионалното развитие на одитора като фактори за контрол върху качеството са със значимо влияние върху одиторския доклад,
- професионалната етика оказва силно влияние върху одиторската практика и одиторския доклад,
- проверката от партньора, наемането на персонал, планиране и изпълнение на отделни одитни дейности, качеството на одитната програма и въпросника за вътрешен контрол, надзор върху качеството, назначаване на персонал за ангажимента, йерархичен преглед във фирмите, приемане и продължаване на

---

²⁶ De Angelo Linda Elizabeth, (1981), Auditor Size and Audit Quality, Journal of Accounting and Economics. 3 (3): 183 as cited in Audit Quality Control and its Influence on Audit Report in Nigeria, Arzizeh T. Tapang, Alphonsus K. Kankpang, Egu U. Inah, Peter K. Bessong and Ashishie P. Uklala, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, ISSN 1450-2275 Issue 104 April, 2020

²⁷ Audit Quality Control and its Influence on Audit Report in Nigeria, Arzizeh T. Tapang, Alphonsus K. Kankpang, Egu U. Inah, Peter K. Bessong and Ashishie P. Uklala, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, ISSN 1450-2275 Issue 104 April, 2020

ангажимента, стил на управление на фирмата като фактори за контрол на качеството на одита не оказват значимо влияние върху одиторския доклад.

Авторите на статията, посочват, че за определени фактори резултатите от изследването са нелогични, в следствие на практиката, но не се изследват подробно причините за тези нереалистични резултати. Пример за такъв резултат е неоказване на значимо влияние на качеството на одитната програма и въпросника за вътрешен контрол за одиторския доклад. Точно в одитната програма се съдържат вида и обхвата на одиторските процедури, чрез които се събират достатъчни и уместни доказателства в подкрепа на изразеното одиторско мнение, което е част от одиторския доклад. Въпросникът за вътрешния контрол следва да установи насъответствия при изпълнение на процедурите. Той е инструментариумът за изпълнение на вътрешния контрол и може да се предполага, че колкото по-качествен е инструментариумът, толкова по-ефективен ще бъде и контролът.

МСКК 1 вече е отменен и изследването е направено в Нигерия, което означава, че резултатите му не са актуални в контекста на новите регулации и имат ограничена валидност само за Нигерия. Въпреки това те показват, че има редица фактори от вътрешната контролна среда в одиторската практика, които имат влияние за издаване на адекватен одиторски доклад.

Чрез изследването си за последствията от недостатъците в системата за контрол върху качеството в одиторските практики²⁸ Даниел Аобдиа прави значението, че когато тази система е слаба, това може да доведе до лошо качество на одита и по-ниски печалби на одиторите. Подчертана е ролята и значението на „силната“ система за контрол върху качеството. Одиторските фирми могат да работят за подобряване на своите практики, което е от полза за всички участващи, включително компаниите, които одитират, и инвеститорите, разчитащи на точна финансова информация.

В дисертацията се изследва системата за управление на качеството в одиторските практики като се представя нова концепция за нейното разбиране, което да послужи за повишаване разбирането на одиторите за нейната роля и значение.

---

²⁸ Aobdia, Daniel, The Economic Consequences of Audit Firms' Quality Control System Deficiencies (January 7, 2019). Management Science, Forthcoming, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2818137> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2818137>

Използвана е статията от Нигерия, цитирана по-горе, като пример за важността от проследяване на нелогичните резултати от прилагане на статистически методи в научно изследване. В дисертацията са анализирани входящите данни, използвани за многофакторен регресионен анализ при изследване на външната за одиторските практики система за контрол върху качеството на професионалната им дейност, в резултат на което са дадени решения за коригиране на установените слабости.

- **Външният контрол върху качеството на независимия финансов одит**

В публикацията си „Кризата, одитът и другите“²⁹ проф. Михаил Динев пише за криза на доверието на потребителите към финансовите отчети и заключенията на одиторите към тях, която е „обществената“ присъда в резултат от влошено качество на одита, следствие най-вече от нарушената одиторска независимост. Фактори за независимост са 1. заплащане на одиторски услуги и 2. моралната отговорност на одиторите. Независимостта и моралната отговорност се регулират от норми, които се налагат в интерес на обществото. Общество обаче няма доверие в одиторите, за което държавата трябва да се намеси и да защити интереса му, което се реализира чрез държавни одитни надзорни органи.

Докладите на одитния надзорен орган в Съединените американски щати (РСАОВ³⁰) с резултатите от извършения контрол върху качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори на публично търгуваните компании са достъпни на интернет страницата на институцията. В тях са посочени конкретните инспектирани одитори и откритите отклонения и слабости в одита и неотстранените реални или потенциални слабости в системата за вътрешен контрол на качеството. Откритите слабости се асоциират с възможно понижено качеството на предоставената одиторска услуга, в частност и проявлението на одиторския риск за изразяване на одиторско мнение, което да не е подкрепено с доказателства и да бъде неадекватно и подвеждащо потребителите на финансовите отчети. Особеност е, че се дава възможност на инспектираните одиторски практики в 12 месечен срок от доклада от инспекцията да отстранят своите пропуски във вътрешната си контролна система. Ако след тези 12 месеца РСАОВ все още не е удовлетворена от предприетите действия, издава доклад, в който в част II публикува слабостите.

---

²⁹ Проф. Динев, студия „Кризата, одитът и другите“, Годишник на ИДЕС, София, 2009 г.,

³⁰ <https://pcaobus.org/>

В дисертационния си труд Меган Джоунс³¹ прави предположението за умишлен избор от дружества на одитори, които са получили доклад от РСАОВ с част II за слабости във вътрешната контролна система, като целта е заплащането на по-ниски одиторски възнаграждения или осъзнато предпочитание към одит с по-ниско качество. Според автора одитите на компаниите, преминаващи от одитори без включена част II в доклада на РСАОВ към такива с публикувани критики към вътрешноконтролната система, потенциално са с увеличен риск за намалено качество.

Установяването на пропуски, несъответствия и слабости от надзорния одитен орган в професионалната дейност на регистрираните одитори не означава, че качеството на одита ще бъде подобро³². В анализа на Международната федерация на счетоводителите (IFAC) е посочено, че неправилното интерпретиране на резултатите от инспекциите може да доведе до прекомерни стандарти и регулации, които не подобряват качеството, а увеличават разходите и сложността. За по-добри резултати е нужно регулациите да се фокусират върху постигането на социални ползи, а не просто на привидно подобрене.

В дисертационния труд се анализират правилата за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори и се изследва методологията за създаване на констатации като резултат от извършване проверки на инспекционните екипи на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Предложени са подходи, включващи разработване на насоки от ИДЕС и КПНРО към регистрираните одитори за подобряване на СУК и нормативни промени, които да стимулират одиторите да предприемат действия да отстраняват пропуските и несъответствията, идентифицирани при изпълнение на външния контрол върху качеството на дейността им. Целта е чрез оптимизиране на системите за управление и контрол на качеството на одиторските услуги да се постигне реално подобрене на качеството на одитите, което да не е само привидно.

В допълнение, теоретичният анализ дава добри насоки, които могат да се приложат от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори в България. При анализа и оценка на риска на одиторските практики при изготвяне на плана за инспекционна дейност

---

³¹ Audit Quality: Detection of Material Misstatement, Megan Jones, Graduate Theses, Dissertation, 2018, available at: <https://researchrepository.wvu.edu/etd/5906>

³² IFAC, Do audit inspections improve audit quality, available at: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/do-audit-inspections-improve-audit-quality>

на надзорния одитен орган е разумно да бъдат включени факторите: последна година преди задължителната ротация и заместване на одитор с висока оценка на качеството на професионалната дейност, с такъв, който е с по-ниска оценка.

1.1.7. Поставяне под съмнение на ползите от регулацията на одиторската професия³³

Международната федерация на счетоводителите (IFAC) посочва риска от увеличаване на регулации и изисквания към одиторите, които да не носят стойност за одиторите и потребителите на предоставяната на информацията от одита³⁴.

В България този риск също е отбелязан. Авторите на третото юбилейно издание на ИДЕС „Независимият финансов одит в България“ с подзаглавие „От началото до наши дни“ посочват като причини за въвеждане през 2016 г. на законодателните промени в одита, изразяващи се в повишена регулация на одиторската професия като допълнителни изисквания за независимост и задължителна ротация:

- търсеното *повишаване качество на одита* и възпрепятстване „възможността за прегрешения“ в следствие на „разклатеното доверие в корпоративната финансова отчетност и отделните случаи на недобросъвестен одит“ и
- желанието на *администрацията* „да се презастрахова и да прехвърли отговорността“, така че ако „се получат някои неблагоприятия“ тя да не бъде виновна.

Според тях, в резултат на посоченото, одиторската професия става свръхрегулирана и остава въпросът дали това носи някаква *особена полза за бизнеса*, към когото е насочен независимият финансов одит. „Защото от редица примери може да се установи, че ефектът е обратен. В някои случаи той просто носи необосновано самочувствие на контролните и надзорните органи“³⁷.

---

³³ Трето юбилейно издание на ИДЕС „Независимият финансов одит в България“ с подзаглавие „От началото до наши дни“, издание 2021 г., подготвено от колектив при ИДЕС в състав: проф. д-р Али Вейсел, д-р Антон Свраков и Емил Евлогиев. Като изложеното в книгата, освен на авторски текст, се основава, без изрично да се цитират, на отделните материали и публикации през годините на следните членове на ИДЕС: Проф. д-р на ик.н. Димитър Спасов, проф. д-р Стоян Дурин, проф. д-р на ик.н. Михаил Динев, доц. д-р Живко Бонев, Димитър Желязков, проф. д-р Стоян Стоянов, проф. д-р Фаня Филипова, доц. д-р Симеон Милев, доц. д-р Антон Свраков, ISBN 978-954-91469-3-6 – стр. 119-122

³⁴ IFAC, Do audit inspections improve audit quality, available at: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/do-audit-inspections-improve-audit-quality>

В същата публикация се обръща внимание и на Одитните комитети в предприятията от обществен интерес, които имат основна цел да бъдат връзката между ръководните органи на предприятието и неговите независими одитори. Поставено е под съмнение мястото на уреждане на функциите на одитните комитети като е дадено предложение те да бъдат предмет на Търговския закон, Законът за публично предлагане на ценни книжа или други устройствени актове.

Теоретичния преглед показва, че добавената стойност за бизнеса от промените в регулирането на професионалната дейност на регистрираните одитори и функциите на държавните одитни надзорни органи може да бъде поставена под съмнение. В дисертационния труд се анализира как чрез системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от държавния одитен надзорен орган може да се повлияе положително за качеството на одита. Единият механизъм е чрез промяна в регулирането, но не чрез промени в закони, а в правила и методики за изпълнение на инспекции. Качеството на одита определя добавената стойност от него за одитори, одит клиенти и обществото като цяло.

Предложението за преместване дефинирането на дейността и отчитане на одитните комитети в предприятия от обществен интерес от Закона за независимия финансов одит в друг закон, отнасящ се до дейността на самите одитирани предприятия, би означавало прекъсване на единния „поглед“ на връзката и комуникацията между регистрираните одитори и одитните комитети. Към момента, предоставянето на информация и от двете страни на един и същи държавен орган позволява извършване на насрещна проверка на информацията. Това е едно от предложенията в дисертацията, което е приложено от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, с доказан положителен ефект върху качество на информацията, получавана от държавния одитен надзорен орган.

1.1.8. Обществото и независимият финансов одит

Според проф. Михаил Динев и Лилия Христова „одиторът представлява интересите не само на предприятието, но и на неговите клиенти, на банковите и държавните институции, а в известен смисъл и на цялото общество“³⁵. Законодателството, уреждащо реализирането

---

³⁵ Проф. Михаил Динев, Лилия Христова, „Одиторски контрол“, издателство „ФорКом Висулчев“ СД, София, 1992 г., стр. 6

на одита и контрола върху неговото качествено изпълнение, както проф. Михаил Динев пише в друга своя публикация¹³, е приело „да защитава интереса на широката общественост, на големия кръг от потребители на информацията от одита“.

Одитният процес следва също така да бъде извършван с оглед на публичния интерес, за да се гарантира, че финансовите отчети са полезни не само за конкретни групи, като собствениците, но и за широк кръг от други заинтересовани страни³⁶.

1.2. ВЛИЯНИЕТО НА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТА ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА

Финансовите отчети са ползват от широк кръг, вътрешни и външни за предприятието, потребители при вземането на техните управленски и инвестиционни решения. По-голям е кръгът на външните потребители с инвестиционни намерения, които оказват позитивно влияние върху темповете на икономическия растеж.

Целта на настоящата глава е да се обоснове влиянието на независимия финансов одит, осъществяван в съответствие с изискванията за качество, върху икономиката. Потребители на информацията от финансовите отчети могат да бъдат акционери, инвеститори, кредитори, възложители на обществени поръчки, кандидати за работа и др. По този начин резултатите от одита оказват влияние както върху решенията на микроикономическо ниво, насочени към подобряване и растеж на икономическото благосъстояние на фирмите, така и на макроикономическо ниво. От една страна, външният одитор се избира от собствениците на предприятията и продуктът от професионалната му дейност е насочен именно към тях, от друга страна, същият този продукт има публичен характер. Според проф. Огнян Симеонов независимият финансов одит като част от системите за управленски контрол, създава предпоставки за ограничаване на информационния риск на органите за общо управление на организацията и на други заинтересовани външни потребители при ползване на информацията от финансовите отчети³⁸. Предприятията, подлежащи на задължителен финансов одит, публикуват в Търговския регистър годишните си финансови отчети заедно с одиторския доклад. Колкото по-качествен е одита, толкова по-висока добавена стойност има той за обществото. Водещ

---

³⁶ PwC, Understanding Financial Statement Audit, available at: <https://www.pwc.com/im/en/services/Assurance/pwc-understanding-financial-statement-audit.pdf>

³⁸ Симеонов, О., Ламбовска, М. (2016). Системи за управленски контрол, стр. 83.

е интереса и мотивацията на потребителите на финансовия отчет за реализирането на независимия финансов одит, но професионалната дейност е изцяло съобразена с макроикономическите изисквания, в т.ч. закони, нормативни регулации, международни одиторски стандарти и др. Публичността на одиторския доклад може да се използва и като измерител на необходимостта от предприемане на действия от страна на държавата към регулиране на тяхната дейност. Колкото повече модифицирани мнения и подадени сигнали към компетентни органи има от страна на регистрираните одитори, толкова по-висока би била необходимостта от предприемане или на корективни действия от страна на съответните държавни институции към фирмите, или промени в законодателството с цел актуализиране на нормативната уредба в съответствие с нуждите на потребителите. Постигането на синергичен ефект между микро и макроикономическо ниво с помощта на независимия финансов одит би могло да доведе до икономически растеж.

Двойната същественост разглежда както перспективата „навън навътре“, така и перспективата „навътре навън“³⁹. Това е пример за синергичния ефект между макро и микроикономическо ниво или влиянието на нормите, зададени от държавата за въздействието на фирмите върху обществото и околната среда. Медиатор между тях е независимият одит, носещ добавена стойност и навътре към одитирания обект, и навън към потребителите и обществеността. В този случай, може да се каже, че одиторът играе в определена степен и ролята на надзор върху прилагането на нормативните изисквания и дава „обратна връзка“ с разумна степен на сигурност относно вярност и пълнота на информацията и съответствието ѝ с приложимата рамката за отчитане.

Макроикономически фактори оказват непосредствено влияние върху разработваните политики и процедури на ниво предприятие, независимо осъществяващо одит или одит клиент. На въпроса дали новите международни и национални регулации и нормативни изменения са следствие от вече настъпили събития на микроикономическо ниво или са резултат от промени на макроикономически фактори с цел предотвратяване на потенциални негативни събития не може да бъде отговорено категорично едностранно. Акцентът е в допълването и придвижването на двете системи като един механизъм. Взаимно се задвижват и са в непрекъснато движение, водещо до икономически растеж.

---

³⁹ Директива (ЕС) 2022/2464

Независимият финансов одит, през призмата на ефективния контрол на неговото качество, и икономическият растеж са взаимосвързани и взаимообусловени. От една страна, одитът оказва влияние върху икономическия растеж, от друга страна, икономическият растеж обуславя качеството на одита. Двете тези са защитими и непротиворечиви помежду си.

1.2.1. Своевременно докладване на резултати от одита към надзорните органи

Колкото по-качествен е одита, толкова по-стабилна би била една икономика. Рискът от некачествен одит резултира в подведени потребители, в т.ч. инвеститори, финансови загуби, изпадане в несъстоятелност на фирми и фалити, повишаване на безработицата, поради съкращения и други. Изразяване на одиторско мнение, което не е подкрепено с достатъчни и уместни одиторски доказателства създава повишен риск от изразяване на неправилно одиторско мнение. При индикатори за риск предприятието да продължи да бъде действащо в следващата една година и да управлява своите активи и да урежда своите задължения, дружеството може да има интерес тази информация да не бъде публична. За да бъде защитено качеството на одита, обективността на мнението на одитора върху финансовия отчет и интереса на потребителя на информацията са регламентирани възможности за оттегляне. В Закона за независимия финансов одит⁴⁰ е посочено, че различията в мнението не е причина за оттегляне от одитния ангажимент. Задължението за допълнително докладване⁴¹ от регистрирания одитор до компетентния орган, осъществяващ надзор над одитираното предприятие, покрива риска неблагоприятна информация за предприятията от обществен интерес да не достигне до държавните органи. Това докладване включва както информиране за модификации в мнението, така и установена по време на одита информация, която може да предизвика последици за съществено нарушаване на нормативни разпоредби и/или съществена заплаха или съществено съмнение относно продължаването на дейността на предприятието от обществен интерес. Важно е да се отбележи, че това докладване е своевременно и надзорните органи могат да предприемат действия, за да ограничат отрицателния ефект върху обществото. В този случай,

---

⁴⁰ чл. 49, ал.1 от Закона за независимия финансов одит, съответно от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁴¹ чл. 61, ал.1 от Закона за независимия финансов одит. В чл. 61, ал. 1 от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.) има изменение в срока на докладването, но не и на изискваната за докладване информация.

регистрираният одитор спомага стабилността и растежа в икономика чрез осъществяването на своята независима и обективна професионална дейност.

1.2.2. Рискове във връзка с публикуване на финансови отчети, вкл. одиторски доклади

При задължителен одит на предприятия, които не са от обществен интерес, остава непокрит риска мнението на одитора да не достигне до широката общественост. Съществува забавяне в обработката на подаваните годишни финансови отчети в Търговския регистър⁴². Императивно законово изискване е публикуване в Търговски регистър на годишните финансови отчети заедно с одиторския доклад⁴³. Публикуването е задължение на одитираното дружество. Ако одиторският доклад би могъл да навреди на репутацията и бизнес дейностите, тогава по-приемливо от страна на собствениците е да понесат административните санкции за непубликуване на изискваните документи, отколкото да понесат морални и/или материални загуби. Основен проблем в администрирането на процеса по публикуване е забавеният контрол, който е по-скоро последващ, отколкото текущ. Одиторският доклад следва да се публикува до края на месец септември на годината, следваща годината на финансовия отчет. Периодът, в който се осъществява контрол от страна на Агенция по вписванията за съответствие на подадените за публикуване документи със законово изискваните може да бъде години след момента на подаване на информацията. Когато етапът на установяване на нередности и издаване на предписания е прекалено отдалечен от момента на изпълнени или непълно изпълнени законови изисквания, тогава и резултатът от този контрол не носи полезността, която се очаква от него. Съществуват примери в Търговския регистър на дружества, които не са публикували в установения срок през 2021 г. годишен финансов отчет за 2020 г. и одиторски доклад към него. Контролът, осъществяван от Агенцията по вписванията установява обстоятелството през 2022 г. и издава предписания за корекции.

При подаване на годишните финансови отчети към Националния статистически институт се отбелязва дали дружеството подлежи на одит, но не се изисква прилагането на одиторския доклад. Национална агенция по приходите също като цяло не събира

---

⁴² <https://www.segabg.com/hot/category-economy/turgovskiyat-registur-se-zadrustil-1-mln-firmeni-finansovi-otcheti>

⁴³ чл. 38, ал. 1 и 3 от Закон за счетоводството

одиторските доклади. Те са изисквани при откриване на проверка или ревизия. Одиторът потвърждава в разумна степен отчетените и публикувани данни във финансовите отчети за на одитираните дружества, които имат пряко отношение към държавния бюджет, дълготрайни материални активи за тяхното съществуване и оценка, материални запаси и парични средства към 31.12. и други обекти на финансова отчетност. Държавата едновременно изисква независим финансов одит и не обработва адекватно и ефективно тази информация. Предприемане на промяна в методологията на Националната агенция за приходите чрез изискване на одиторските доклади от фирмите, подлежащи на одит, би подобрило ефективността на системите по анализ на риска във връзка извършване на данъчни проверки и ревизии.

Държавният орган, осъществяващ надзор върху качеството на одиторските услуги, е Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Институцията разполага с обобщена информация на база подаваните от одиторите единни годишни отчети. Данните основно включват одитирани предприятия и вид на одиторското мнение като одиторите нямат задължение да предават одиторските си доклади. Звеното за анализ и оценка на риска на Комисията използва информацията, публикувана в Търговския регистър, с цел идентифициране на рискови предприятия и предприемане на действия за извършване на инспекции и разследвания. Непълната информация в Търговския регистър влияе и върху предварителния анализ за избор на ангажименти за преглед от инспекционните екипи. Въпреки че контролът пряко е насочен към професионалната дейност на регистрираните одитори, съществува и косвен ефект върху секторите на одит клиентите. Членовете на Комисията са лица, предложени от министъра на финансите, управителя на Българската народна банка, Комисията за финансов надзор и управителния съвет на Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС) след избор от общото събрание. Те участват в заседанията и взимането на решения в Комисията. Това означава, че държавни институции, които са и надзорен орган за определен икономически сектор на предприятия от обществен интерес, имат информация за самото дружество, което лицензират и регулират и пряка информация за начина на провеждане на одита, вкл. откритите значими пропуски, идентифицирани при инспекцията за гарантиране качеството на професионалната дейност на одитора. Обвързването на държавните институции спомага за стабилността на икономиката. Навременната и надеждна информация от фирмите, вкл. осъществяващите

независим финансов одит, до държавните институции спомага за адекватна реакция на макроикономическо ниво.

1.2.3. Одиторските мнения като икономически показател

В таблица 1 са представени в относителен дял видовете одиторски мнения на база подадени от одиторите единни годишни отчети към ИДЕС. Информацията е обработена и представена от Комисията в годишния ѝ отчет. Не се забелязват значими промени в структурата на одиторските доклади, което би следвало да е показател за стабилност в макроикономически план. Очакванията са по време на икономически кризи фирмите да реагират, а одиторите да дадат обратна връзка на обществото за състоянието на дружествата. Предвид факта, че това са данните за всички одиторски доклади, трудно би се проследил ефектът от ковид кризата през 2020 г., която имаше финансови последици за много предприятия. В представените данни в таблица 1 няма информация за вид мнение, включващо съществена несигурност, свързана с предположението за действащо предприятие.

Таблица 1. Изразено мнение с одиторските доклади по години

година/ вид одиторско мнение	Немодифицирано	Квалифицирано	Отказ	Отрицателно
2021	91.8%	7.8%	0.2%	0.1%
2020	91.8%	7.8%	0.2%	0.2%
2019	91.4	8.1%	0.2%	0.3%
2018	90.6	8.7%	0.4%	0.3%
2017	91.0	8.4%	0.3%	0.3%

Източник: Отчет за дейността на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори през 2021 г.

В таблица 2 са изведени одиторските мнения само на предприятията от обществен интерес. Докато в таблица 1 има само един вид немодифицирано одиторско мнение, то в таблица 2 те са три. Ясно се вижда и ковид ефектът през 2020 г, с отражение във вида одиторско мнение, а именно такова с параграф за обръщане на внимание. Важно уточнение е, че в колона „немодифицирано мнение“ са включени всички видове. Т.е. „чистите“ мнения

за 2020 г. са едва 51%, за 2021 г. - 68%. Параграфът за обръщане на внимание показва значими за потребителите събития, факти и обстоятелства, които, въпреки че са правилно представени във финансовия отчет, следва да се изведат и в одиторския доклад. Най-рискови са дружествата с риск по отношение на принципа за действащо предприятие. Държавата следва да обърне специално внимание на тези дружества и дали този микроикономически риск няма да се отрази на макроикономическите фактори като повишаване на безработицата и инфлацията. НСИ събира текущо данни чрез бизнес статистика и макроикономическа статистика, но това са непотвърдени данни, които може да не са вярни, предвид събираната текущо информация, която е предварителна. Докато счетоводната година за бизнеса не е приключила са възможни значителни корекции.

Обратната връзка „отвътре-навън“ или от единичното към общото чрез потвърдени данни спомага за предприемане на превантивни действия от държавните институции.

Таблица 2. Изразено мнение с одиторските доклади за ПОИ по години

година/ вид одиторско мнение	Немодифицирано ⁴⁴	Немодифицирано с ПОВ	Немодифицирано с параграф за съществена несигурност	Квалифицирано	Отказ	Отрицателно
2021	83%	9.9%	4.8%	16.3%	0.4%	0.3%
2020	87%	29.7%	5.9%	12.4%	0.6%	0.4%
2019	83%	6.1%	5.6%	16.3%	0.6%	0.1%
2018	81.6%	6.6%	4.5%	17.8%	0.3%	0.4%
2017	81%	16%	0%	19%	1%	0%

Източник: Отчет за дейността на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори през 2021 г.

⁴⁴ Бележка на автора: в колоната с данни за немодифицирано одиторско мнение са включени и тези с параграфи за обръщане на внимание и за съществена несигурност за ДП, които са посочени отделно в двете съседни колони.

1.2.4. Участници в надграждането на добавената стойност от независимия финансов одит

Взаимодействието между одитори, ИДЕС, Комисията, фирмите и обществото като цяло подсилва и увеличава ефекта на добавената стойност от взаимовръзка между всеки два компонента. Одит клиентите извършват своята дейност в настояща макроикономическа обстановка, оценяващи редица фактори като безработица и инфлация, които имат отражение в системите за вътрешен контрол на микроикономическо ниво. Одиторите изразяват мнение и дават оценка върху финансовата отчетност, подобряват вътрешната контролна среда чрез обсъждане на значителни слабости. Комисията подпомага подобряването на ефективността на одита чрез осъществявания контрол. ИДЕС разработва методики за одит, провежда обучения и изпити и подпомага одиторите при изграждане на вътрешните им системи. Чрез принципа за прозрачност Комисията подпомага обществото да бъде информирано за качеството на одита върху финансовата отчетност.

1.2.5. Ролята на одитните комитети в добавената стойност за обществото от независимия финансов одит

Ефективната комуникация между независимия финансов одитор и одитните комитети в предприятията от обществен интерес също носи добавена стойност за обществото. Надзор и оценка на ефективността на тази комуникация може да бъде извършена от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори чрез събиране и анализ на данни от двете страни – от одитора и от одитния комитет. Ако установените пропуски от одитора във вътрешния контрол или други бизнес рискове за одит клиента са адекватно адресирани към одитния комитет на предприятието, то последният може да предприеме действия и да предложи решения за отстраняване на пропуските и отговор на рисковете.

Регистрираните одитори нямат възможността да участват в изграждането на политиките и процедурите на одит клиентите си. Оценъчната функция на одита, обаче, носи надеждна обратна връзка на предприятията от обществен интерес за степента на ефективно функциониране на тези политики и процедури чрез допълнителния доклад, който одиторът изготвя и комуникира с одитния комитет. Подобряването на процесите в дружествата не може да бъде извършено от регистрирания одитор, поради присъщите ограничения в тази професионална дейност за спазване на фундаменталните професионални етични принципи

и независимостта. Одитният комитет е връзката между одитора и управлението на едно дружество. Одитният комитет има възможността да представи препоръки и предложения по отношение на процеса на финансовото отчитане вследствие на информацията, която е получил в този допълнителен одиторски доклад.

Допълнителният доклад⁴⁵ на регистрирания одитор до одитния комитет може да подпомогне повишаването на вътрешната ефективност на политиките и процедурите по отношение на финансовото отчитане. Това носи добавена стойност за обществото като повишава качеството на информацията, която то получава от финансовите отчети.

През 2023 г. Комисията промени подхода си във връзка с годишния доклад за дейността, който одитните комитети подават. Освен отговор на въпросите дали допълнителният доклад по чл. 60 от ЗНФО е получен и обсъден, Комисията вече изисква и представянето на този доклад. За Комисията това е допълнителна сигурност, че комуникацията е била реално осъществена и предоставената информация е точно тази, която е достигнала до одитните комитети – т.е. не е променяна и не са отстранявани несъответствия във времето от приключване на одита до инспекцията на Комисията. С прилагането на този одиторски подход за изискване на потвърждения и документи от трети лица директно до Комисията се повишава надеждността и на информацията.

Изследван е ефектът от промяната, който е показан в таблица № 3 „Отговори на одитните комитети във връзка с допълнителния доклад на регистрирания одитор по чл. 60 от ЗНФО“ и графично изобразен на графика № 1. Измененията са в повишение на отговори „не“ с 8,2 % на единия въпрос и с 6,4 % на втория въпрос. Двата въпроса са свързани и съпоставимото им изменение с близък темп на растеж повишава надеждността на дадените от одитните комитети отговори и доказва положителния ефект от предприетата от Комисията промяна чрез изискване на доказателство за представяне на допълнителния доклад.

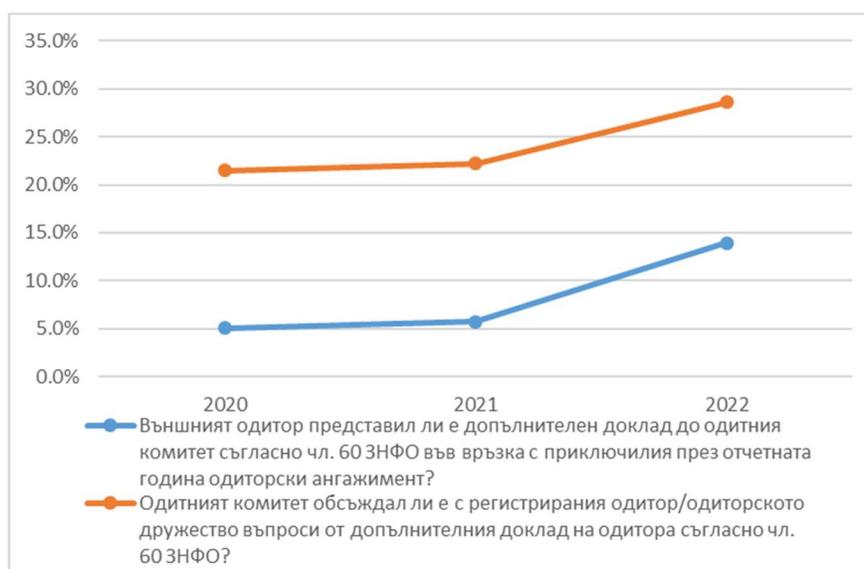
⁴⁵ чл. 60 от ЗНФО, съответно чл. 60 от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

Таблица № 3: Отговори на одитните комитети във връзка с допълнителния доклад на регистрирания одитор по чл. 60 от ЗНФО

Външният одитор представил ли е допълнителен доклад до одитния комитет съгласно чл. 60 ЗНФО във връзка с приключилия през отчетната година одиторски ангажимент?			
	Отчетна 2020	Отчетна 2021	Отчетна 2022
Отговор	г. /бр./	г. /бр./	г. /бр./
да	340	331	291
не	18	20	47
относителен дял на отговори „не“	5.0%	5.7%	13.9%

Одитният комитет обсъждал ли е с регистрирания одитор/одиторското дружество въпроси от допълнителния доклад на одитора съгласно чл. 60 ЗНФО?			
	Отчетна 2020	Отчетна 2021	Отчетна 2022
Отговор	г. /бр./	г. /бр./	г. /бр./
да	281	273	242
не	77	78	97
относителен дял на отговори „не“	21.5%	22.2%	28.6%

Източник: авторово изследване по данни от КПНРО

Графика № 1: Представяне на отговори „не“ в относителен дял на въпроси, докладвани от одитните комитети, свързани с допълнителния доклад по чл. 60 от ЗНФО

Начинът на структуриране на годишния доклад за дейността на одитните комитети чрез опорни точни и въпроси⁴⁶ спомага повишаване разбирането на одитните комитети за техните функции, права и задължения. Чрез изискване на доказателство от Комисията за предоставяне на допълнителния доклад се намалява възможността за фиктивно и невярно попълване на въпросите, свързани с него. Ако преди промяната е било възможно даване на отговор „да“, то сега този отговор следва да се удостовери с представяне на документи. По този начин Комисията насърчава одитния комитет при неполучаване на допълнителния доклад, такъв да бъде изискан. Този способ на Комисията повишава добавената стойност от независимия финансов одит за самото одитирано предприятие като индиректно повишава вероятността съществени пропуски във вътрешния контрол, идентифицирани от регистрирания одитор да бъдат реално комуникирани, а впоследствие и да бъдат предприети действия за тяхното отстраняване. Повишаване на ефективността на вътрешния контрол спомага подобрене на процесите в предприятията, т.е. на микроикономическата среда. Устойчивите предприятия позволяват стабилност и развитие на работни места и максимизиране на печалбите, което означава по-високи приходи от данъци за бюджета, което е в интерес и на обществото.

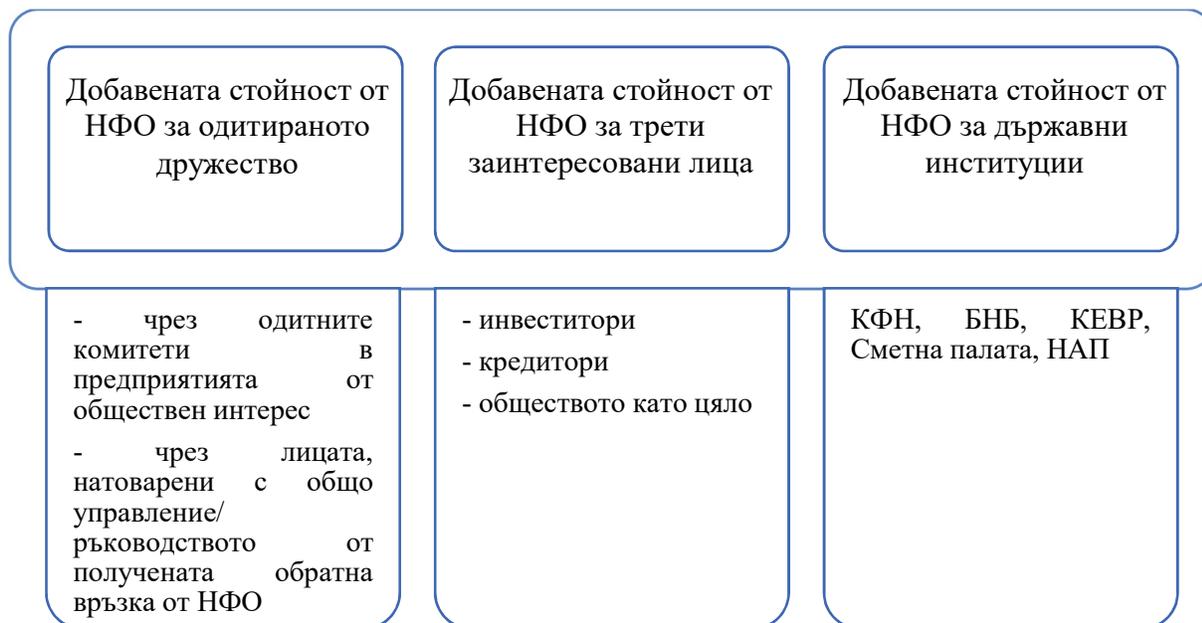
1.2.6. Добавената стойност от одита за различни групи от обществото

На фигура № 2 е представено обобщение от предходните точни в настоящата глава по отношение на групите от обществото, вкл. институции, за които независимия финансов одит носи добавена стойност.

---

⁴⁶ НАРЕДБА № 2 от 07.07.2020 г. за формата и съдържанието на годишните доклади за дейността на одитните комитети на предприятията от обществен интерес

Фигура № 2: Добавената стойност от одита за различни групи от обществото

Източник: авторово изследване

1.3. КОНЦЕНТРАЦИЯ НА ПАЗАРА НА ОДИТОРСКИ УСЛУГИ КАТО РИСК ЗА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТА

Концентрацията на пазара на одиторски услуги може да доведе до риск, свързан с предоставяне на некачествен одит. Факторите, водещи до този риск са влошена независимост и обективност. Те следва да се разглеждат както като времеви непрекъснат период на одитиране на дадено предприятие, така и като пазарен дял на една одиторска практика в даден икономически сегмент. Съществува възможност, при която пропуски и непълноти в системите за управление на качеството на одита в одиторските практики, в частност одит методологиите, да засягат негативно качеството на одита на значителна част от пазарния сегмент, в който се наблюдава концентрация. Системните пропуски в одиторската практика при концентрация на пазарен дял в определен сектор могат да доведат до икономическа криза, вследствие на проявен одиторски риск, а именно изразяване на неадекватно одиторско мнение.

Друга възможност, създаваща риск за качеството на одита, е прекалената диверсификация на пазара на одиторски услуги. Не следва прилагането на множество различни одит методологии в одита на един и същи пазарен сегмент да оказва негативно

влияние върху качеството на одитите, но това е валидно само ако те са разработени адекватно на базата на международните одиторски стандарти. При одит практики, които са индивидуално практикуващи регистрирани одитори и не са част от международни одиторски мрежи се създава риск по отношение на недостатъчни и/или некачествени ресурси в степен, която разумно да може да гарантира изпълнение на ефективен одит, особено одит на големи и сложни предприятия.

Двата посочени риска могат да засегнат негативно обществения интерес, което е и причината за извършване на изследване на пазарната концентрация на одиторските услуги за независим финансов одит по пазарни сегменти на одит клиентите. Целта е извършване на анализ на състоянието на одитния пазар в България и извеждане на предложения за модел за реакция от КПНРО при установен риск за качеството на одита, което да защити обществения интерес.

1.3.1. Анализ на концентрацията на пазара на одиторски услуги

- **Използвани данни и проверка на тяхната достоверност**

Задължение на регистрирания одитор съгласно Закона за независимия финансов одит е да отчита ежегодно своята дейност⁴⁷ съгласно приети от Комисията а публичен надзор над регистрираните одитори правила⁴⁸. В подавания единен годишен отчет (ЕГО) за дейността си одиторите декларират към Института на дипломираните експерт-счетоводители сумата на приходите от задължителен одит и сумата на приходите на всички изпълнени одиторски ангажименти за календарната година⁴⁹. Понеже изискването за отчитане е нормативно наложено, може да се допусне, че информацията е подадена от всички регистрирани одитори и базата данни за приходите от одит на годишна база с разумна степен на сигурност може да се оцени като пълна по отношение броя на отчетните единици. Достоверността на подадените като суми приходи може да бъде подложена на допълнителен анализ и оценка на риска на база критериите:

- 1) Публичност на информацията;

---

⁴⁷ чл. 31, ал. 1, т.7 от ЗНФО, съответно чл. 31, ал. 1, т.7 от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁴⁸ https://cposa.bg/attachments/article/396/PRAVILA_EGO_IDES_20210223.pdf

⁴⁹ ПРАВИЛА за годишните вноски на дипломираните експерт-счетоводители и регистрираните одитори, приети на 24.09.2019 г. от Управителния съвет на Института на дипломираните експерт-счетоводители

2) Съпоставимост на информацията;

По отношение на първия критерий, задължителните одитори на ПОИ публикуват годишен доклад за прозрачност, отговарящ на изискванията на Регламент (ЕС) №537/2014, в който се публикува информация за нетните приходи от продажби от задължителни одити и услуги, докато задължителните одитори на неПОИ дружества нямат задължението да изготвят и публикуват доклад за прозрачност;

При извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, контрольори от СККОУ към ИДЕС и инспектори от КПНРО извършват проверка адекватност на одиторските възнаграждения от задължителен финансов одит. При извършване на анализ и формиране на заключение от инспекционните екипи по отношение адекватност на възнагражденията от задължителен одит не се прилага механизъм за съпоставяне на информацията, подадена към ИДЕС с публикуваната в доклада за прозрачност. Въпреки законодателните промени в ЗНФО и промяна на периода на професионална година, така че да съвпада с календарната, то остава спорен въпросът дали и как са декларирани нетните приходи при изпълнен междинен одит и получено одит възнаграждение на междинна дата. Дали одиторът посочва приходите на база одит клиент като отправна точка е датата на издаденото одиторско мнение, без значение кога е получен приходът или отправната точка е счетоводния принцип за текущо начисление, при който приходът се отчита в годината за която се отнася и/или е получен.

Задължителните одитори на дружества, които не са предприятия от обществен интерес, не публикуват информация за приходите си, което увеличава риска от недостоверна информация за приходи от одит, поради невъзможност за съпоставяне и проверка.

По отношение на втория критерий за оценка достоверността на подадената информация за приходи от одит се идентифицира липсата на обмен на информация между държавните органи Национална агенция по приходите и Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Не е създаден механизъм за проверка и съпоставяне на декларираните приходи към двете институции. Възможна алтернатива за проверка достоверността на информацията е преглед на годишните финансови отчети на дружествата, през които одиторите осъществяват професионалната си дейност, в т.ч. отчета за приходи и разходи, и равняването на сумите с декларираните приходи от одит чрез ЕГО.

- **Коефициент на Джини и крива на Лоренц**

За целите на настоящия анализ се използват данни за общите приходи от одит на одиторите за 2021 г. и 2022 г. Предвид посочените по-горе особености в начина на отчитане на приходите, което е нормативно уредено задължение на одиторите, може с разумна степен на сигурност да се допусне, че това са данните от всички участници в пазара на одита, които предоставят професионалната услуга. Това позволява изчисляване на коефициента на Джини за анализ състоянието на пазара на одиторските услуги и измерване на неравенството между одиторите, което е пряко свързано с изследване степента на концентрация на предоставяне на одит услуги в България. Използваното понятие одиторска практика означава, че данните са организирани на ниво регистриран одитор и одиторско дружество по начина, който са вписани в регистъра на регистрираните одитори. Когато регистриран одитор осъществява професионалната си дейност като физическо лице и чрез участие в одиторско дружество, тогава въпреки че лицето е едно и също, отчитането на ангажиментите е различно и на ниво одиторска практика. В този случай, лицето би попадало два пъти в изследването. Следва да се вземе предвид, че тази особеност би могла да повлияе на числовата стойност на индекса на Джини. Законовите разпоредби изискват регистриран одитор да упражнява одиторска професия чрез участие в не повече от едно търговско дружество и/или одиторско дружество⁵⁰. Това позволява упражняване на професионалната дейност чрез участие в едно търговско, едно одиторско дружество, чрез трудови и граждански правоотношения и като свободна професия. Правното тълкуване на „участие“ предполага имуществено правоотношение, т.е. съдружие. В Кодекса на труда⁵¹ са определени минимални междудневни и седмични почивки, което би ограничило възможността за осъществяване на дейност като брой трудови правоотношения на регистрирания одитор. Т.е. възможно е отклонение в изчисления коефициент на Джини при различно структуриране на входните данни за изчислението му, но то би вариало в определени разумни граници предвид:

- нормативните ограничения за брой участия на одитора
- нормативните ограничения за сключване на трудови договори

---

⁵⁰ чл. 8, ал. 2 от ЗНФО, съответно чл. 8, ал. 2 от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁵¹ чл. 152 и 153 от Кодекса на труда

- времеви ограничения за осъществяване на одит и други дейности, които подлежат на анализ за адекватност от надзорния орган на одиторите

Стойността на коефициента на Джини е в границите между 0 и 1. Най-ниска стойност би показвала равномерно разпределение на пазара, докато максималната му стойност ще означава монопол. Стойностите над 0 до 1 измерват степента на концентрация на пазара. Данните за приходите от одит са стратифицирани в определени интервали на всяка група и са подредени във възходящ ред по сума на дохода за всяка от тях. Само 5 одиторски практики получават близо 43% от приходи от одит. Въпреки това коефициентът на Джини за 2021 г. и 2022 г., представен в таблици 4 и 5, е със стойност 0.2, което означава, че няма наличие на значителна концентрация.

Коефициентът на Джини се основава на диаграмата на Макс Лоренц. Кривата на Лоренц, представя неравномерността на пазара на одиторски услуги. Тя е графичен модел на неравномерността на структурите. Той представлява линейна диаграма, разположена в поле с квадратна форма⁵².

На абсцисата е представен кумулативния относителен дял на одиторите, докато по ординатата е представен кумулативния относителен дял на приходите от одит. Няма съществени изменения между двата разглеждани периода – 2021 г. и 2022 г. Петте дружества, формиращи най-голямата група по получени приходи и за двете поредни години са едни и същи.

---

⁵² проф. д-р ик. н. Кирил Гатев и доц. д-р Недка Гатева, „Бизнес статистика“, стр. 284

Таблица № 4: Коэффициент на Джини за 2021 г.

Категории спрямо диапазон на доход	от 600 х. До 900 х.	От 900 х. До 1 400 х.	От 300 х. До 600 х.	От 1 400 х. До 4 000 х.	Под 300 х.	Над 4 000 х.	Общо:
брой одиторски практики	2	4	20	5	562	5	598
сума на дохода за всяка група одиторски практики	1,427,779	4,571,908	8,555,417	10,300,131	34,851,438	44,607,479	104,314,151
дял на дохода	0.01	0.04	0.08	0.10	0.33	0.43	1.00
фракция на одитори	0.00	0.01	0.03	0.01	0.94	0.01	1.00
фракция на одиторите с по- голяма сума на дохода	1.00	0.99	0.96	0.95	0.01	-	3.90
Резултат	0.03	0.09	0.16	0.19	0.32	0.00	0.79
коэффициент на Джини за 2021 г.:							0.21

Източник: авторово изследване

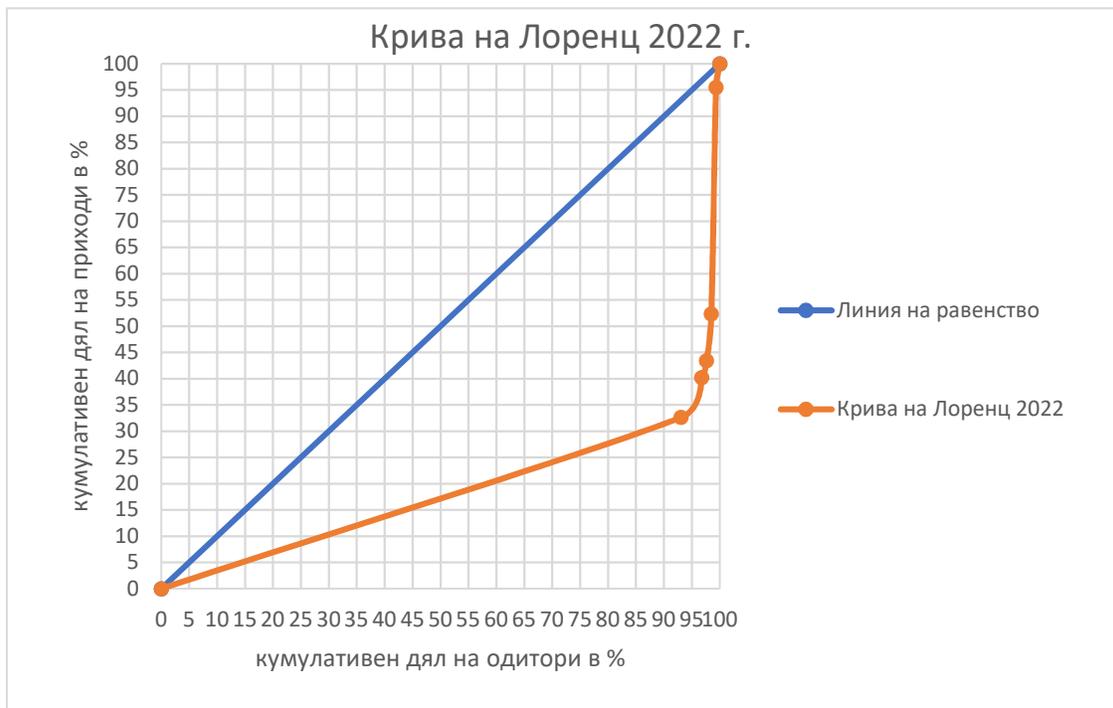
Таблица № 5: Коэффициент на Джини за 2022 г.

Категории спрямо диапазон на доход	от 600 х. до 900 х.	от 900 х. до 1 400 х.	от 300 х. до 600 х.	от 1 400 х. до 4 000 х.	под 300 х.	над 4 000 х.	Общо:
брой одиторски практики	5	4	22	5	552	5	593
сума на дохода за всяка група одиторски практики	3,667,420	5,097,983	8,654,871	10,184,032	37,289,302	49,379,946	114,273,554
дял на дохода	0.03	0.04	0.08	0.09	0.33	0.43	1.00
фракция на одитори	0.01	0.01	0.04	0.01	0.93	0.01	1.00
фракция на одиторите с по-голяма сума на дохода	0.99	0.98	0.95	0.94	0.01	0.00	3.87
Резултат	0.06	0.09	0.15	0.17	0.31	0.00	0.78
коэффициент на Джини за 2022 г.:							0.22

Източник: авторово изследване

Графика 2 – Крива на Лоренц 2021 г.

Графика 3 – Крива на Лоренц 2022 г.

- **Индекс на Херфиндал-Хиршман**

Поради липса на информация за приходи по клиенти, индексът на Херфиндал-Хиршман е изчислен на база брой участници в пазара на одиторски услуги. Ако се промени базата на изчисление на приходи, тогава е възможно резултатите да бъдат различни с различна интерпретация и заключения за концентрацията на пазара.

Данните в анализа с разумна сигурност може да се предполага, че представят целия задължителен одитен пазар, от гл. т. на единиците, предоставящи одит услугите и одит клиентите. Съвместните одити са включени като два ангажимента. За тях се подписва писмо за поемане на ангажимент и/ или договор за предоставяне на услугата по Закона за задълженията и договорите и двамата съвместни одитори.

а) Индекс на Херфиндал-Хиршман за пазара на одиторски услуги

Индексът на Херфиндал-Хиршман се дефинира като сума от квадратите на относителните дялове на всички фирми на пазара. Под фирми в настоящия анализ се има предвид одиторски практики. Изчисленията са на база пазар на задължителни одити като цяло и по сектори за одит на предприятия от обществен интерес и предприятия, които не са от обществен интерес. Разделението е необходимо да бъде направено поради различните специфики на двата пазара. Съществуват регулации и изисквания по отношение избор на одитор за предприятие от обществен интерес, включително и одобрението му от надзорния за предприятието орган⁵³, докато при пазара на одит услуги, предоставяни на неПОИ достъпът е по-свободен и зависи от самите предприятия.

Таблица № 6: Индекс на ХХ по години и по пазарни сегменти

Индекс на Херфиндал-Хиршман	За пазара на одит услуги на ПОИ	За пазара на одит на неПОИ	Общо за пазара на одитни услуги
2021 г.	296	52	56
2022 г.	344	53	58

Източник: авторово изследване

⁵³ чл. 76, ал. 4 от Закона за кредитните институции, чл. 101а от Кодекс за застраховането, чл. 187а, ал. 2 от Кодекса за социално осигуряване;

https://www.fsc.bg/wp-content/uploads/2021/files/31071_file.pdf

Обектите на одит, които са във финансовия сектор носят по-голяма специфика, поради:

- Ограничения си брой;
- Особеностите на пазара, на който функционират, вкл. и приложима нормативна уредба на предприятието одит клиент;
- Критериите за избор на одитор и тяхното одобрение от надзорния орган на предприятието одит клиент;
- Носители са на по-висок интерес, съответно и икономически риск за обществото, поради характера на своята дейност – банки, застрахователи и осигурители;

Следователно за предприемане на действия от страна на надзорния орган на регистрираните одитори следва да се идентифицира концентрацията на одита и по сектори на одит клиентите.

в) Индекс на Херфиндал-Хиршман по сектори на одит клиентите

Индексът на Херфиндал-Хиршман измерва концентрацията на одиторски практики по сектори на одит клиентите. Пазарният дял в процентно съотношение на всяка одиторска практика в сектора на одит клиента, повдигнат на квадрат и сумиране на получените числа дават индекса на Херфиндал-Хиршман за пазара на задължителния одит за посочените в таблици 7 и 8 сектори. Индексът е в диапазона между 0 и 10 000 като колкото по-ниска стойност приема, толкова по-малка е концентрацията и обратно – индекс 10 000 би означавал монопол. Базата за изчисление са брой задължителни одити.

Данните за анализа са взети от единните годишни отчети на одиторите, подавани към Института на дипломираните експерт-счетоводители. С цел максимална обективност на анализа не са променяни декларираните от одиторите сектори на одит клиентите. В таблици 7 и 8 са посочени и брой дружества, подлежащи на одит в съответния сектор. Ниският брой на предприятията, обекти на одит в дадената категория, означава избирането на един одитор за всички дружества. Точно ниският брой (<5) на обектите, подлежащи на одит и характеристиката на сектора не позволяват еднозначно определяне на пазара като вид (монопол или олигопол), както и оценката на риска за качеството на одита в сектора. Максималните стойности на индекса в този случай означават, че е избран само един одитор за целия сектор. За да може да се направи адекватна интерпретация на индекса следва пазара на одиторски услуги в определения сектор да не бъде твърде ограничен. При наличие на

един обект за одит, не може да бъде избран повече от един одитор, което означава 100% концентрация в сегмента, но на практика това не характеризира пазара на одит за сектора на дейност на това дружество. Независимо кой е одитора, всяка година индексът ще приема максимални стойност. Аналогичен е случаят и с ограниченият брой дружества в даден сектор, които обаче са под общо крайно ръководство. Например Холдинг Български държавни железници ЕАД и дъщерните му предприятия са общо 5 на брой, за които е избран един одитор. Изборът за един одитор на група е логичен поради по-висока ефикасност за одит клиентите от одита. Одиторът на групата на ниво индивидуални одити на компонентите е събрал своите достатъчни и уместни одиторски доказателства и вложеното време за одит на дружеството майка и консолидацията ще бъде по-малко отколкото ако одиторите са различни и следва да се прилагат допълнителни одиторски процедури. Времето и цената за одит са с права зависимост, следователно за одит клиентите изборът на един одитор за всички дружества ще бъде по-изгодно. Този избор, без да се взимат предвид рисковете от избора само на един одитор, предполага високия индекс на Херфиндал-Хиршман за сектора.

Друга крайност е големият брой дружества, подлежащи на одит в съответния сектор. Един или няколко одитори не биха могли да обслужват нуждите за одит на висок брой търсещи услугата. Тогава индексът е логично да приема много ниски стойности.

Секторите със сравнително ограничен, но не прекалено ограничен пазар за одит предполагат разумна интерпретация на индекса.

Ако индексът на Херфиндал-Хиршман (ННІ) приема стойност между $0 < \text{ННІ} < 1000$, нивото на концентрация на пазара е ниско (висока конкуренция); ако стойността е в диапазона от $1000 < \text{ННІ} < 1800$, нивото на пазарна концентрация се счита за високо (средна конкуренция) и ако стойността от $1800 < \text{ННІ} < 10000$ се приема за висока стойност (ниска конкуренция)⁵⁴.

Според изчисленията на индекса на Херфиндал-Хиршман в сектора за одит „Търговски дружества, чиято основна дейност е да внасят и/или пренасят, и/или разпределят и/или транзитират природен газ и които са големи предприятия по този закон“

---

⁵⁴ Market Structures and Concentration Measuring Techniques, İsmail Ukav, стр.8
https://www.researchgate.net/publication/320002171_Market_Structures_and_Concentration_Measuring_Techniques

концентрацията е висока с ниска конкуренция. Предвид изброените по-горе съображения и едва 9 за 2021 г. и 6 за 2022 г. дружества, подлежащи на одит, заключението за този пазарен сегмент би могло да се постави под съмнение.

За секторите „Застрахователи и презастрахователи“ и „Пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове“ индексите и за двете изследвани години са гранични спрямо посочените стойности за анализ и пазарните сегменти могат да се интерпретират и като област с висока концентрация и средна конкуренция.

Таблица № 7: Индекс на ХХ за 2021 г.

Сектори на одит клиентите спрямо категоризиране в единния годишен отчет на одиторите	брой дружества в сектора	Индекс на ХХ за 2021 г.
"Холдинг Български държавни железници" – ЕАД, и дъщерните му предприятия	5	10,000
Колективни инвестиционни схеми и управляващи дружества по смисъла на Закона за дейността на колективните инвестиционни схеми и на други предприятия за колективно инвестиране, които са големи предприятия по този закон	1	10,000
Национална компания "Железопътна инфраструктура"(ЗСч 2015)	2	10,000
Търговски дружества, чиято основна дейност е да внасят и/или пренасят, и/или разпределят и/или транзитират природен газ и които са големи предприятия по този закон	9	2,346
Кредитни институции	72	1,107
Застрахователи и презастрахователи	83	1,079
Пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове	74	939
ВиК оператори по смисъла на чл. 2, ал. 1 от Закона за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги, които са средни и големи предприятия	24	903

Търговски дружества, чиято основна дейност е да произвеждат и/или да пренасят, и/или да продават електроенергия и/или топлоенергия и които са големи предприятия по този закон	44	785
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	28	561
Образование	39	519
Добивна промишленост	97	479
Финансови и застрахователни дейности	246	447
Култура, спорт и развлечения	201	375
Предприятия, чиито прехвърлими ценни книжа са допуснати до търговия на регулирания пазар в държава – членка на Европейския съюз (ЗСч 2015)	414	278
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	256	278
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	199	261
Административни и спомагателни дейност	217	243
Операции с недвижими имоти	507	164
Хотелиерство и ресторантьорство	417	157
Хуманно здравеопазване и социална работа	473	152
Други дейности	3979	112
Селско, горско и рибно стопанство	460	111
Транспорт, складиране и площи	569	90
Строителство	880	77
Преработваща промишленост	1273	60
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	2825	54
Общо:	13394	

Източник: авторово изследване

Таблица № 8: Индекс на XX за 2022 г.

Сектори на одит клиентите спрямо категоризиране в единния годишен отчет на одиторите	брой дружества в сектора	Индекс XX по сектори за 2022 г.
Национална компания "Железопътна инфраструктура"(ЗСч 2015)	2	10,000
"Холдинг Български държавни железници" – ЕАД, и дъщерните му предприятия	5	10,000
Инвестиционни посредници, които са големи предприятия по този закон	2	5,000
Търговски дружества, чиято основна дейност е да внасят и/или пренасят, и/или разпределят и/или транзитират природен газ и които са големи предприятия по този закон	6	3,333
Търговски дружества, чиято основна дейност е да произвеждат и/или да пренасят, и/или да продават електроенергия и/или топлоенергия и които са големи предприятия по този закон	44	1,581
Застрахователи и презастрахователи	85	1,084
ВиК оператори по смисъла на чл. 2, ал. 1 от Закона за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги, които са средни и големи предприятия	27	1,001
Кредитни институции	77	980
Пенсионноосигурителните дружества и управляваните от тях фондове	112	832
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	31	531
Образование	44	496
Добивна промишленост	96	480
Финансови и застрахователни дейности	273	437
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	224	417
Предприятия, чиито прехвърлими ценни книжа са допуснати до търговия на регулирания пазар в държава – членка на Европейския съюз (ЗСч 2015)	438	315
Култура, спорт и развлечения	192	309

Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	248	294
Административни и спомагателни дейност	225	249
Операции с недвижими имоти	502	161
Хотелиерство и ресторантьорство	403	156
Хуманно здравеопазване и социална работа	495	135
Други дейности	3864	112
Селско, горско и рибно стопанство	482	97
Транспорт, складиране и площи	583	83
Строителство	892	80
Преработваща промишленост	1315	64
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	2915	55
Общо:	13582	

Източник: авторово изследване

1.3.2. Регулиране на концентрацията на пазара на одиторски услуги

Реакцията на надзорния орган над дейността на регистрираните одитори по отношение регулиране на концентрацията на пазара на одиторски услуги чрез въвеждане на определени механизми за намаляването ѝ следва да зависи от оценката на риска за обществото, в т.ч. социален и икономически. Възможните механизми включват :

- вътрешно институционални: чрез повишаване на честотата на инспекциите за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори;
- междуинституционални: чрез предприемане на промени в критериите за избор на одитори и съгласуването на избора на одитор за секторите, в които това е възможно;
- законови: промяна срока на ротация на одиторите.

Важен аспект е времето на тяхното въвеждане за постигане на максимално положителен ефект. Възможно е пазарът да се саморегулира в краткосрочен план. Включително дружествата по определени причини да вземат вътрешно решение за смяна на

одитор. Навлизане на одитор в одита на определен сектор изисква допълнително ресурси и време за анализ на предприятието, неговата среща и всички съпътстващи специфики, породени от неговия предмет на дейност, т.е. и сектор. Прекалено ранната повишена регулация би влошила състоянието на качеството на одита и би спряло развитието на компетенциите и познанията на одиторите. Прекалено бързата смяна на одитор носи също толкова висок риск за качеството на одита, колкото и прекалено дългото му задържане в едно предприятие.

От направения по-горе анализ за състоянието на пазара на одиторски услуги може да се направи извода, че в момента в България не съществува значителна концентрация, която да изисква въвеждане на нови или промяна на съществуващи механизми за избор на одитори. Въпреки това текущото и адекватно наблюдение на пазара дава възможност за предприемане на навременни реакции за ограничаване рисковете за обществото.

**ГЛАВА 2: СИСТЕМАТА ЗА ГАРАНТИРАНЕ КАЧЕСТВОТО НА
ПРОФЕСИОНАЛНАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ,
ПРИЛАГАНА ОТ КОМИСИЯТА ЗА ПУБЛИЧЕН НАДЗОР НАД
РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ**

**2.1. СИСТЕМАТА ЗА ГАРАНТИРАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА
ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ, ПРИЛАГАНА ОТ КОМИСИЯТА ЗА
ПУБЛИЧЕН НАДЗОР НАД РЕГИСТРИРАНИТЕ ОДИТОРИ**

2.1.1. Области на въздействие от КПНРО на пазара на одиторски услуги

Одиторската професия носи добавена стойност за обществото чрез повишаване степента на доверие на потребителите. Но тази добавена стойност е в пряка зависимост от качеството на извършената услуга. През 2008 г., в съответствие с изискванията на Директива 2006/43/ЕО, е създаден специализиран държавен орган за осъществяване на публичен надзор над дейността на регистрираните одитори с цел уеднаквяване, поддържане или повишаване качеството на одиторската услуга⁵⁵. Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори е компетентният орган за регулирането и надзора над регистрираните одитори в Република България.

Директива 2006/43/ЕО обхваща задължителните одити, съответно и европейското изискване за създаване и функционирането на системата за публичен надзор над регистрираните одитори. Транспонирането на европейското законодателство, в т.ч. на Директивата, отнасяща се до задължителния одит, в националното ни законодателство е чрез Закона за независимият финансов одит. В общия контекст на Закона за независим финансов одит доброволният одит е изключен от обхвата на системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори. В тази връзка, доброволните одити са извън обхвата и на настоящото изследване.

Системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори включва извършване на инспекции от Комисията за⁵⁶:

---

⁵⁵ <https://www.cposa.bg/index.php/about-kom/statut>

⁵⁶ чл. 85, ал. 1 от ЗНФО, съответно чл. 85, ал. 1 от ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

- спазване изискванията на приложимите одиторски стандарти при извършването на задължителен финансов одит;
- съответствие на одиторската документация при извършването на задължителен финансов одит спрямо изискванията на приложимите одиторски стандарти;
- спазване на етичните норми и изискванията за независимост на регистрирания одитор при извършването на задължителен финансов одит;
- адекватност на времевите и човешките ресурси, използвани за извършване на задължителен финансов одит съобразно обхвата и сложността на поетия ангажимент;
- адекватност на одиторските възнаграждения от задължителен финансов одит;
- адекватност на системата за вътрешен контрол на качеството, прилагана от регистрирания одитор;
- спазване на изискванията на Регламент (ЕС) № 573/2014 от регистрирани одитори, извършващи задължителен финансов одит на финансови отчети на предприятия от обществен интерес;
- изпълнение на предписания.

Обществото получава добавена стойност както от независимия финансов одит, така и от системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори. Системата има както разкриващ, така и превантивен характер. Прилагането на адекватна, пълна и единна методология при инспекциите позволява повишаване на качеството на последващите одити, а чрез оценъчната функция, чийто резултат е публично достъпен, се предоставя информация на обществото за качеството на одита до момента на извършената проверка.

При извършване на пълни инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, инспекторите дават оценка на одиторската практика, въз основа на извършени инспекционни процедури и събрани доказателства съгласно утвърдената вътрешна методология на работа. Функцията на инспекторите е оценъчна, а не консултантска. Консултирането не предполага отсрещната страна да се ангажира с предприемане на действия и позволява модификации или частично приемане на дадените предложения за промени или въвеждане на нови процедури, докато дадените от инспекционния екип препоръки са механизъм за предприемане на действия от одиторите за повишаване качеството на професионалната им дейност и имат задължаващ

характер. Действията на одитора за отстраняване на пропуските, установени от инспекционния екип, чрез дадените препоръки и съответно постигнатия ефект за одиторската практика са отделен обект на проверка при последваща инспекция. Ако се установи неизпълнението им и в зависимост от степента на значимост и влияние за качеството на одита, може да бъде наложена и надзорна мярка, вкл. предписания, които да имат строго задължаващ характер да бъдат изпълнени.

Крайния продукт от одита – издаденият одиторски доклад с параграф за изразеното мнение от одитора и оценката от Комисията за качеството на професионалната дейност са публично достъпна информация, която може да бъде намерена съответно в Търговския регистър и на страницата на надзорния орган. Законодателството осигурява прозрачност и сигурност за обществото. Всеки потребител, независимо пряко или косвено заинтересован, може да направи оценка на даден пазарен сектор чрез преглед на финансовата информация на конкретни дружества. Но може и да се информира за репутацията и качеството на работа на регистрирания одитор. Това от своя страна също носи добавена стойност относно съществените аспекти на проведения одит. Високата оценка на дейността на регистрирания одитор предполага и висококачествен одит. И обратно, по-ниската оценка би могла да предположи и пропуски в одита. Важен аспект е призмата на съществеността, която, от една страна, прилага одиторът при осъществяване на одита и, от друга страна – инспекторите, осъществяващи контролната функция. Одитите и инспекциите трудно могат да бъдат детайлно категоризирани, поради прилагането на субективна професионална преценка и рисково-базиран подход на работа. Както одиторът оценява рисковете за ангажимента на ниво финансов отчет и на ниво твърдение за вярност и това се прилага индивидуално за всеки клиент, така и инспекторите следва да изготвят стратегия за извършване на инспекциите в съответствие с практиката на одитора и съобразно големината и сложността на одит клиентите.

Професионалната преценка и професионалният скептицизъм в одита са фундаментални понятия⁵⁷, които са част от рамката, очертаваща и определяща професията на одитора. Но тези понятия са колкото задължаващи за прилагане, толкова са и широкообхватни и подлежащи на допълнителна оценка в конкретните условия на всеки одит ангажимент. Голямото разнообразие от вид, големина и структура на одит клиентите, които

---

⁵⁷ чл. 47 и § 1, т. 30 и т.33 от допълнителните разпоредби на ЗНФО

са отделни дружества, предполага прилагане от одитора и на индивидуален подход на одита. Дружествата, подлежащи на одит, са категоризирани по общи признаци за големина, но вътрешната им контролна система и среда е индивидуална. Т.е., веднъж, чрез прилагане на професионална преценка одиторът планира и изпълняват процедури, които да съответстват на оценените от него риск и, втори път, инспекционният екип прилага професионалната си преценка за оценка качеството на изпълнения одит. Одиторът може да използва един и същи подход в различни дружества, но пропуските в изпълнените от него процедури да имат различен ефект и влияние за одита. Това не позволява еднозначно категоризиране на пропуските в одита от надзорния орган. Използването на професионалната преценка е ключово за формиране на заключения както от обекта на контрола - одиторите, така и от субекта – Комисията чрез своите инспектори.

Когато има ясни и точни, императивно заложили нормативни изисквания, професионалната преценка не е приложима. Когато одиторските стандарти дават точни указания за действия, които трябва да се следват, тогава и инспекторите се базират на изискванията и тяхното неизпълнение би било неоспорим пропуск в качеството на одита. Но, когато нормативната база дава насоки за работата на одитора, предприетите от него действия са съответстващи със степента на разбиранията му. Тогава, за оценка адекватността и достатъчността на изпълнените от него процедури или получени одиторски доказателства, се използва професионалната преценка и от инспекционния екип. Анализът за адекватност на времевите и човешки ресурси и одиторски възнаграждения от инспекционните екипи е пример за използването на професионална преценка за формиране на заключения и интерпретация на резултатите от инспекторите.

2.1.2. Извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност за одитори на ПОИ и неПОИ

Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори е специализиран държавен орган за регулиране и надзор върху професионалната дейност на регистрираните одитори и дейността на ИДЕС в случаите, посочени в ЗНФО. Тя е и институцията имаща отговорността и задължението за постоянно наблюдение на развитието на пазара на предоставяне на услуги. Във връзка със задължителния одит на финансови отчети на предприятията от обществен интерес оценява рисковете, произтичащи от наличието на пропуски, свързани с качеството на дейността на регистрираните одитори и необходимостта

от приемане на мерки за смекчаване на рисковете; нивата на концентрация на пазара, включително в конкретни сектори и резултатите от дейността на одитните комитети⁵⁸.

Изведените обобщени данни в годишния отчет на Комисията относно дадените оценки на качеството на професионалната дейност на регистрирания одитор въз основа на резултатите от всяка извършена пълна инспекция дават индикация относно нивото на предоставяне на одиторски услуги⁵⁹.

При сравнението на дадените оценки при осъществения контрол от страна на ИДЕС и КПНРО следва да се има предвид и различния обхват на инспекции и проверки. Делегираните функции към ИДЕС са само по отношение на контрола на дейността на одиторите, изпълняващи задължителен финансов одит на предприятия, които не са от обществен интерес. Докато концентрацията на инспекции от Комисията е само на одитори на ПОИ. Качеството на предоставената услуга следва да не е в зависимост от вида на предприятието, но има зависимост между вид предприятие и избора на неговия одитор. Фактори за избор на одитор на предприятие от обществен интерес са репутацията на одиторите, опит в сектора, компетенции, оценка на качеството на дейността на одитора, публична информация, големина и необходими ресурси.

В колективната монография „Пазарът на одиторски услуги в България“⁶⁰ е публикувано изследване с респоденти 78 предприятия, от които 35 са ПОИ. Изследването е анонимно и под формата на онлайн проучване, съставено на платформата Microsoft Forms под заглавие „Анкетно проучване на нагласите при избор на регистриран одитор/одиторско дружество“ и активно в периода м. Януари – м. Април 2023 г. Резултатите от изследването за степен на важност на критериите за избор на одитор на ПОИ са представени на диаграмата. Те показват, че за ПОИ основен фактор за избор на одитора е опита в сектора на одитора.

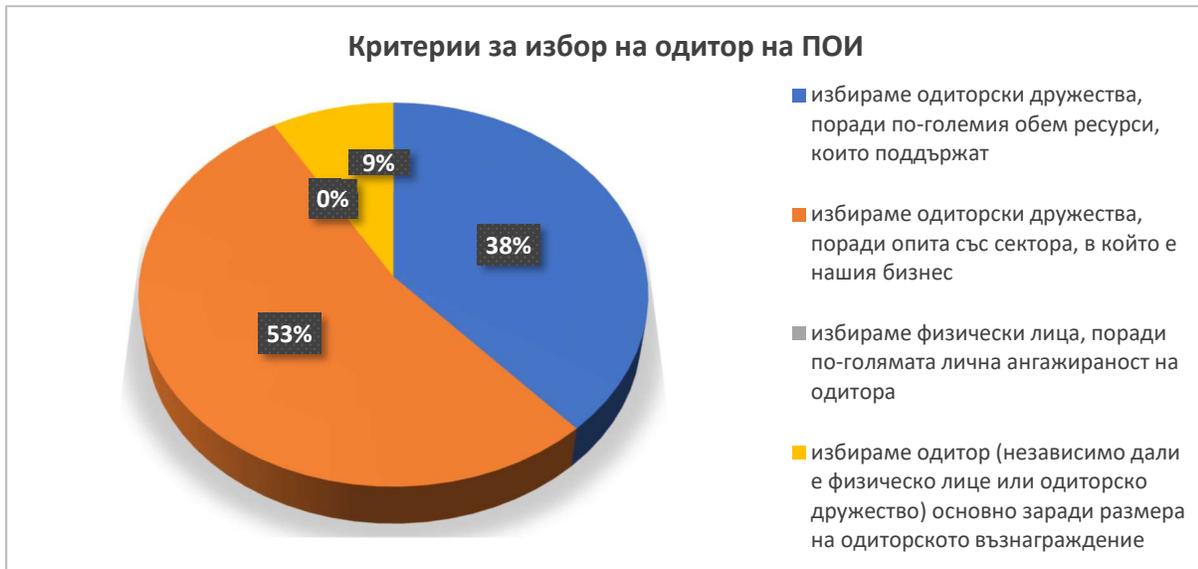
---

⁵⁸ чл. 12, ал. (3); чл. 70, ал. (1); чл. 77, ал. (1), т.6 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁵⁹ <https://www.cposa.bg/index.php/2012-10-31-13-58-13/2012-10-31-14-00-19>

⁶⁰ „Пазарът на одиторски услуги в България“, Петрова, Д., Лечева И., Ранчев Г., Атанасова А., издателски комплекс УНСС, 2024 г.

Фигура № 3: Критерии за избор на одитор при ПОИ

Източник: колективна монография „Пазарът на одиторски услуги в България“, Петрова, Д., Лечева И., Ранчев Г., Атанасова А., издателски комплекс УНСС, 2024 г.

Разбирането за важността на одита е по-високо при ПОИ. Резултатите са значими за широк кръг от потребители, осигурява се публичност и прозрачност. Възможно е ПОИ да е в пъти по-малък ангажимент за одит от такъв на неПОИ и въпреки че едното дружество е законово определено като такова с обществен интерес, то към другото да има по-значим и висок обществен интерес. Например дружество, което е публично, да няма активен пазар с години, а друго, което не е ПОИ да бъде от решаващ фактор за развитието на регионалната икономика. Така се получава парадокс, при който надзорът, който също се основава на риск и обществен интерес, се измества от държавния орган към СККОУ към професионалния орган ИДЕС, където съществува вероятност да не бъде в достатъчно критична степен оценена работата на одитора. Рисковете за одита не зависят изцяло от вида дружество – ПОИ или не, а от вида процеси в организациите, вътрешния контрол и обемите от одиторски процедури, които следва да се приложат. В публикувания годишен отчет⁶¹ на Комисията са посочени различия при дадените оценки от двата органа. Комисията посочва вероятен

⁶¹ Стр. 35 от отчета за дейността на Комисията през 2020 г Отчет за дейността на Комисията за публичен надзор на регистрираните одитори, 2020, достъпен на: <https://www.cposa.bg/images/sait/Otcheti/Otchet%202020.pdf>

извода, че Съвета за контрол върху качеството на одиторските услуги към Института на дипломираните експерт-счетоводители все още няма достатъчна роля на определящ фактор за повишаване качеството на одиторските услуги.

Качеството е основен фактор при определяне на цена, а измерител за качеството е дадената оценка от независима и обективна страна.

2.1.3. Ценообразуване и контрол върху цената на одиторските услуги

Одиторското дружество и търговското дружество, създадено с цел извършване на независим финансов одит, са в частния сектор. В почти всеки сектор на предоставяне на услуги, ценообразуването е вътрешен процес, който (в общия случай) не е пряк обект на контрол.

- **Ценообразуване**

В одиторския бизнес непоследователност е, че одиторът следва да спазва принципа на конфиденциалност в своята работа, но е задължен публично да оповестява както резултатите от дейността си, така и цените на предоставените одит услуги. Големите предприятия и предприятията от обществен интерес в пояснителните приложения оповестяват начислените за годината суми за услугите, предоставяни от регистрираните одитори, поотделно за независим финансов одит, данъчни консултации и други услуги, несвързани с одита. Това изискване е по Закона за счетоводството⁶² и има задължителен характер. Ако цената е водеща при избор на одитор за дружество, подлежащо на одит, тогава всеки регистриран одитор би могъл да извади тази информация от годишните финансови отчети и да бъде конкурентоспособен. Дори с цел привличане на нов клиент да предложи значително по-ниска цена.

Ако в другите сектори определянето на пазарните цени е по-достъпно, то при одиторските услуги пазарна цена е прекалено широко понятие. Ако има даден материален продукт, то пазарната му цена би могла да се определи на база аналогични продукти. Ако имаме заем между две дружества, пазарните му условия биха могли лесно да се докажат чрез оферта от някоя банка или поне да се очертаят граници чрез публично достъпни условия. Но ако имаме предоставяне на одит услуга, тогава как може да се определи нейната пазарна цена? Всеки клиент е в различен сектор, различна сложност, различна структура и

---

⁶² чл. 30 от Закона за счетоводството

предполага индивидуални процедури, които да се приложат от одитора. Тази специфичност и липсата на аналогичен клиент водят и до уникалност в предоставяните одит оферти.

Важна специфика е, че одиторът не може да предоставя одит услуги на свързани с него лица. Това ще доведе до неспазване принципите за независимост и обективност. Изначално такъв ангажимент е невъзможен, поради изискванията на Закона за независим финансов одит⁶³. Следователно основната регулация на пазарните цени не е в приходната администрация, а в Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Комисията осъществява постоянно наблюдение на развитието на пазара на предоставяне на услуги. Тази разпоредба е в сила от 2020 г.⁶⁴.

Възнагражденията за одит следва да се изследват както на ниво индивидуален ангажимент, така и свързани с възнагражденията на предприятие - майка, дъщерните му предприятия и консолидираните финансови отчети на тази група от предприятия. Когато груповият одитор е одитор и на компонент, тогава предложената цена за одит е възможно да се влияе от финансовото състояние на компонента на групата. Т.е. възможно е цената на ниво индивидуален ангажимент да бъде значително занижена с цел придобиване на клиент и съобразяване с покупателната способност на дружеството и тази цена да се компенсира на ниво група чрез повишена цена за одит на предприятието - майка. Назначението на един и същи одитор или одиторско дружество позволява цялостен преглед на финансовото състояние и анализ на ценовите условия. Ако се направи анализ на възнаграждение само на ниво индивидуален ангажимент е възможно резултатът да е отрицателен, но въпреки това да няма отклонение в планираното или реализираното качество на изпълнение на ангажимента. В тази хипотеза одиторът не подлежи на санкции или прилагане на надзорни мерки. Не е възможно неадекватната цена сама по себе си да бъде обект на контрол от надзорния орган. Затова анализът следва да се разшири и на ниво групов одит. Ако цената на ниво консолидиран отчет или на ниво друг индивидуален ангажимент на дъщерно дружество е завишена, това може да е индикатор за преразпределение на възнаграждения за одит с цел придобиване на клиенти. Клиентите ще са различни, но лицето, което избира одитор, фактически ще е едно и също. Така се предоставя възможността цената за одита да се договаря с дружеството-майка.

---

⁶³ чл. 53, т. 1 и чл. 54 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁶⁴ чл. 12, ал. 3 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

Ако разгледаме хипотезата, при която на ниво компонент одиторът е различен от груповия, тогава компонентният одитор би бил оцетен. Особено първата година, когато целта е да придобие клиента и да изгради трайни взаимоотношения и комуникация с него. Придобивайки го от предходен одитор, той ще се ръководи от цената за одит за предходните периоди. Логично е и възнаграждението на текущия период да е приблизително. По-високо възнаграждение би довело до риск да не бъде избран, по-ниско би го оцетило. Предполага се, че обемът работа ще е сходен, дори повече като за непознати бизнес процеси. Рискът относно адекватността на тази цена съществува, ако предходният одитор е бил и/или е и групов одитор. Тогава цената на ниво индивидуален ангажимент няма да е била адекватна, заместващият одитор ще е подведен и резултата би бил изгода за груповия одитор, който няма да намали възнаграждението си на ниво група. Работа ще се извърши от един, а облагите ще бъдат за друг. Резултатът ще е повишена ставка за едни и занижена за други. Така ще се получи разделение на пазара по критерий цена. Условно и като хипотеза може да се заложи, че големите одиторски дружества имат по-големи възможности за осъществяване на тази ценова деформация в пазара, докато при малките и средни одиторски практики се поражда бизнес риск. Съществува риск големи одиторски дружества да контролират пазара на услуги именно поради изброените фактори и да създават олигопол.

Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори има задължението да осъществява постоянно наблюдение над пазара на предоставяне на услуги. Това включва анализ както на приходи от финансов одит, така и от други услуги. Механизмът за регулиране на пазара са законодателните промени, които непряко да оказват влияние – въвеждане за съвместни одити, ротация, ограничение в концентрацията на приходи и други услуги. Невъзможността за пряко регулиране е породена от частния характер и свободния пазар на одиторските и други услуги. Одиторският бизнес се различава от останалите поради същността на неговото възникване. Именно законите и държавата създават условия за неговото функциониране. Услугата е задължителна за определен кръг предприятия, които условно са разделени на такива от обществен интерес и други. Фокусът е насочен основно към първата група, поради широкия обществен интерес и значимост, породени от дейността на дружествата. Наблюдава се силно концентрирана регулация, надзор и контрол върху одиторите на ПОИ.

Имплементирани са изисквания на директиви и регламент в този сектор, но е оставена сравнителна свобода при предоставяне на услуги на предприятия, които не са дефинирани като такива от обществен интерес в Закона за счетоводството. Възможността одиторите да предоставят други услуги е при сравнително минимални изисквания и е възможно тези услуги да не бъдат отчетени пред надзорния орган. Одиторът може да предоставя одит услуги през одиторско дружество или търговско с предмет на дейност одит, но не е пречка да предоставя други услуги през други свои дружества, чиято дейност е извън обсега на надзор от КПНРО. В тази хипотеза се създава риск за независимостта на одитора, преглед на собствена работа и личен интерес. Анализът на пазара на други услуги, предоставяни на дружества, които не са с обществен интерес е ограничен само до информацията, получена при извършване на инспекции, при това ако информацията бъде изисквана във връзка с Етичния кодекс на професионалните счетоводители. Изкуствено изменение на пазара може да се породи и от одиторски дружества с ангажименти както на ниво индивидуални отчети, така и на ниво група. Дори и при изменения и констатирани отклонения, санкции и регулации не са възможни. Това е проблем в практиката, на който следва да се обърне внимание по отношение на инспекциите и търпи анализ в следващи периоди след натрупване на статистическа информация в тази насока.

Цената следва да се разглежда като функция от репутация, опит в сектора, компетенции и ресурси. Независимо от начина на ценообразуване, обаче, качеството на предлаганата услуга трябва да е приоритет и на одитора и на обществото. Анализът за адекватност на възнагражденията е част от системата за контрол върху качеството, която прилага Комисията. В тази връзка, следва да се оценят всички фактори, оказващи влияние върху и пораждащи риск по отношение качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори.

- **Анализ на възнагражденията**

Всяко ново изискване, каквото е и осъществяването на постоянно наблюдение от Комисията на развитието на пазара на предоставяне на услуги, води до разработване на политики и процедури, които във времето могат да се докажат като добри практики. В тази връзка, нека обърнем внимание на методологията, действаща до този момент. Инструкцията

за оценка адекватността на одиторските възнаграждения за ангажимент⁶⁵ на КПНРО има за цел да се уеднакви подхода на инспекторите и да се даде публична информация на одиторите за механизма, правата и задълженията във връзка с прилагания контрол. В чл. 8 от инструкцията, надзорният орган е заложил ситуация на значително по-ниско възнаграждение, което гласи, че в случай на смяна на одитора, инспекторът проследява дали одиторското възнаграждение е значително намалено /повече от 30 %/ и/или почасовата ставка е много ниска. Тогава инспекторът изисква информация от одитора за:

- процеса на поемане на ангажимента – разбиране дейността на клиента, предварително идентифициране и оценяване на рисковете и пр.;

- използваните времеви и финансови ресурси за вътрешни и външни експерти.

В случай, че инспекторът установи значително намаляване на одиторските възнаграждения в сравнение с предишни възнаграждения по същия ангажимент, изисква обяснения от одитора за причините за това. След това анализира и при необходимост дава препоръки.

Критерият „ниска“ часова ставка не е ясно уточнен. Липсва измерител, което предполага професионална преценка на инспекторите. Това е субективно и лесно оспоримо. Докато намалението в абсолютен размер е ясно заложено. Двама критерия, обаче, се отнасят до два различни показателя. Времето, вложено за одит и цената са взаимосвързани. Възможно е планирането на повече часове на по-ниска ставка или по-малко часове на по-висока ставка. Резултатът е една и съща цена на одита, но различно вложено време. Кое обуславя тази разлика? В чл. 6 от Инструкцията е посочено, че инспекторът извършва анализ на процедурите на РО/СОП⁶⁶, свързани с определяне на одиторските възнаграждения като проверява:

- заложените критерии за определяне на одиторските възнаграждения базират ли се на характеристиките на ресурсите, планирани за ангажимента, т.е. на тяхната професионална компетентност;

- има ли необходимост от използване на външни експерти;

- планираните часове за извършване на одита адекватни ли са;

---

⁶⁵ Инструкция за оценка адекватността на одиторските възнаграждения за ангажимент

⁶⁶ Инструкцията е от 2015 г. Понятието специализирано одиторско предприятие към днешна дата не е приложимо. Терминът е променен на одиторско дружество.

- предоставяни ли са допълнителни услуги на клиента по конкретния ангажимент.

- **Контрол върху цената на одиторските услуги**

Как може държавата, чрез надзорния орган, да контролира цената на одиторските услуги, когато одиторската дейност е частен бизнес? Има няколко законови изисквания за възнагражденията. Те не трябва да бъдат условни⁶⁷. Т.е. не трябва да са изчислени върху предварително определена основа, свързана с резултата от дадена сделка или от извършената работа. Но заложените часове, в частност планирани дейности, са от основно значение за ценообразуването. На етапа на планиране одиторът определя обща одиторска стратегия. Тя представя обхвата, времето на изпълнение и насоката на одита, в ключовите им аспекти. Базира се на предварителна информация за одит клиента и на приложените процедури за оценка на риска. Ако разгледаме времево процесите, то ще забележим, че законът изисква одиторът да определи цената за одит преди да изпълни самия одит, взимайки предвид планираните дейности на основание първоначална оценка на риска. В други частни бизнеси цената за услугата е в права зависимост от изпълнението, докато в одита изпълнението може да бъде поставено в зависимост от първоначално определена цена, ако одиторът не иска да бъде на загуба от ангажимента. Преценката на одитора следва да се основава на професионалните принципи и ефективното и качествено изпълнение на одита, но това императивно изискване, наложено от държавата, нарушава основната бизнес логика в икономиката, а именно максимизиране на печалбата. Одиторът може да бъде поставен пред личен избор дали да спазва фундаменталните принципи в професията или да избере своя бизнес интерес като направи компромис с качеството на одита.

Тук идва и ролята на контролната функция на държавата, чрез Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Тя чрез инспекции и разследвания трябва да контролира качеството на одита. Ниската цена може да е индикатор за проблеми в проверяваната практика в процесите на планиране.

---

⁶⁷ чл. 48, ал. 2 от ЗНФО и пар. § 1 от допълнителните разпоредби на ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

- **Анализ за адекватност на одиторските възнаграждения чрез съпоставка с времевия ресурс на одитора**

Надзорният орган е заложил проверка през призмата на времевия ресурс. Оценява се разликата между заложените и действителните часове и причините за разликата между тях. Критериите, според Инструкцията⁶⁸ са:

- непредвидени обстоятелства, напр. промени в управлението, реструктуриране на клиента,
- пропуски в процеса на поемане на ангажимента, например погрешна оценка на риска и
- по-ниска рентабилност с цел придобиване на клиента.

Първият критерий би оказал съществен ефект върху одита, само ако одиторът е назначен/ поел ангажимента преди приключване на счетоводната година и съществените изменения в дружеството станат в периода между поемане на ангажимента и 31.12. на текущата година. Ако има такова реструктуриране след тази дата, то не би било толкова съществено за одита. Ще има ефект върху събитията след датата на баланса, но не и толкова значими за увеличение на цената. От друга страна, този критерий е лишен от бизнес логика. Изискването за възнаграждението на одитора, според чл. 48 от ЗНФО, е да не е условно или определено на база предоставяне на допълнителни услуги на одитираното предприятие. Но това не е ограничение в договора за независим финансов одит да се предвиди клауза за увеличение на цената при форсмажорни обстоятелства, които да са ясно дефинирани, включително и анализираният критерий. Няма да има условност в зависимост от обем извършена работа. Ще се добавят единствено форсмажорни обстоятелства, които биха настъпили, само и единствено, след неговото поемане. Това не би било в конфликт със законовите изисквания, ако се дефинират точни и ясни финансови измерители. Ако при настъпило събитие, усложняващо ангажимента, цената не бъде повишена, това няма ли да се отрази и върху качеството на одита?! Надзорният орган би могъл да предложи промяна в тази насока, която би могла да доведе до подобряване дейността на одиторите и пряка промяна в пазара на одит услуги в България.

---

⁶⁸ https://www.cposa.bg/images/Sebra_2015/INSTRUKCIA_adekvatnost_vaznagrazhdenia_2015_09.pdf

По друг начин стои въпросът с втория критерий. Планирането на одита е изцяло отговорност на одитора и неадекватните оценки в планиращата фаза могат да окажат съществен ефект върху качеството. При извършване на инспекции този критерий също подлежи на оценка.

По-ниската рентабилност с цел привличане на клиент е ефективно, но само в определени граници. Въпросът дали цената е основният фактор при избора на одитор или репутацията и опитът му в сектора играят по-важна роля, остава отворен. Ако одиторът и клиентът са изградили стабилни комуникационни линии и дългосрочни бизнес взаимоотношения, това създава значителни предимства. Постоянният избор на един и същ одитор за поредни години му позволява да поддържа текущо наблюдение върху процесите в организацията, като така планирането на следващия одит може ефективно да започне веднага след приключването на предишния.

Независимостта и обективността са основни принципи в одита, но при продължителни и постоянни бизнес отношения биха могли да се компрометират. В ЗНФО⁶⁹ е посочено, че лице, което е в състояние да окаже влияние върху резултата от задължителния финансов одит, трябва да бъде независим от одитираното предприятие и да не участва в процеса на взимане на решения в него. Продължителното асоцииране на одитор с един и същи клиент е предпоставка за възможно накърняване на независимостта. Поради това за предприятията от обществен интерес се въвежда задължителна ротация. Периодът на ротация е обект на дискусии, тъй като продължителният ангажимент, освен че крие рискове им и позитиви за одитора и клиента. В последните изменения от 2020 г.⁷⁰ максималният период е 7 поредни години, следвани от 4 години невъзможност да се изпълнява одит на съответния клиент.

Има две основни размествания на пазара на одитни услуги, породени от промени в закона. Едната е въвеждане на съвместен одит, другата е въвеждане на ротация. Това позволи навлизане на нови одитори в различните бизнес сектори. Към датата на тези промени възможното понижение на цената за одит спрямо средното за одиторската практика или спрямо средната цена за сектора на одит клиента може да бъде обяснено и анализирано.

---

⁶⁹ чл. 54, ал. 1 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁷⁰ чл. 65, ал. 3 и 4 от ЗНФО. В чл. 65, ал. 3 и 4 от ЗНФОИСУ има изменения в изискванията за ротация на одиторско дружество и регистриран одитор-физическо лице. Посочената в текста норма от ЗНФО съответства на периода, за който е направен анализът.

Бизнес подходът на регистрирания одитор може да включва намаление на цената за одит с цел придобиване на клиента, в следствие на което ще може да получи опит и знания в тази област.

- **Адекватност на времеви и човешки ресурси**

Редица фактори оказват влияние върху качеството на одита. Човешкият ресурс, времето и технологиите са основни такива. Всеки един от тях води след себе си и производни фактори. Човешкият ресурс зависи от индивидуалните компетентности, знания и опит. Технологичният – ниво на внедрени софтуерни и хардуерни технологии. Може би най-значимият е времето. Времето основно и условно има паричен измерител. По-високите сложност и обем и по-кратките срокове предполагат по-високи цени на одита. Ресурсите трябва да бъдат достатъчни за извършване на ефективен одит. Одиторското дружество и отговорния одитор трябва да имат достатъчно време и ресурси, но няма стандарти за тяхната достатъчност. Комисията при проверки и разследвания анализира вложените часове спрямо обема на дружеството, подлежащо на одит, но липсва нормативно изискване за вложено време спрямо характера на работа, което прави юридически неиздържано санкционирането на одитора дори при видими аномалии. Оценката на действия, които не са ясно регламентирани, и липсват публикувани „добри практики“, които да служат за рамка на действието, сама по себе си е безпредметна. Оценката на адекватно вложения времеви ресурс, основаваща се на база статистически измервания, е само помощно средство, което да служи като индикатор за риск.

Адекватността на времевите и човешките ресурси предполага и адекватност на одиторските възнаграждения.

2.1.4. Пазар на одиторски услуги – осигурителен и застрахователен сектор

Разглеждаме два сектора, подлежащи на задължителен одит. Осигурителен и застрахователен пазар. Информацията, използвана за анализа, е публично достъпна. Изчерпателен списък на единиците, участници в съответния пазар, е достъпен на интернет страницата на субекта на контрол над осигурителния и застрахователния сектор – Комисия за финансов надзор. За целите на настоящето изследване е необходима информация за одиторите на съответните дружества. Тези данни са достъпни през секция решения на КФН и през публикуваните годишни финансови отчети на дружествата, които включват и

одиторския доклад. Периодът на изследването е 7 поредни години – от 2014 г. до 2020 г., включително. Така се обхващат два периода. Първият е преди въвеждане на съвместния одит в съответните сектори, вторият, след промяната в ЗНФО. Според определението съвместен одит е ангажимент за задължителен финансов одит, при който двама или повече регистрирани одитори – физически лица и/или одиторски дружества, са поели ангажимент за одит на финансов отчет на предприятие чрез поделена работа и съвместно да издадат одиторски доклад върху този отчет, като носят солидарна отговорност за изразеното одиторско мнение. Само осем одиторски дружества за периода 2014г.-2016г. държат 100% от пазара на одитни услуги в сектор осигуряване (таблица № 9). За сравнение, след промяната, за периода 2017г.-2020г. одиторските дружества са тринадесет (таблица № 10). Има увеличение на броя участници в пазара с 63%. Пет дружества излизат от пазара и нови десет навлизат. Законите изисквания за ротация на одиторите и въвеждане на съвместни одити оказват значително влияние върху пазара на одитни услуги като намаляват възможността от създаване на условия за олигопол.

Таблица № 9: Разпределение на пазара на одиторски услуги в сектор „Осигуряване“ преди въвеждане на съвместния одит

Одиторско дружество/ Регистриран одитор	Относителен дял в одита на осигурителния пазар преди въвеждане на съвместен одит
КПМГ одит ООД	30%
Грант Торнтон ООД	22%
БДО България ООД	11%
АЛФА одит сървисизООД	11%
Делойт одит ООД	7%
АВ одит ООД	7%
Ърнст и Янг одит ООД	7%
Атлас одитинг ООД	4%
Общо пазарен дял:	100%

Източник: проведено авторско изследване на база публично достъпни одиторски доклади на дружествата в осигурителния пазар

Таблица № 10: Разпределение на пазара на одиторски услуги в сектор „Осигуряване“ след въвеждане на съвместния одит

Одиторско дружество/ Регистриран одитор	Относителен дял в одита на осигурителния пазар след въвеждане на съвместен одит
Ековис одит България ООД	14%
Захарина Нексиа ООД	14%
КПМГ одит ООД	13%
АФА ООД	11%
Делойт одит ООД	10%
ПрайсуотърхаусКупърс Одит ЕООД	10%
Бул одит ООД	7%
РСМ БГ ЕООД	7%
Ейч ел би България ООД	6%
Кроу България одит ЕООД	4%
Одит корект ООД	3%
БДО България ООД	1%
АТА консулт ООД	1%
Общо пазарен дял:	100%

Източник: проведено авторско изследване на база публично достъпни одиторски доклади на дружествата в осигурителния пазар

Аналогичен е анализът на пазара на одит услуги в сектор застраховане. Преди промените, за периода 2014г.-2016г. двадесет и шест одиторски дружества и регистрирани одитори участват в пазара, като само седем от тях държат 77% дял (таблица № 11). След промените, участниците в одит пазара са двадесет и три, като отново седем от тях държат 74% дял (таблица № 12). За двата периода има изход на пет дружества и навлизане или повишаване на дела на други пет.

Таблица № 11: Разпределение на пазара на одиторски услуги в сектор „Застраховане“ преди въвеждане на съвместния одит

Одиторско дружество/ Регистриран одитор	Относителен дял в одита на застрахователния пазар преди въвеждане на съвместен одит
ДЕЛОЙТ ОДИТ ООД	18%
КПМГ БЪЛГАРИЯ ООД	14%
ГРАНТ ТОРНТОН ООД	11%
ПРАЙСУОТЪРХАУСКУПЪРС ОДИТ ООД	11%
ЪРНСТ И ЯНГ ОДИТ ООД	11%
БДО България ООД	7%
ЖЕЛЯЗКОВ ОДИТ 2004 ООД	6%
Общо:	77%

Източник: проведено авторско изследване на база публично достъпни одиторски доклади на дружествата в застрахователния пазар

Таблица № 12: Разпределение на пазара на одиторски услуги в сектор „Застраховане“ след въвеждане на съвместния одит

Одиторско дружество/ Регистриран одитор	Относителен дял в одита на застрахователния пазар след въвеждане на съвместен одит
Ейч Ел Би България ООД	14%
ПРАЙСУОТЪРХАУСКУПЪРС ОДИТ ООД	14%
МАЗАРС ООД	13%
ЗАХАРИНОВА НЕКСИА ООД	10%
ГРАНТ ТОРНТОН ООД	10%
ЕКОВИС ОДИТ БЪЛГАРИЯ ООД	10%
ОДИТ-КОРЕКТ ООД	5%
Общо:	74%

Източник: проведено авторско изследване на база публично достъпни одиторски доклади на дружествата в застрахователния пазар

Забелязва се избор само на одиторски дружества пред услуги на регистрирани одитори физически лица. Както и на повтаряемост в избора в следващ период. От анализа може да се твърди, че изборът на одитор зависи и от опита в сектора. Ако навлизането в първата година е незначително, то в следващ период делът на одиторското дружество нараства. Въвеждане на законодателните промени относно ротация води и до отпадане на одитори. Следва да се види каква е приемствеността по сектори след минаване на един цикъл след промяната в условията за ротация от 2020 г. и има ли, макар и неформална, роля „първият“ одитор при избор на другия одитор за съвместен одит.

В годишния си отчет за дейността Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори публикува данни за приходите от одиторски услуги. В отчета за 2020 г., който е публикуван на интернет страницата на държавния орган, са оповестени обобщени данни относно размера на приходите на регистрираните одитори от одиторски услуги на предприятията от обществен интерес. Приходите са около 19 млн. лв., от които близо 8 млн. лв. или 42% са реализирани от дружествата на „голямата четворка“. Въпреки високият процент, той е значително по-нисък от средния за Европейския съюз. Т.е. рискът в България пазарът на одит услуги да е в условията на олигопол е нисък.

2.1.5. Надзор върху неодитни услуги и възможни рискове за одитора и за Комисията

- **Предоставяне на неодитни услуги на предприятия от обществен интерес**

Забранените услуги⁷¹, които да се предоставят на ПОИ, включват данъчни услуги; воденето на счетоводство и изготвянето на счетоводна документация и на финансови отчети; услугите, свързани с работната заплата; правни услуги и други. Регламентът разрешава на ниво национално законодателство да се разшири обхвата на забранените услуги и дава възможност част от тях да бъдат разрешени при условие, че услугите не оказват влияние или оказват несъществено влияние, поотделно или общо, върху одитираните финансови отчети и прогнозата за влиянието върху одитираните финансови отчети е документирано и обяснено изчерпателно в допълнителен доклад за одиторския комитет, и установените в Директива 2006/43/ЕО принципи за независимост се спазват от задължителния одитор или одиторското дружество.

---

⁷¹ РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 537/2014 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА, член 5

В ЗНФО⁷² се разрешават само данъчните консултации и то след одобрение на одитния комитет и уведомяване на надзорния орган. Целта на тези ограничения е повишаване независимостта на регистрираните одитори и предотвратяване на такива бизнес отношения, които да компрометират качеството на одита. Предоставянето на одит услуги на ПОИ е най-тясно законово обособена, най-ясно дефинирана и в най-голяма конкретика. Това произтича от високия обществен интерес от дейността на предприятията. Докладването и информирането от одитора е по-широкообхватно – от една страна, към надзора на одитора, от друга, към надзорните органи на самите предприятия. Така се осигурява насрещна независима информация за дейността на ПОИ. Може би, предоставянето на одит услуги на ПОИ е най-сложната, специфична, регулирана и отговорна дейност, която един одитор може да извършва. Общественият интерес е най-голям и очакванията към регистрираните одитори за доказване на познания и качество са най-високи. Необходимо е дефиниране на ограничение в предоставянето на данъчни услуги. Надзорният орган събира информация за тези услуги, но анализът без нормативно заложен измерители е относителен и субективен и отклоненията самостоятелно не подлежат на санкция. Терминът „несъществено влияние“ няма конкретен измерител и изисква прилагане на професионална преценка. Установяване на проблеми при анализ и оценка относно същественост и влияние могат да се отнесат към цялостната дейност на одитора единствено като индикатори за риск от застрашаване на независимостта и обективността и да се инспектират последващи действия на одитора.

Наложена е законова мярка за ограничаване предоставянето на разрешените услуги към ПОИ, различни от одит. Общата сума на възнагражденията за тези услуги, в продължение на три или повече последователни финансови години, не може да надхвърля 70 на сто от средната сума на възнагражденията за последните три последователни финансови години за задължителен финансов одит на одитираното предприятие и когато е приложимо, на неговото предприятие майка, дъщерните му предприятия и консолидираните финансови отчети на тази група от предприятия⁷³. Ограничението не се прилага за услуги извън одита, които са различни от посочените в чл. 5, параграф 1 от Регламент (ЕС) № 537/2014 и които се изискват по ЗНФО. Погледнато от друга страна, това означава, че сумата

---

⁷² чл. 64 от ЗНФО

⁷³ чл. 66 от ЗНФО

на допълнителните услуги за три или повече години не може да достигне дори сумата за одит, която одиторът би получил като средна стойност за една година. В годишния си отчет Комисията посочва, че е установен строг законов механизъм за контрол от нейна страна и от одитните комитети върху разрешаването на допълнителните услуги, като през 2020 г. за целта е изградена подходяща електронна информационна система. 72%⁷⁴ от одитори на ПОИ, извършващи независим финансов одит, не предоставят други услуги. Заключение на Комисията е, че е налице приемливо равнище на предлагането на допълнителни услуги от одиторите на предприятия от обществен интерес и свързани с тях лица за техните клиенти. Предвид посочените данни и цялостният надзор, контрол, мониторинг на процесите и анализ на данните, може да се каже, че прилагането на законовия критерий относно допълнителни услуги за ПОИ е нискорисков по отношение на неговото изпълнение от одиторите.

- **Предоставяне на неаудитни услуги на клиенти, които не са предприятия от обществен интерес**

Съществуват нормативни различия, когато сравним изискванията за одит на ПОИ и тези, които не са ПОИ. Посоченият по-горе чл. 64 от ЗНФО за забранени услуги се отнася до предприятия от обществен интерес. Това означава, че не е приложим за предприятия, които не са ПОИ. Възможно ли е одиторско дружество да предоставя пряко или непряко неаудит услуги към предприятие, което не е ПОИ и което одитира? Няма нормативна изрична забрана. Съществуват само условия, които да се спазват. В етичния кодекс на професионалните счетоводители е посочено, че счетоводните услуги обхващат широка гама услуги, включително услуги, свързани с работни заплати. Фирмата или фирма, част от мрежата от фирми, не следва да предоставя на клиент за одит, който не е предприятие от обществен интерес, счетоводни услуги, освен в случаите, когато услугите са от рутинен или механичен характер и фирмата адресира заплахите, които се създават от предоставянето на такива услуги. На практика, регистрирания одитор може да извършва едновременно одит на дружество, което не е ПОИ, и да предоставя други услуги, като избягва преглед на собствена работа и прилага фундаменталните принципи за обективност и независимост. В този случай, е възможно доходът от неаудит услугите, в частност услуги, свързани с работни

---

⁷⁴ Предоставени обобщени данни от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори

заплати, да е съществен доход за одитора. Това е предпоставка за изкривяване пазара на одитни услуги чрез преразпределение на цената между одит и други услуги. Неформално, за клиента е важно колко ще заплати общо като сума към одитора за услугите, които му предоставя. Формално одиторът е възможно да разпределя сумите, така че да съответстват на законовите изисквания. Възможна хипотеза е необосновано завишена цена за други услуги и необосновано понижена цена за одит. Изискванията за докладване пред Комисията за публичен надзор, се отнасят единствено до възнаграждението за одит. Другите услуги в този сектор остават нерегламентирани, неанализирани и непроследени. Друга възможна хипотеза е одиторът да предоставя тези услуги чрез други търговски дружества (които не са одиторски). Към днешна дата, изискването на тази информация не е законово регламентирано и нейното предоставяне е възможно да бъде отказано като незаконосъобразно и извън обхвата на проверки от КПНРО. Дори да бъде предоставена информацията, тя следва да бъде проверена за достоверност чрез изграждане на вътрешна за Комисията методология.

2.1.6. Потенциални рискове и възможни решения

- **Публичността на оценките за одиторските практики: Инструмент за контрол на качеството и стимул за подобрене**

Комисията е делегирала функцията по контрол на качеството на професионалната дейност на одитори, които нямат в практиката си предприятия от обществен интерес съгласно заложената законова възможност⁷⁵. Дадените от Комисията оценки⁷⁶ при пълни инспекции са публични⁷⁷ и се оповестяват в профилите на одиторите в регистъра на интернет страницата на Комисията. Въпреки че съществуват дружества, които не са предприятия от обществен интерес, те носят висок обществен риск – социален, данъчен и икономически за региона, в който функционират и за държавния бюджет. Това създава и необходимост от публичност на дадената оценка за професионалната дейност на одитора, която да е индикация за качеството на одиторските услуги. При наложени надзорни мерки и дадена ниска оценка при пълната инспекция от Комисията, широк кръг от потребители на тази информация биха могли да направят връзка с адекватността на изразяваните мнения.

⁷⁵ чл. 85, ал. 3 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁷⁶ чл. 87, ал. 8 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁷⁷ чл. 21, ал. 5, т.5 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

Дори одиторското мнение да е немодифицирано, без параграфи за обръщане на внимание и съществена несигурност, свързана с принципа за действащо предприятие, то при публикувана оценка „В“ или „Г“ на одиторската практика, заинтересованите от дружеството и неговото финансово състояние лица и институции биха могли да поставят под съмнение вида на одиторското мнение.

Реален риск е несъпоставимостта на оценките за качество на професионалната дейност на регистрираните одитори, поради различията на обектите на проверка и използваните методологии⁷⁸ за изпълнение на инспекциите, които прилагат ИДЕС и КПНРО, което да е подвеждащо за заинтересовани лица като инвеститори, регулатори или потенциални одит клиенти. Ако обектите на проверка се разделят само до одитори а ПОИ и одитори на неПОИ с предположението, че ПОИ изискват значително по-разширен обхват на одит и покриване на повече регулаторни изисквания за оповестявания, отчитания и докладвания, не се отчита възможността едно неПОИ да е с много по-сложна структура, дейност и значимост за икономиката. Например, ПОИ, което е борсово дружество, но без активен пазар и с минимална дейност, измерима чрез размера на приходите за финансовата година, е по-ниско рисково за одит и изискващо по-малко процедури за потвърждение на финансовия отчет, отколкото едно предприятие, което не е ПОИ, но е производствено, категоризирано съгласно Закона за счетоводството като голямо, извършващо международни дейности по доставки и продажби и осигуряващо дохода на значителна част от даден регион в България. Презумпцията, че одит ангажиментите на предприятия, които не са определени от Закона за счетоводството като такива от обществен интерес, са по-ниско рискови за обществото може да бъде оспорена. Поради това, установяването на обща рамка за оценка на качеството ще позволи да бъдат избегнати неясноти и погрешни заключения относно нивото на качество на одитната услуга. Трябва да се предприемат насоки за работа на двете институции по единна методология, която да осигури съпоставимост на дадените оценки на качеството на дейността на одиторите, с което да бъде избегнат риска от подвеждане на потенциалните одит клиенти за качеството на услугата, която биха получили.

---

⁷⁸ чл. 3 от ПИИГКПДРО

- **Анализ адекватност на възнагражденията**

Адекватността на възнагражденията може да бъде само индикация за качеството на одита, но не и самостоятелен обект за който да се изрази становище и да се дадат препоръки или да се издадат надзорни мерки. Съществува риск за качеството на инспекцията и за адекватността на изразеното от инспекторите заключение за адекватност на одиторските възнаграждения. Следва да се направи разлика между нормативните ограничения за възнагражденията, които заплашват независимостта на одитора⁷⁹, които са императивни и не подлежат на прилагане на професионална преценка спрямо анализа на възнагражденията от одит или други услуги на ниво ангажимент. Съществува риск по отношение изпълнение на анализа за адекватност на възнагражденията в частта, отнасяща се до определяне индикаторите за риск. Например големи флуктуации в часовата ставка на регистрирания одитор по ангажименти, което да е в резултат от недобро планиране на одит дейностите при приемане на ангажимента или проблемен одит клиент, който в хода на изпълнение на одита да се установи, че има значителни пропуски и е с по-висок от първоначално оценения риск.

За да се подобри методологията в това направление за проверка е възможна промяна в начина на осъществяване на анализа. Стратификация по отношение критерий бизнес сектор на дружества и изчисляване средна цена за одит за сектора, би дала индикатор за проверка на качеството на дейността на одитора от Комисията при значителни изменения спрямо средните цени. Както е посочено по-горе, определянето на пазарна цена за одит услуги е специфично. Изготвянето на статистика и изчисляване на средни цени за одит по вид клиенти ще даде възможност за ориентир в пазарните цени чрез уеднаквяване на параметрите, които имат влияние за одит цената. Независимият финансов одит е предлагана услуга от регистрираните одитори и одиторски дружества в контекста на свободния пазар и частния бизнес. Това изключва въвеждането на регулации върху цените на услугите.

Съществува риск и за достоверността на декларираната от одитора информация по отношение на приходите. Възможно е изкривяване на анализа на ниво инспекция и на ниво изпълнение функцията на Комисията в анализа на пазара на одиторски услуги. Следва да се въведат методи за оценка на достоверността като например преглед на ГФО на проверяваните практики и съпоставка с декларираните по време на инспекцията;

---

⁷⁹ чл. 66 от ЗНФО

съпоставка на декларираните приходи за целите на инспекцията с докладите за прозрачност; проверка за участие на одитора и в други дружества и оценка на риска от преразпределяне на приходи с цел изпълнение на законови изисквания или укриване предоставяне на неодитни услуги (пряко или косвено) на одит клиенти, което да застрашава независимостта и др.

- **Анализ адекватност на времевите и човешките ресурси**

Адекватността на времевия ресурс и адекватността на възнагражденията са взаимно свързани. Следователно двата анализа следва да се разглеждат като взаимосвързани и производни. Тяхното допълване носи по-глобален поглед при идентифициране индикаторите за риск за качеството на одита. При анализа на времевия ресурс основен пропуск в методологията на Комисията е определяне на разполагаемо време за календарната година без да се вземе под внимание датата на приключване на одитните ангажименти и участието в други дейности на проверявания одитор.

В годишните отчети, подавани от одиторите, се декларира дата на започване на ангажимент и дата на одиторския доклад. Датата на мнението е и датата, до която се събират одиторските доказателства. Последващите по-скоро административни и архивни дейности не следва да са съществени. Ако одиторът приключва с одита на дружествата до м. юни, не следва анализът да смята и разполагаемо време за одит до м. декември. Анализът следва да бъде съобразен с активния одит период на одитора, за да се доближи изчисляването на разполагаемото време максимално с реалните параметри. Т.е. двете крайни точки от изчислението на разполагаемия времеви ресурс на одиторската практика следва да са дата на поемане на първия одитен ангажимент и датата на последния издаден одиторски доклад. Например, за одити, завършващи с одиторски доклад през 20X1 г. за годишни финансови отчети (ГФО) за 20X0 г., одиторът поема първия си такъв ангажимент на 15.09.20X0 г. и издава последния одиторски доклад с обхват одит на ГФО за 20X0 г. на 30.06.20X1 г. Следователно, разполагаемото време следва да се ограничи и изчисли за периода между тези две крайни дати: 15.09.20X0 г. и 30.06.20X1 г.

Факторът ангажираност в други одиторски практики и други неодитни дейности също може да бъде включен в анализа. Ако одиторът има участия в счетоводни дружества, преподавателска дейност и друга ангажираност, следва тези часове, които влага извън проверяваната практика, да бъдат в намаление на разполагаемото време. Ако тази

информация се декларира от проверяваните лица следва да се планират и изпълнят инспекционни процедури във връзка с проверка на достоверността ѝ.

Заклученията на инспекционния екип за адекватност на времевите и човешките ресурси на регистрирания одитор може да бъдат обвързани с качеството на изпълнените ангажменти. Това дава възможност да се направи цялостно заключение за причинно-следствената връзка между качеството на изпълнените ангажменти с разполагаемите ресурси. Т.е. дали пропуските в качеството на одита са следствие от пропуски в качеството и/или недостатъчност на ресурсите или ресурсите се използват неефективно и неефикасно. Например, пропуски в изпълнението на одита, които са системни и се отнасят до определена одитна тематика могат да се дължат на недостатъчно опит или компетенции (качеството на ресурсите), което да изисква повишаване на квалификацията на персонала с подходящо външно обучение или наемане на експерти в областта. Същото се отнася и до количеството на ресурсите: може пропуските в качеството на одитите да се дължат на недостатъчност на разполагаемия времеви ресурс. Натовареността на персонала и натискът от приключване в срок на поетия ангажмент да не позволяват прилагане на надлежно внимание към рисковите одитни области.

Възможността на Комисията да дава препоръки към подобрене на ресурсите, в следствие на независимия преглед и оценка на цялостната одиторска практика от инспекционните екипи, носи устойчива във времето добавена стойност за регистрирания одитор като му помага трайно да коригира пропуските в качеството на своята професионална дейност.

2.2. ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА КОНТРОЛА, ОСЪЩЕСТВЯВАН ОТ КПНРО ЧРЕЗ АНАЛИЗ ЗА АДЕКВАТНОСТТА НА ПОСТАВЕНИТЕ ОЦЕНКИ НА КАЧЕСТВОТО НА ОДИТОРИ НА ДРУЖЕСТВА, ОБЯВЕНИ В НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ

Системата за контрол върху качеството, прилагана от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) е гарант за качество на професионалната дейност на регистрираните одитори.

За да бъде изведена и показана добавената стойност от контрола, осъществен от Комисията, е формирано изследване чрез преглед на дружества, обявени в несъстоятелност и преглед на последно издадените и публикувани в Търговския регистър одиторски доклади за тях. Обвързана е последно дадена оценка за качеството на професионалната дейност от КПНРО или ИДЕС на тези регистрираните одитори с адекватността на издадените одиторски доклади, в частност дали одиторът е извел проблематика, свързана със съмнение относно приложимостта на презумпцията за действащо предприятие.

За отправна точка на изследването е избран настъпил риск, т.е. вече реализирано неблагоприятно събитие, при което е налице неуместно приложение на принципа предположение за действащо предприятие и предприети действия за започване на процедура по ликвидация и обявяване в несъстоятелност. Това може да се определи като най-краен случай с най-висока значимост, понеже е резултат от настъпили събития, факти и обстоятелства, които застрашават финансовите интереси на различен кръг от лица, дружества и институции, свързани с дружествата. Настъпването на риска предприятието да не е действащо може да е в резултат на:

- финансови загуби в минали или дори само в предходния минал период;
- съществено влошаване в стойността на активите на дружеството, използвани за генериране на парични потоци;
- наличие на просрочени задължения по плащания за дивиденди или преустановяване изплащането на дивиденди;
- невъзможност за своевременно плащане на кредиторите;
- промяна на условия по сделки с доставчици - от доставка на кредит към плащане веднага при получаване на доставката;

- Загуба на основни пазари, ключов(и) клиент(и), франчайзинг, лицензи или основен(ни) доставчик(ци);
- неспазване на изисквания за капитала или на други законови или регулаторни изисквания, например, изисквания за платежоспособност или ликвидност на финансови институции и др.

Всички изброени финансови, оперативни и други показатели са в обхвата (когато това е приложимо) на одиторските процедури. Т.е. одиторът има възможност да информира чрез своя доклад за настъпилния риск дружеството да не бъде действащо още преди реализацията на риска – обявяване в несъстоятелност, ликвидация на дружеството. **Превантивността на тази толкова значима и важна информация е част от добавената стойност, която носи одиторът за обществото. Тя е в резултат на качествено и адекватно изпълнени процедури, а гарант за това, разбира се с разумна степен на сигурност, е Комисията чрез осъществяваните инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори.**

2.2.1. Видове одиторски мнения спрямо спазването и оповестяването на принципа за действащо предприятие във финансовите отчети⁸⁰

В таблица № 13 са представени видовете одиторски мнения на изследваните предприятия, които могат да бъдат както следва:

- Немодифицирано мнение: когато базата за изготвяне на финансовия отчет е действащо предприятие, това е адекватно и е правилно оповестено във финансовия отчет, както и одиторът е изпълнил одиторските си процедури, в резултат на които е потвърдил спазване на този принцип и не е констатирал съществена несигурност дружеството да продължи да бъде действащо в следващия отчетен период;
- Немодифицирано мнение с параграф „съществена несигурност, свързана с предположението за действащо предприятие“: Когато използването на счетоводната база на основата на принципа за действащо предприятие е уместно, но е налице съществена несигурност, която е адекватно оповестена във финансовия отчет. Целта на отделния параграф е да привлече вниманието към пояснителното приложение във

---

⁸⁰ МОС 570 (преработен) Действащо предприятие

финансовия отчет, което оповестява тези въпроси и да посочи, че тези събития или условия са индикация, че е налице съществена несигурност, която би могла да породи значителни съмнения относно способността на предприятието да продължи да функционира като действащо предприятие и че одиторското мнение не е модифицирано по отношение на този въпрос;

- Модифицирано квалифицирано мнение: Използването на счетоводната база на основата на принципа за действащо предприятие е уместно, но във финансовия отчет не е направено адекватно оповестяване на съществената несигурност, свързана с действащо предприятие;
- Модифицирано отрицателно мнение: Ако финансовият отчет е изготвен, като се използва счетоводна база на основата на принципа за действащо предприятие, но съгласно преценката на одитора, използването от страна на ръководството на счетоводната база на основата на принципа за действащо предприятие при изготвяне на финансовия отчет е неуместно.

2.2.2. Методика на изследването

В изследването са поставени следните въпроси от гледна точка на одиторите: дали одиторът е имал индикации за съществена несигурност, свързана с предположението за действащо предприятие и дали адекватно е оповестил и отразил тази несигурност. Публичността на одиторския доклад, който се публикува в Търговския регистър заедно със самия финансов отчет на предприятието информира своевременно потребителите (инвеститори, кредитори, контрагенти, бенефициенти и др. заинтересовани лица) за потенциален или вече настъпил риск дружеството да не бъде действащо в следващия отчетен период, тоест да съществува реална заплаха то да изпадне в неплатежоспособност или несъстоятелност. Одиторът следва да оцени и наличие на намерение и необходимост от ликвидация или значително намаляване на обема на дейността на предприятието, както и дали това е адекватно представено във финансовия отчет. Прегледът на последното не може да бъде част от изследването в дисертацията, понеже изпълнението му е част от одиторското досие и не е нито публично достъпно, нито Комисията поддържа пълната информация за точно тези дружества, които са разгледани. Това е посочено и като ограничение на изследването.

Въпросът, поставен към оценката за качество на одиторските практики, е дали тази оценка е адекватна.

Първа задача: преглед всички посочени в таблица № 13 финансови отчети и одиторски доклади, публикувани в Търговския регистър.

Втора задача: анализ и преценка дали тези одиторски доклади адекватно отразяват рисковете, свързани с действащо предприятие. Прегледана е информация за няколко последователни отчетни периода, където е приложимо и има публикувани документи. Анализът включва следните опорни точки от финансовите отчети: оповестена от дружеството несигурност по отношение на действащото предприятие; влошени финансови показатели, вкл. значително превишение на текущите пасиви над текущите активи и значителен отрицателен финансов резултат в предходни периоди, който се натрупва; оповестени във финансовия отчет забавяния по погасяване на задължения към кредитори или променени договорни условия по кредити.

Тук презумпцията е, че има настъпило събитие и дружествата са обявени в несъстоятелност и следва да е имало предпоставки за това, следователно се преглежда дали одиторският доклад отразява несигурност по отношение на действащото предприятие и ако не – какви са причините.

Трета задача: преглед на поставена последна оценка за качеството на одиторската практика от ИДЕС или КПНРО и дали тя показва наличие на съществени пропуски и несъответствия, които биха могли да поставят под съмнение адекватността на одиторския доклад.

В настоящото изследване критерият за оценка на адекватността на поставената от ИДЕС и КПНРО оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор или одиторско дружество е дали в одиторския доклад е направено подходящо отразяване при наличие на риск за действащото предприятие.

- **Дружества в несъстоятелност**

Както е посочено по-горе, за отправна точка на изследването е избран настъпилият риск, т.е. обявяване в несъстоятелност на дружества. Това може да се определи като най-краен случай с най-висока значимост, понеже е резултат от настъпили събития, факти и

обстоятелства, които застрашават интересите на потребителите на финансовата информация на дружествата.

Данните са взети от Лакорда⁸¹ като е изтеглен списък на дружествата, обявени в несъстоятелност. Не всички дружества, обявени в несъстоятелност са подлежали на одит, а целта на изследването е именно оценка на одитната дейност. Друга част от предприятията не са обявили финансови отчети или посоченото състояние е към дата преди 2018 г., която е долната граница на разглеждания период в изследването. Затова, подборът е извършен чрез търсене на съвпадения на ЕИК на дружествата, обявени в несъстоятелност в Лакорда с ЕИК на подадените в ЕГО от одиторите одитирани предприятия. Избрани са одитите на 24 дружества за изследване.

- **Оценки за качеството на одиторските практики**

Оценките, които Комисията дава на одиторските практики са публични на интернет страницата на институцията по партидата на всеки регистриран одитор – съответно физическо лице или одиторско дружество. Както вече е посочено, КПНРО е делегирала функцията по контрола за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори по задължителния финансов одит, одитиращи предприятия, които не са от обществен интерес към ИДЕС. Оценките от пълните инспекции, извършени от ИДЕС не са публични. За това има и логично обяснение – по-ниския обществен интерес, поради липса на одит клиенти с обществен интерес по смисъла на пар. 22 от допълнителните разпоредби на Закона за счетоводството. Ако одиторът изпълни одит на предприятие от обществен интерес, то последващата му инспекция вече ще бъде осъществена от Комисията и оценката му ще бъде публична.

За целите на изследването, Комисията предостави оценки на регистрираните одитори, дадени от СККОУ в ИДЕС към м. септември 2023 г.

2.2.3. Ограничения на изследването

- Възможно е забавяне в изпълнение на плана за инспекционна дейност на ИДЕС, което означава, че може в настоящото изследване да няма отбелязана оценка на

---

⁸¹ <https://web.lakorda.com/>

активна одиторска практика, одитираща неПОИ, за изминал период по-голям от 6 години, считано от 2023 г.⁸²;

- Условието за получаване на данните от КПРО включват клауза за спазване на конфиденциалност. Това изисква кодиране на имената на одитираните предприятия, както и на самите регистрирани одитори.
- Дадените от Комисията оценки за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори/ одиторски дружества може да не включва прегледа на точно тези одитни ангажменти на предприятията, разгледани в настоящото изследване. Въпреки това, оценката е показателна за цялостна дейност и практика и по аналогия на одита съществуват риск на разкритията и риск на извадката и при контрола, осъществяван от Комисията. Т.е. да не бъдат разкрити съществени пропуски и нарушения в одиторската практика и инспекционното заключение, базирано на извадка от одит ангажменти, да бъде различно от заключение, до което би се достигнало, ако цялата популация е била предмет на същите инспекционни процедури.
- За актуалност и съпоставимост на информацията е ограничен период, който се разглежда от 5 последователни години, в които са издадени одиторски доклади (2018 г. – 2022 г.). Последната избрана година е 2022 г., поради отчитане на одиторската дейност за 2022 г. към ИДЕС през 2023 г. Към момента на искане на информацията от Комисията, това са най-актуалните данни.

2.2.4. Резултати

В таблица № 13 са представени обобщените резултати от изследването. Използвано е съкращение на съществена несигурност по отношение на действащо предприятие (СНДП).

---

⁸² Бележка на автора: съгласно чл. 90, ал. 1 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.), регистрираните одитори, които не извършват задължителен финансов одит на финансови отчети на предприятия от обществен интерес, подлежат на инспекции за гарантиране на качеството поне веднъж на 6 години въз основа на оценка на риска.

Таблица № 13: Одиторските мнения и оценки на одиторските практики, попаднали в извадката за преглед на одити на предприятия, обявени в несъстоятелност.

№	Предприятие	Година на издаване на одиторския доклад				
		2018	2019	2020	2021	2022
1	Дружество 1					
	Одитор име:	одитор А	одитор Б	одитор В	не подлежи на одит	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	НМ с пар. ДП	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (ИДЕС)	А (ИДЕС)	Б (КПНРО)	-	-
2	Дружество 2					
	Одитор име:	-	-	одитор Г	-	-
	Вид одиторски доклад:	-	-	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	-	-	А (ИДЕС)	-	-
3	Дружество 3					
	Одитор име:	-	одитор Д	одитор Д	одитор Е	-
	Вид одиторски доклад:	-	Квалифицирано - няма установена съществена несигурност по отношение на ДП	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	Квалифицирано - одиторския доклад не е публикуван и не може да се установи характерът на квалификацията	-
	Оценка на ПД на РО:	-	А (КПНРО)	А (КПНРО)	Б (КПНРО)	-
4	Дружество 4					
	Одитор име:	одитор Ж	одитор Ж	-	-	-

	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	Квалифицирано за ДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (КПНРО)	-	-	-
5	Дружество 5					
	Одитор име:	-	одитор З	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	-	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	-	Б (КПНРО)	-	-	-
6	Дружество 6					
	Одитор име:	одитор И	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	отписана - няма информация	-	-	-	-
7	Дружество 7					
	Одитор име:	одитор Й	одитор Й	одитор Й	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	Б (ИДЕС)	Б (ИДЕС)	-	-
8	Дружество 8					
	Одитор име:	одитор К	одитор Л	одитор Л	одитор Л	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	Квалифицирано мнение с параграф по	-

					отношение СНДП	
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (ИДЕС)	А (ИДЕС)	А (ИДЕС)	-
9	Дружество 9					
	Одитор име:	одитор Ж	одитор Ж	одитор Ж	одитор М	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицира но мнение с параграф по отношение СНДП	Квалифицир ано мнение - вече е обявено в ликвидация и базата за съставяне на финансовия отчет е ликвидацио нна	Квалифицир ано мнение - вече е обявено в ликвидация и базата за съставяне на финансовия отчет е ликвидацио нна	Квалифици рано мнение, доброволе н одит, ликвидаци онна база за съставяне на отчета	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (КПНРО)	А (КПНРО)	А (КПНРО)	-
10	Дружество 10					
	Одитор име:	одитор Н	одитор Н	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицира но мнение - за активи и пасиви, в т.ч. просрочени дължими банкови заеми от предприятиет о. Одитотът не е получил достатъчни и уместни одиторски доказателства за тази позиция във финансовия отчет.	Отрицателн о мнение, вкл. по отношение на ДП	-	-	-

	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (КПНРО)	-	-	-
11	Дружество 11					
	Одитор име:	одитор О	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицирано мнение за ДП	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (КПНРО)	-	-	-	-
12	Дружество 12					
	Одитор име:	одитор П	одитор Р	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	няма информация	-	-	-
13	Дружество 13					
	Одитор име:	одитор С	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицирано мнение за активи и пасиви. Одиторът не е получил достатъчни и уместни одиторски доказателства, вкл. не е получил потвърдителни писма.	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	-	-	-	-
14	Дружество 14					
	Одитор име:	одитор Т	одитор Т	-	-	-

	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (КПНРО)	-	-	-
15	Дружество 15					
	Одитор име:	-	-	-	-	одитор У
	Вид одиторски доклад:	-	-	-	-	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП
	Оценка на ПД на РО:	-	-	-	-	няма информация
16	Дружество 16					
	Одитор име:	одитор И	одитор И	одитор И	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	отписана - няма информация	отписана - няма информация	отписана - няма информация	-	-
17	Дружество 17					
	Одитор име:	одитор Ф	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Отрицателно мнение	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	-	-	-	-
18	Дружество 18					
	Одитор име:	-	одитор Х	-	-	-

	Вид одиторски доклад:	-	Квалифицирано мнение за ДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	-	А (ИДЕС)	-	-	-
19	Дружество 19					
	Одитор име:	одитор Ж	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	-	-	-	-
20	Дружество 20					
	Одитор име:	одитор Ц	одитор Ц	одитор Ц	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано - обстоятелствата, засягащи принципа за ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	Б (ИДЕС)	Б (ИДЕС)	-	-
21	Дружество 21					
	Одитор име:	одитор Т	одитор Т	одитор Т	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	Отрицателно мнение, вкл. за ДП	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	А (КПНРО)	А (КПНРО)	-	-
22	Дружество 22					
	Одитор име:	одитор Ч	одитор Ч	-	-	-

	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	Б (ИДЕС)	Б (ИДЕС)	-	-	-
23	Дружество 23					
	Одитор име:	одитор Ш	-	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (ИДЕС)	-	-	-	-
24	Дружество 24					
	Одитор име:	одитор Щ	одитор Ю	-	-	-
	Вид одиторски доклад:	Квалифицирано мнение за просрочени вземания и неполучени достатъчни и уместни одиторски доказателства за тяхната възстановима стойност	Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	-	-	-
	Оценка на ПД на РО:	А (КПНРО)	Няма информация в рег. по чл. 20 от ЗНФО	-	-	-

Източник: авторово изследване

В таблица № 14 е представено обобщение на одиторските мнения и на оценките на одиторските практики, попаднали в извадката за одити на предприятия, обявени в несъстоятелност.

Таблица № 14: Обобщение на одиторските мнения и оценките на одиторските практики, попаднали в извадката за преглед на одити на предприятия, обявени в несъстоятелност.

Вид одиторско мнение	Оценка на професионалната практика - А	Оценка на професионалната практика- Б	няма информация	Общо
Квалифицирано - няма установена съществена несигурност по отношение на ДП, но квалификациите са по отношение на активите. Настъпването на риска за ДП е в следващ период.	1			1
Квалифицирано - одиторския доклад не е публикуван и не може да се установи характерът на квалификацията		1		1
Квалифицирано мнение. Дружеството вече е обявено в ликвидация и базата за съставяне на финансовия отчет е ликвидационна.	2			2
Квалифицирано мнение - за активи и пасиви, в т.ч. просрочени дължими банкови заеми от предприятието. Одиторът не е получил достатъчни и уместни одиторски доказателства за тази позиция във финансовия отчет.	1			1
Квалифицирано мнение за активи и пасиви. Одиторът не е получил достатъчни и уместни одиторски доказателства, вкл. не е получил потвърдителни писма.			1	1
Квалифицирано мнение за ДП	2	1		3
Квалифицирано мнение за просрочени вземания и неполучени достатъчни и уместни одиторски доказателства за тяхната възстановима стойност.	1			1

Квалифицирано мнение с параграф по отношение СНДП	9	2		11
Квалифицирано мнение, доброволен одит, ликвидационна база за съставяне на отчета	1			1
Немодифицирано - обстоятелствата по отношение на ДП настъпват в следващ период	1	3	2	6
Немодифицирано с параграф по отношение на СНДП	6	6	5	17
Отрицателно мнение		1		1
Отрицателно мнение, вкл. по отношение на ДП	2			2
Обща сума	26	15	7	48

Източник: авторово изследване

Диаграма № 1: Оценки за качеството на професионалната дейност на одиторските практики, попаднали в извадката за преглед на одити на предприятия, обявени в несъстоятелност.

2.2.5. Заключение от изследването

Оценките за качеството на професионалната дейност на одиторските практики А и Б не предполагат системни и съществени пропуски и несъответствия, които биха поставили под съмнение адекватността на одиторското мнение⁸³. Това се потвърждава и от прегледа на одиторските мнения. Във всички изследвани одити адекватно и своевременно са посочени проблемните области, които са или пряко по отношение на действащото предприятие, или косвено имат отношение към него. Одиторите са добавили стойност към потребителите на финансовите отчети на предприятията чрез адекватните си одиторски мнения. Оценката за качеството на професионалната дейност на одиторите, дадена от КПНРО и ИДЕС, потвърждава високото качество на одитите, т.е. и тази оценка косвено може да се определи като адекватна. Добавената стойност за обществото е веднъж чрез качествените одити и втори път чрез системата за гарантиране на качеството на одита, прилагана от КПНРО и ИДЕС.

2.2.6. Препоръки за подобряване публичността на поставените оценки за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори

В резултат от изследването е констатирана област, за която е възможно подобрене:

- Препоръчва се добавяне в регистъра по чл. 20 от ЗНФОИСУ на възможност за търсене на актуален статус на регистрирания одитор към определена дата. Към датата на изследването (декември 2023 г.) за определени регистрирани одитори и одиторски дружества при търсене по регистрационен номер не се показва информация. След последващо проучване е установено, че регистрираните одитори/ одиторски дружества са отписани. Въпреки това, за повишаване на обществената информираност, е приложимо да може да се търси и историческа информация, вкл. за оценка на качеството на професионалната дейност. Това, че одиторската практика е отписана, не отменя вече завършените одити и потребителите биха могли да искат да се информират за това дали качеството на практиката е било високо или не и от там да преценят дали и извършените одити носят достатъчната добавена стойност,

---

⁸³ Бележка на автора: за 7 случая няма информация, посочено е в таблица № 14

която се търси. По-ниската оценка на качеството на професионалната одитна дейност носи по-висок риск от изразено неподходящо одиторско мнение.

Чрез предложението за създаване на възможност за получаване на историческа информация обществото може да се информира за оценките за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, дадени в предходни периоди, като така може да се проследи дали има подобрене, влошаване, постоянство или колебливост в качеството на одитната услуга.

ГЛАВА 3: СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В ОДИТОРСКИТЕ ПРАКТИКИ КАТО ГАРАНТ ЗА ВИСОКОТО КАЧЕСТВО НА ОДИТА

3.1. СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В ОДИТОРСКИТЕ ПРАКТИКИ КАТО СПЕЦИФИЧЕН ВАРИАНТ НА СИСТЕМАТА ЗА ВЪТРЕШЕН КОНТРОЛ COSO

Системите за качеството в одиторските практики представляват първо ниво на формиране на добавена стойност от одита като представляват едновременно фундамент за изграждане на качествен одит, продуктът от който е обществено достъпен при задължителните одити. Добавената стойност за обществото не е от публичността на одиторските доклади, а от тяхната адекватност, в резултат на качеството на изпълнения одит. Одиторски риск винаги съществува, поради особеността на начина на случване на одита в съответствие с нормативните разпоредби. Но този одиторски риск може да бъде управлявани и намален чрез адекватно изграждане и ефективно прилагане на системите за управление на качеството в одиторските практики. Следователно, колкото по-адекватна е системата за качество и по-ефективно е приложена в одиторските практики, толкова по-висока е добавената стойност за обществото от изразеното одиторско мнение.

Следва да се отбележи, а в изложението и да бъде обяснено, различието между системите за вътрешен контрол върху качеството по смисъла на Международен стандарт за контрол върху качеството 1 и системите за управление на качеството по смисъла на Международните стандарти за управление на качеството 1 и 2 (МСУК 1 и 2). МСУК 1 и 2 отменят приложението на МСКК 1 (отм.) с цел ключова промяна в начина на изграждане на системите за качество в одиторските практики и въвеждане на процеса за управление, който включва идентифициране, оценяване и отговор на рисковете в дружествата.

Тук се дефинира и основното обстоятелство, че всяка одиторска дейност се извършва чрез определена търговска правна форма. Независимо дали професионалната дейност се осъществява чрез одиторско дружество, търговско дружество, свободна професия или едноличен търговец, то за всяка от тези форми важи, че е организация, в която има контролна среда, оценка на риска, контролни дейности, информация и комуникация и мониторинг на

процесите. Това са и компонентите на системата за вътрешен контрол по модела COSO⁸⁴. Въпросът, който се разглежда е дали и доколко системите по двата модела на МСУК 1 и 2 и COSO се припокриват и дали СУК е частен случай на системата за вътрешен контрол COSO. Доказването на тази смислова връзка и възможна съпоставимост е насочено към регистрираните одитори и към лицата, които са отговорни за изграждане на СУК. Специализирането в областта на счетоводството и одита за регистрираните одитори може да е по-силно изразено, отколкото уменията за управление на бизнес модел, човешки ресурси, изграждане на информационни канали за навременна и качествена комуникация и др. COSO би могъл да даде по-детайлни насоки чрез опорните си точки в рисковите за качеството на одита области. Целта на това изследване е да представи COSO като помощен и допълващ модел за изграждане на вътрешен контрол в одиторските практики, което носи своята полезност именно към регистрираните одитори за изграждане на по-добра СУК. По-високото качество на одита, означава и по-висока добавена стойност към обществото.

3.1.1. Основни разлики в системата за вътрешен контрол на качеството по смисъла на МСКК 1 (отм.) и системата за управление на качеството по смисъла на МСУК 1

В пар. 13 от МСУК 1 „Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажименти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги“ е посочена датата на влизане в сила прилагането на новата система за управление на качеството. Тези системи следва да са разработени и внедрени в предприятията до 15.12.2022 г., а оценяването на тези системи да бъде извършено една година след тази дата. По този начин МСУК 1 заменя МСКК 1 (отм.) като целта е да се засили надеждността на системата за качество⁸⁵.

Използването на понятието система за качество е с цел приложимостта му по смисъла и на двата стандарта. В МСКК 1 (отм.) терминът е система за контрол на качеството, докато в МСУК 1 е система за управление на качеството. Т.е. важноста в промяната на стандартите

---

⁸⁴ COSO – Internal control - integrated framework (2013)

⁸⁵ Ръководство за прилагане на МСУК 1 „Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажименти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги“ за първи път, стр. 3

е в същността на принципите за контрол и за управление, които съществено се различават по смисъл.

Контролът е всяко действие, предприето от ръководството, борда или други страни, за да се управлява риска и да се осигури разумна степен на сигурност, че целите на организацията ще бъдат постигнати⁸⁶. Управлението на риска в предприятието е процес, проектиран да идентифицира потенциални събития, които могат да окажат влияние върху предприятието и да управлява риска, за да се осигури разумна степен на сигурност, че целите на организацията ще бъдат постигнати⁸⁷. Т.е. контролът е действие, спомагащо управлението на риска, докато управлението е процес, включващ елемента контрол, но не само.

МСУК 1 изисква фирмите да преминат от политики и процедури, които адресират самостоятелни елементи (МСКК 1 (отм.)) към интегриран подход за управление на качеството, който разглежда системата като цяло. Ключовите промени включват⁸⁸:

- По-активен и приспособен към конкретните условия подход за управление на качеството, фокусиран върху постигане целите на качеството чрез **идентифициране** на рисковете за тези цели и **отговор** на рисковете.
- Разширени изисквания за адресиране общото управление и ръководството, вкл. засилени отговорности на ръководството.
- Разширени изисквания за модернизиране на стандарта и отразяване на фактори, засягащи фирмената среда, включително изисквания за адресиране технологиите, мрежите, както и използването на доставчици за външни услуги.
- Нови изисквания, адресиращи информацията и комуникациите, включително комуникациите с външни страни.
- Засилени изисквания за **текущо наблюдение** и отстраняване на недостатъците с цел насърчаване на по-активно текущо наблюдение на СУК като цяло, както и ефективно и **своевременно отстраняване на недостатъците**.

---

⁸⁶ <https://www.iiabg.org/files/IPPF/Official-IIA-Glossary-English.pdf>, стр. 3, определение за понятието контрол

⁸⁷ <https://www.iiabg.org/files/IPPF/Official-IIA-Glossary-English.pdf>, стр. 5, определение за понятието управление на риска в предприятието

⁸⁸ Ръководство за прилагане на МСУК 1 „Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажименти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги“ за първи път

3.1.2. Съпоставка на принципите от модела COSO с изискванията на МСУК 1

Всяка задължителна цел във връзка с качеството съгласно изискванията на МСУК 1 може да бъде приравнена към определен принцип и опорна точка в модела COSO. По този начин се потвърждава връзката между двете системи. Както е посочено и в самия стандарт за управление на качеството, системата за управление на качеството не функционира по линеен начин, което означава, че не следва да предполагаме ясно отграничаване на елементите от компонентите на МСУК и еднозначното им разпределяне в конкретна опорна точка към принцип от компонент на COSO. Възможно е елементи от компонент на МСУК да отговарят на няколко компонента или принципи към тях от модела COSO. Въпрос на тълкуване е дали задължителните цели във връзка с качеството установяват политики и процедури, документирането им или конкретните действия, които следва да се изпълняват. Това определя и към кой компонент от COSO ще бъдат приравнени. Целта на изследването не е да бъдат еднозначно определени целите във връзка с качеството от МСУК към COSO, а да бъде показана и доказана връзката между двата модела и възможното надграждане на МСУК 1 чрез COSO.

В таблица 15 е представено сравнението на равнище компоненти между двата модела, което сравнение е по-детайлно представено в последващите точки в настоящата глава.

В таблици № 16 - 20 са представени принципите и опорните точки от COSO, които са съпоставени с конкретни изисквания на специфичния за одита МСУК 1. Това показва смисловата връзка между двата модела и възможното допълване и надграждане на системата за управление в одиторските практики чрез прилагане на по-детайлни политики и процедури, които са разписани в COSO.

Таблица 15: Сравнение между компонентите на МСУК и COSO

КОМПОНЕНТИ ОТ МОДЕЛА COSO	КОМПОНЕНТИ ОТ МСУК 1 и 2
Контролна среда	Контролната среда, в значителна степен, е зададена императивно и външно от одиторската фирма (ЕКПС, МОС, МСУК, ЗНФО и др. европейски нормативни актове). Компоненти от МСУК 1: <ul style="list-style-type: none"> • „общо управление и ръководство“; • „ресурси“
Управление на риска	Компоненти от МСУК 1: <ul style="list-style-type: none"> - "процесът на фирмата за оценка на риска“; - „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти“; - „изпълнение на ангажимента“; - „общо управление и лидерство“ (задължителна цел във връзка с качеството, свързана с потребност от ресурси) - „приложими етични изисквания“
Контролни дейности	<ul style="list-style-type: none"> - „конкретно посочени отговори“ в пар. 34 от МСУК 1; - компонент на СУК „процес по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците“ от МСУК 1; - МСУК 2 „Прегледи за качеството на ангажимента“
Информация и комуникация	Компоненти: <ul style="list-style-type: none"> - „информация и комуникация“; - „изпълнение на ангажимента“, в т.ч. документиране
Мониторинг	<ul style="list-style-type: none"> - процес по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците“ от МСУК 1; - МСУК 2 „Прегледи за качеството на ангажимента“

Източник: Авторско изследване

- **Контролна среда**

Особеност на одиторската професия е, че е силно регулирана. Държавата дава право да се упражнява тази професия, но и регламентира и контролира качеството на изпълнението на одита. Голяма част от нормите са императивно и външно от одиторските фирми зададени чрез Етичния кодекс на професионалните счетоводители, ЗНФО, МОС, МСУК, други европейски нормативни актове.

Контролната среда по смисъла на COSO включва пет принципа, свързани с почтеност и етика, надзор върху развитието и изпълнението на вътрешния контрол, структура и йерархия на докладване, компетентност и отговорност на служителите. Фундаменталните принципи за почтеност, обективност, професионална компетентност и надлежно внимание,

конфиденциалност и професионално поведение, както и изискванията за независимост и свързаните с тях политики и процедури са зададени в ЕКПС и за задължителни за спазване. Одиторските фирми са ограничени в интерпретацията си за изграждане на нормите в контролната среда по отношение на установяването на нормите на поведение.

Опорната точка в COSO за дефиниране на „тон на върха“ е част от задължителните изисквания на компонента „общо управление и ръководство“ от МСУК 1, а персоналят е част от компонента „ресурси“ на одитора по смисъла на МСУК 1.

В стандартните дружества, политиките и процедурите, които са част от една контролна среда, се разработват и прилагат от тях самите. В одиторските фирми изискванията за политиките и процедурите в контролната среда са дефинирани императивно и външно от тях. Дори и да не са разписани вътрешно за одиторската фирма, нормите съществуват и следва да бъдат спазвани.

Таблица 16: Съпоставка на принципите и опорните точки от компонента „контролна среда“ от модела COSO с компонентите на МСУК 1

ПРИНЦИПИ И ОПОРНИ ТОЧКИ ОТ COSO	ИЗИСКВАНИЯ НА МСУК 1	
Принцип 1: Организацията демонстрира ангажимент към почтеността и етичните ценности		
1.1. Задаване на “тон на върха”	Задължителни цели във връзка с качеството: Ръководството демонстрира ангажираност с качеството посредством култура, която съществува в цялата фирма, както и чрез своите действия и поведение и ръководството демонстрира ангажираност с качеството чрез своите действия и поведение.	Пар. 28 (а) и (в), МСУК 1, компонент „общо управление и ръководство“
1.2. Установяване на норми на поведение	ЕКПС задава фундаментални етични принципи за професионалните счетоводители, отразявайки отчитането	ЕКПС, указател към Кодекса, т.1

	от страна на професионалния бранш на неговата отговорност по отношение на обществения интерес. Тези принципи установяват стандарта на поведение, който се очаква от професионалния счетоводител. Фундаменталните принципи са: почтеност, обективност, професионална компетентност и надлежно внимание, конфиденциалност и професионално поведение.	
1.3. Оценка на спазването на нормите на поведение	„Фирмата установява политики или процедури за: (i) идентифициране, оценяване и адресиране на заплахи за спазване на приложимите етични изисквания; и (ii) идентифициране, комуникиране, оценяване и докладване на нарушения на приложимите етични изисквания и своевременно предприемане на подходящ отговор на причините и последствията от нарушенията“.	Пар. 34, буква „а“
1.4. Своевременно посочване на отклоненията и тяхното отстраняване	„Фирмата установява политики или процедури за получаване, разследване и разрешаване на оплаквания и обвинения за това, че работата не е извършена в съответствие с професионалните стандарти и приложимите законови и регулаторни изисквания или за неспазване на фирмените политики или процедури“, установени в съответствие с МСУК 1“.	Пар. 34, буква „в“

Принцип 2: Органите за висше управление демонстрират независимост от ръководството и упражняват надзор върху развитието и изпълнението на вътрешния контрол		
<p>2.1. Установяване на правомощията и отговорностите по надзора.</p>	<p>Фирмата следва да възложи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Крайната отговорност и отчетност за СУК; • Оперативната отговорност за СУК; • Оперативната отговорност за конкретни аспекти на СУК, вкл. спазване на изискванията за независимост и процеса по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците. 	<p>Пар. 20, МСУК 1;</p>
<p>2.2. Запазване или делегиране на правомощията по надзора.</p>	<p>Крайната отговорност и отчетност за СУК се възлага на главния изпълнителен директор на фирмата или на управляващия съдружник на фирмата, или на управителния съвет на съдружниците.</p> <p>Задължителна цел във връзка с качеството: Ръководството носи отговорност за качеството</p>	<p>Пар. 20, МСУК 1; Пар. 28 (б), МСУК 1, компонент „общо управление и ръководство“</p>
<p>2.3. Подходящ опит на членовете на управлението на организацията</p>	<p>При възлагане на функции за СУК фирмата следва да определи, че лицето или лицата, на които е възложена крайна или оперативна отговорност: „(а) притежават подходящ опит, знания, влияние и правомощия в рамките на фирмата, както и достатъчно време, за да изпълнят възложената им отговорност; и</p>	<p>Пар. 21</p>

	(б) разбират възложените им функции и че носят отговорност за тяхното изпълнение“.	
2.4. Независимост на някои членове на Борда	Възможна област за подобрене на СУК в големите одиторски практики.	
2.5. Осъществяване на надзор върху системата за вътрешен контрол	„Фирмата следва да възложи: (а) крайната отговорност и отчетност за системата за управление на качеството на главния изпълнителен директор на фирмата или на управляващия съдружник на фирмата (или равносилна длъжност) или в случай че е целесъобразно – на управителния съвет на съдружниците (или равностоеен орган)“.	Пар. 20
Принцип 3: Ръководството установява, а бордът упражнява надзор върху структури, йерархични механизми за докладване, както и подходящи органи и задължения за изпълнението на целите		
3.1. Организационна структура и линии на докладване	Задължителна цел във връзка с качеството: Организационната структура и възлагането на роли, отговорности и правомощия са целесъобразни , с оглед създаване на възможност за разработването, внедряването и функционирането на системата на фирмата за управление на качеството. Компонентът, отнасящ се до общо управление и ръководство, включва цел във връзка с качеството фирмата да има организационна структура и да възлага	Пар. 28 (г), пар. А32, пар. А33, МСУК 1, компонент „общо управление и ръководство“

	роли, отговорности, правомощия, които да са подходящи, така че да позволят разработване, внедряване и функциониране на СУК.	
3.2. Установяване на веригите на отчитане	„Фирмата следва да определи, че лицето или лицата, на които е възложена оперативната отговорност за системата за управление на качеството, спазване на изискванията за независимост и процеса по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците, имат пряка комуникация с лицето или лицата, на които е възложена крайната отговорност и отчетност за системата за управление на качеството“.	Пар. 22
3.3. Дефиниране, възлагане и ограничаване на правомощията и отговорностите	„Компонентът, отнасящ се до общото управление и ръководството, включва цел във връзка с качеството фирмата да има организационна структура и да възлага роли, отговорности и правомощия , които да са подходящи, така че да позволят разработването, внедряването и функционирането на системата на фирмата за управление на качеството“. „Независимо от възлагането на отговорности, свързани със системата за управление на качеството фирмата продължава да носи крайната отговорност за системата за управление	Пар. А32-А35

	на качеството и за това да държи лицата отговорни за възложените им роли“.	
Принцип 4: Организацията демонстрира ангажираност за привличане, развитие и задържане на компетентни служители в съответствие с целите		
4.1. Установяване на политики и практики – очаквания за необходима компетентност на служителите	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „ресурси“: Персоналът се наема, развива и запазва, и притежава компетентност и способности: да изпълнява последователно качествени ангажименти, включително да притежава познания и опит, подходящи за ангажиментите, които фирмата изпълнява; или да изпълнява дейности или отговорности във връзка с функционирането на системата на фирмата за управление на качеството.</p> <p>Друга задължителна цел във връзка с качеството е аналогична като изискване, но се отнася до компетентността на лицата, на които е възложена отговорността на системата за управление на качеството.</p>	Пар. 31, букви „а“ и „д“ от МСУК 1
4.2. Привличане, развитие и задържане на достатъчно компетентен персонал и външни доставчици на услуги	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „ресурси“: Когато фирмата не разполага с достатъчен или подходящ персонал, който да позволи функционирането на системата на фирмата за управление на качеството или изпълнението на</p>	Пар. 31, буква „в“, пар. А88

	<p>ангажиментите, лица биват привлечани от външни източници.</p> <p>Привличането на външните доставчици на услуги в случай на невъзможност за развитие и задържане на компетентни служители в одиторските фирми спомага качествено изпълнение на одита.</p> <p>„Компетентност може да бъде развита посредством разнообразни методи, включително професионално образование, продължаващо професионално развитие, обучение, трудов опит или наставничество на понеопитните от по-опитните членове на екипа по ангажимента“.</p>	
<p>4.3. Оценка на компетентностите и адресиране на недостатъците</p>	<p>„Закон, нормативна разпоредба или професионалните стандарти може да установяват изисквания, адресиращи компетентността и способностите, като например, изисквания за професионално лицензиране на съдружниците, отговорни за ангажименти, включително изисквания относно тяхното професионално образование и продължаващо професионално развитие“.</p> <p>Възможна област за подобрене на СУК са въвеждане на процеси по оценка на</p>	<p>A89</p>

	компетентности и адресиране на недостатъци чрез изпити, атестации и др. Възможен елемент за оценяване от КППРО/ИДЕС при оценка адекватността на човешките ресурси в инспектираната одиторска практика.	
4.4. Планиране и подготовка за заместване и наследяване	Възможна област за подобрене на СУК по примера на опорната точка от COSO. Възможен елемент за оценяване от КППРО/ИДЕС при оценка адекватността на човешките ресурси в инспектираната одиторска практика.	
Принцип 5: Организацията търси отговорност от служителите за изпълнението на възложените им отговорности свързани с вътрешния контрол и изпълнение на целите		
5.1. Налага спазването на подотчетността (отговорността) чрез структури, правомощия и отговорности	Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „ресурси“: Изпълнението на всеки ангажимент се възлага на членове на екипа по ангажимента, включително съдружник, отговорен за ангажимента, които притежават подходяща компетентност и способности, включително като им е предоставено достатъчно време, за да изпълняват последователно качествени ангажименти. Механизмите за търсене на отговорност могат да бъдат както в рамките на	Пар. 31, букв „г“ от МСУК 1

	<p>фирмата, така и външни чрез проверки и разследвания на надзорния орган – Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Съдружникът, отговорен за ангажимента носи отговорността за изразеното от него одиторско мнение и за качеството на одита.</p>	
<p>5.2. Установява <u>мерки</u> за оценка на представянето, стимули и награди</p>	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „ресурси“: Персоналът демонстрира чрез своите действия и поведение ангажираност с качеството, развива и поддържа подходяща компетентност за изпълнение на своите функции и е обект на отговорност и поощрение чрез своевременни атестации, възнаграждения, повишение и други стимули.</p> <p>Чрез атестации или друга форма на оценка се въвеждат положителни стимули и отрицателни санкции в следствие на степента на изпълнение на вътрешнофирмените политики и процедури във връзка с постигане на последователно качествени ангажименти.</p>	<p>Пар. 31, буква „б“, пар. А91-А93 от МСУК 1</p>
<p>5.3. <u>Оценява</u> текущото съответствие на мерки за представянето, стимули и награди</p>	<p>Възможно развиване на СУК по примера на опорната точка от COSO.</p>	

<p>5.4. Оценяване и регулиране на натиска</p>	<p>Оценяването е посредством атестации или при изпълнение на текущо наблюдение и прегледи. Атестационният процес е двустранен и по време на неговото провеждане ръководството на одиторската фирма може да получи обратна връзка от служителите си за тяхното чувство за натиск, който им се оказва във връзка с изпълнение на целите, които включват и оперативните одит цели в поставените срокове. Получаването на обратната връзка може да осигури навременно регулиране на натиска и да намали риска от текучество на персонала.</p>	
<p>5.5. Оценява изпълнението и награждава или наказва служителите</p>	<p>Това е крайният етап на ценяване, а именно преминаване към последващите от оценката действия от одиторската фирма.</p>	

Източник: Авторово изследване

- **Управление на риска**
- **Компоненти „управление на риска“ от COSO и „процесът на фирмата по оценка на риска“ от МСУК 1: припокриващи се по смисъл елементи**

По смисъла на COSO модела, управлението на риска включва идентифициране, оценяване и контролиране на потенциални събития, които могат да повлияят негативно върху постигане на целите на организацията и в резултат да се даде разумна увереност, че целите ще бъдат постигнати.

В пар. 23 от МСУК 1 се въвежда изискване към одиторските практики за разработване и внедряване на процес по оценка на риска, за да установи целите във връзка с качеството,

да идентифицира и оцени рисковете за качеството и да разработи и приложи отговори за адресиране на рисковете за качеството.

Дори само на основание съпоставяне на определенията в модела и в стандарта, може да се потвърди съпоставимостта по смисъл на двата компонента с фундаменталното за системата за управление на качеството в одиторските практики уточнение, че фокус е качеството на одита.

- **Опорни точки за външно и вътрешно финансово и нефинансово докладване като част от компонента „управление на риска“ от COSO съпоставени с компонент „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти“, в т.ч. финансови приоритети и докладване от регистрираните одитори, от МСУК 1**

Въпросът, свързан с финансовото планиране и докладване вътре в рамките на одиторските фирми и извън тях е заложен в системата за управление на качеството. Професионалната одиторска дейност е организирана в частния сектор. Основната цел на частния бизнес е да максимизира печалбата. В спецификата на одита, нормативно е заложено, че печалбата не следва да бъде за сметка на качеството на одита, защото той обслужва най-вече обществения интерес. Задължителната цел във връзка с качеството, посочена в пар. 30, буква „б“ от МСУК 1 на компонента „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти“ изисква преценката за приемане или продължаване на ангажимент да не се влияе от финансовите приоритети на фирмата.

Цената на одита може да се разгледа като функция на качеството на планиране и изпълнение на одита. Възнагражденията за одит се определят въз основа на оценката на факторни променливи като сложност и големина на дейността на предприятието. Резултативните променливи в този случай биха могли да бъдат брой и опитност на членове на одитния екип, необходимост от включване на външни експерти на одитора и планирани брой часове за одит. В зависимост от оценката на тези променливи одиторът формира своята цена за одит, която не може да бъде условна, поради изискванията на ЗНФО⁸⁹. Т.е. от гл. т. на последващия контрол на качеството на одита финансовият резултат за конкретния ангажимент в зависимост дали и с какъв марж е на печалба или загуба, може да се формира

---

⁸⁹ чл. 48, ал. 2 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

хипотеза за адекватността на изпълнение на одиторските процедури на етапа на планирането.

Въпросите, отнасящи се до финансовия аспект на одита, предвид спецификата на регулиране на професионалната дейност, могат да бъдат съпоставени с опорната точка от COSO модела, отнасяща се до външно и вътрешно финансово и нефинансово докладване. ЕКПС и ЗНФО задават концептуална рамка за финансовия аспект на одита, във връзка с независимостта на одитора. Т.е. финансовите цели са ограничени извън одиторската фирма и тя докладва тяхното изпълнение. Изискванията за докладване на възнагражденията на одитора са публични⁹⁰ чрез доклада за прозрачност. Одиторът ги декларира и към професионалната организация ИДЕС чрез единния годишен отчет, и към КПНРО за целите на инспекции и разследвания във връзка с качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори. В обхвата на система за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори и разследвания се включва и извършване на инспекции за адекватност на одиторските възнаграждения от задължителен финансов одит⁹¹. Възнагражденията за одит се използват от надзорния орган като анализ и оценка на индикации за проблеми в качеството на одита и одиторът е задължен да предостави изисканата информация, която може да включва цена за всеки одитен ангажимент, цена на предоставяни от одитора или негови свързани лица неодиторски услуги на одит клиентите му, цена на неодиторски услуги, изпълнявани през одиторската практика на други клиенти.

Възнаграждението за одит се оценява, както от одиторската практика за риск по отношение спазване на принципите обективност и независимост на одитора, така и се проверява от надзорните органи за адекватност на преценката на одитора. Както по-горе е обяснено, в одита възнагражденията са свързани и с нефинансови фактори, следователно може да се каже, че имаме вътрешно и външно за одитора финансово и нефинансово докладване.

Първият принцип към компонента „Управление на риска“ включва опорни точки, свързани с финансовото вътрешно и външно докладване, от което се вижда и връзката между МСУК и COSO по отношение на финансовите приоритети и докладване.

---

⁹⁰ чл. 62, ал. 1, т. 11 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

⁹¹ чл. 85, ал. 1, т. 5 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

- **Компонент „управление на риска“ от COSO модела съпоставен с компонентите „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти“, „изпълнение на ангажимента“ и частично „общо управление и лидерство“, представени като част от процеса на планиране на одита по смисъла на одиторските стандарти**

Процесът на планиране в одита отговаря на компонента „управление на риска“ от COSO. Определението на понятието планиране според МОС 300, пар. 2 и пар. А2 е, че планирането включва определяне на общата одиторска стратегия за ангажимента и разработването на план на одита. Подходящото планиране помага на одитора своевременно да идентифицира и разреши потенциалните проблеми и надлежно да организира и управлява одиторския ангажимент, така че той да бъде изпълнен по ефективен и ефикасен начин. Планирането е непрекъснат и повтарящ се процес, който започва малко след приключването на предишния одит и продължава до приключването на текущия одиторски ангажимент. Целта е постигане на качествен одит. МОС и МСУК са в единство и взаимно се допълват. Това е един от примерите как конкретните определения и изисквания за изпълнение на одит имат отражение и място в МСУК.

Управлението на риска по смисъла на COSO може да се определи като процес, чиято цел е постигане на увереност, че целите на организацията ще бъдат изпълнени. В частност, системата за управление на качеството в одиторските дружества има фундаменталната цел за последователно изпълнение на качествени ангажименти чрез: изпълнение на отговорностите от фирмата и нейния персонал в съответствие с професионалните стандарти и приложимите законови и регулаторни изисквания и изпълнение на ангажиментите в съответствие с тези стандарти и изисквания; и докладите за ангажиментите, издавани от фирмата или съдружниците, отговорни за ангажиментите, са подходящи при конкретните обстоятелства⁹². Процесът за оценка на риска на ниво конкретни одит ангажименти, което включва анализ и формиране на заключение дали одиторската фирма да приеме или продължи един ангажимент, както и част от изпълнението на ангажимента, попадат в процеса на планиране на одита. Т.е. компонента „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти“ и частично, но в съществена степен,

---

⁹² Пар. 14 и 15 от МСУК 1

елементи от компонента „изпълнение на ангажимента“ по смисъла на МСУК 1 могат да бъдат съпоставени с компонента „управление на риска“ по смисъла на модела COSO.

Разписаните задължителни цели във връзка с качеството за компонент „изпълнение на ангажименти“ от МСУК 1 включват изискване за прилагане на подходящи механизми за ефективна оценка на риска, които ангажират съответните нива от ръководството и определят отговори на рисковете. Последно посочените представляват опорни точки към принципа „Организацията идентифицира рисковете за постигането на нейните цели и анализира рисковете, като основа за определяне по какъв начин да се управляват рисковете“ от компонента „управление на риска“ от модела COSO.

В задължителна цел във връзка с качеството, посочена в пар. 28, буква „д“ в компонента „общо управление и лидерство“ от МСУК 1 е посочено, че потребността от ресурси, вкл. финансови, се планират, получават, разпределят и насочват в съответствие с ангажираността на фирмата с качеството. Конкретната цел би могла да се отнесе към процеса на планиране на одита, който както по-горе е посочено, се идентифицира с компонента „управление на риска“ от COSO модела.

Таблица 17: Съпоставка на принципите и опорните точки от компонента „управление на риска“ от модела COSO с компонентите на МСУК 1

ПРИНЦИПИ И ОПОРНИ ТОЧКИ ОТ COSO	ИЗИСКВАНИЯ НА МСУК 1	
Принцип 6: Организацията определя цели с достатъчна яснота, което да позволи идентификация и оценка на рисковете, свързани с целите		
6.1. Изисквания, свързани с оперативни цели	Задължителна цел във връзка с качеството в компонента „приложими етични изисквания“ е фирмата да установи цели, които да адресират изпълнение на отговорностите. Т.е. фирмата, нейният персонал, други лица и доставчици на услуги да разбират приложимите етични изисквания и да	Пар. 29, букви „а“ и „б“ от МСУК 1

	изпълняват своите отговорности във връзка с тях.	
6.2. Изисквания свързани с цели за докладване – външно и вътрешно финансово и нефинансово докладване	Задължителна цел във връзка с качеството от компонент „приемане и продължаване на взаимоотношения с клиенти и конкретни ангажименти: Финансовите и оперативни приоритети на фирмата не водят до неподходящи преценки относно това дали да приеме или продължи взаимоотношение с клиент или конкретен ангажимент. Към целта стандарта дава и допълнителни разяснения, отнасящи се до изискванията на ЕКПС, който адресира хонорарите и други видове възнаграждения, включително обстоятелствата, които биха могли да създадат заплаха за спазване на фундаменталните принципи на професионална компетентност и надлежно внимание, ако предложеният за даден ангажимент хонорар е твърде нисък.	Пар. 30, буква „б“ и пар. А74 от МСУК 1
6.3. Изисквания, свързани с цели за съответствие	„Закон, нормативна разпоредба или професионални стандарти може да установяват изисквания, които да пораждат допълнителни цели във връзка с качеството. Така например, закон или нормативна разпоредба може да изисква от фирмата да назначи лица с неизпълнителни функции в	Пар. А42

	<p>управителната структура на фирмата и фирмата счита за необходимо да установи допълнителни цели във връзка с качеството, за да адресира тези изисквания“.</p> <p>Законовите изисквания са залегнали при разработването на СУК. Въпреки това, може да е уместно да бъде ясно дефинирана цел за качеството за съответствие със законови и нормативни изисквания.</p> <p>В контекста на МСУК 1 е оценката на риска за неговата значимост и вероятност за настъпване (виж т.7.4.).</p> <p>Това позволява оценка на рискове, които са допустими и на които няма да бъде отговорено, ако не са значими и/или нямат вероятност да настъпят да бъдат определени като допустими.</p>	
<p>Принцип 7: Организацията идентифицира рисковете за постигането на нейните цели и анализира рисковете, като основа за определяне по какъв начин да се управляват рисковете</p>		
<p>7.1. Ангажиране на подходящи нива от ръководството</p>	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент приемане и продължаване на взаимоотношенията с клиенти и конкретни ангажименти“:</p> <p>„Потребностите от ресурси, включително финансови ресурси, се планират и ресурсите се получават, разпределят и насочват по начин, който</p>	<p>Пар. 28, буква „д“, пар. А60, пар. 58, буква „а“ от МСУК 1</p> <p>Пар. 31, букви „а“ и „б“ от МСУК 1</p>

	<p>да е в съответствие с ангажираността на фирмата с качеството“ и допълнително разяснение от стандарта, свързано препратка кой е в състояние да оказва влияние върху ресурсите, а именно лицата, на които е възложена крайна и оперативна отговорност за системата за управление на качеството, които следва да са включени като „самоличности“ във фирмената документация;</p> <p>Задължителни цели във връзка с качеството, компонент „изпълнение на ангажимента“: Екипите по ангажиментите разбират и изпълняват своите отговорности във връзка с ангажиментите, включително когато е приложимо, цялостната отговорност на съдружниците, отговорни за ангажиментите, за управляване на качеството и за постигане на качество на ангажимента, както и участие в достатъчна степен и по подходящ начин през целия ангажимент;</p> <p>Естеството, времето на изпълнение и обхватът на ръководството и надзора над екипите по ангажиментите и прегледът на извършената работа са подходящи на базата на естеството и обстоятелствата на ангажиментите и ресурсите, които са</p>	
--	---	--

	насочени или предоставени на разположение на екипите по ангажиментите.	
7.2. Включва организацията, подразделенията, операционните единици и функционалните нива	Възможност за допълнителни уточнения в СУК по опорната точка от COSO.	
7.3. Анализ на външните и вътрешните фактори	Задължителните цели във връзка с качеството в компонента „приемане и продължаване на взаимоотношенията с клиенти и конкретни ангажименти“ са по отношение на подходяща информация, която одиторската фирма получава, относно естеството и обстоятелствата на ангажимента и почтеността и етичните ценности на клиента (включително ръководството и когато това е уместно – лицата, натоварени с общо управление); и правилна преценка (оценка) на способността на фирмата да изпълни ангажимента в съответствие с професионалните стандарти и приложимите закони и регулаторни изисквания.	Пар. 30, буква „а“ от МСУК 1
7.4. Оценка на значимостта на идентифицирания риск	Дефиницията за риск за качеството в МСУК1 включва праг, който определя кои рискове се считат за риск за качеството. Рискът се квалифицира като	стр. 27 от Ръководство за прилагане на

		<p>риск за качество, когато отговаря и на двата критерия в определението:</p> <ul style="list-style-type: none"> • рискът има разумна вероятност да възникне; • рискът има разумна възможност индивидуално или в комбинация с други рискове да повлияе неблагоприятно върху постигането на една или повече цели за качество. 	стандарта за първи път ⁹³
7.5. Определяне на отговорите на рисковете	на на	<p>Задължителната цел във връзка с качеството от компонента „общо управление и лидерство“ относно потребността от ресурси, в частност допълнителните разяснения на стандарта, че планирането на ресурсите от страна на фирмата може да включва определяне на ресурсите, необходими към момента, прогнозиране на бъдещите нужди от ресурси на фирмата и установяване на процеси за справяне с непредвидени потребности от ресурси, когато такива възникнат може да бъде разгледано като планиране на ресурси в отговор на потенциални рискове, в частност планиране на ресурси като редуциране на потенциален риск във връзка с качеството.</p>	<p>Пар. 28, буква „д“, пар А61 от МСУК 1</p> <p>Пар. 31, буква „в“ от МСУК 1</p>

⁹³ https://www.iaasb.org/flysystem/azure-private/publications/files/ISQM-1-First-Time-Implementation-Guide_BG_Secure.pdf

	<p>Задължителни цели във връзка с качеството от компонента „изпълнение на ангажимента“:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Използване на професионална преценка и професионален скептицизъм; • По трудни или спорни въпроси се провеждат консултации и съгласуваните заключителни решения се прилагат; <p>Приложено е обяснение за тезата, че професионалният скептицизъм е част от „управлението на риска“ в т. 2 от настоящата глава на дисертационния труд.</p> <p>Провеждането на консултации е все още част от процеса по оценка на риска във връзка с качеството на одита, за да се определи отговор на риска. Въпреки това, политиката и процедурата за провеждане на консултации може да се разгледа и като контролна дейност в т.12.1.</p>	
<p>Принцип 8: Организацията преценява потенциала за измами при оценката на рисковете за постигане на целите</p>		
<p>8.1. Разглеждане на различните типове измами</p>	<p>Измамите са област от СУК, която може да се подобри по примера на опорните точки от COSO.</p>	
<p>8.2. Оценка на рисковите фактори</p>		

8.3. Оценка на стимулите и натиска	Да се въведат политики и процедури при изпълнение на одит ангажменти,	
8.4. Оценка на възможностите	свързани с установяване или докладване на измами в одит клиенти.	
8.5. Оценка на нагласите за измама и оправдаването на неприемливо поведение	<p>Да се добави като задължителна област в процеса по оценка на риска темата за измами от служителите в одиторската практика:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изтичане на клиенти за одит от практиката в резултат на тяхното привличане от служители регистрирани одитори в други фирми, в които имат участие или ангажираност, • Нагласи за неизпълнение на одиторски процедури, по начин който може да разкрива потенциални грешки и измами в одит ангажменти, поради нагласа на служители в одиторската практика за получаване на лични облаги от одит клиенти. 	
Принцип 9: Организацията идентифицира и оценява промени, които биха могли значително да въздействат върху системата за вътрешен контрол		
9.1. Оценка на промените във външната среда	От компонента „Процесът на фирмата по оценка на риска“ в частта, изискваща модификация на целите във връзка с качеството в резултат на промени във външната среда.	Пар. 27, букви „а“, „б“ и „в“, пар. А52

	„...периодичен преглед на информация, отнасяща се до естеството и обстоятелствата на фирмата и нейните ангажименти, включително продължаващото проследяване на тенденции и явления във вътрешната и външната среда на фирмата “.	
9.2. Оценка на промените в бизнес модела	От компонента „Процесът на фирмата по оценка на риска“ в частта, изискваща модификация на целите във връзка с качеството в резултат на промени в естеството и обстоятелствата на фирмата или нейните ангажименти.	Пар. 27, букви „а“, „б“ и „в“, пар. А52
9.3. Оценка на промените в лидерството	Конкретно за промяна на лидерството на лицата, отговарящи за СУК, не е предвидено. Следователно може да бъде взето изрично под внимание при разработването на СУК.	

Източник: Авторово изследване

- **Контролни дейности и мониторинг**

Раздел „конкретно посочени отговори“ в пар. 34 от МСУК 1, компонент „процес по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците“ от МСУК 1 и МСУК 2 „Прегледи за качеството на ангажимента“ включват изисквания за изпълнение на конкретни действия, които помагат да се гарантира, че рисковете ще бъдат адресирани и риска по отношение качеството на одита ще бъде намален. Следователно, може да се направи препратка към компонента контролни дейности от модела COSO. В резултат на прилаганите контролни дейности съгласно МСУК 1 и 2 по „студен“ и „горещ“ преглед съответно на приключили одит ангажименти и на такива, за които предстои издаване на одиторски доклад с изразяване на одиторско мнение, се извършва и мониторинг на цялата система за управление на качеството в одиторските практики, което съответства и на компонента мониторинг по смисъла на модела COSO, подробно представен в таблица № 19. Лицата, извършващи

съответните прегледи, следва да са обективни и компетентни⁹⁴ и проверяват и дали се спазват политиките и процедурите на фирмата и дали те са ефективни. В резултат на което, пропуските в системата се комуникират и се предприемат действия по тяхното отстраняване.

Таблица 18: Съпоставка на принципите и опорните точки от компонента „контролни дейности“ от модела COSO с компонентите на МСУК 1

ПРИНЦИПИ И ОПОРНИ ТОЧКИ ОТ COSO	ИЗИСКВАНИЯ НА МСУК 1	
Принцип 10: Организацията избира и развива контролни дейности , които допринасят за намаляването на рисковете за постигане на целите до приемливи нива		
10.1. Интегриране с „Оценка на риска“	<p>Задължителна цел във връзка с качеството от компонент „изпълнение на ангажимента: Работата, извършена от по-малко опитните членове на екипа по ангажимента е обект на ръководство, надзор и преглед от страна на членове на екипа по ангажимента с по-голям опит. Следователно е установена конкретната контролна дейност за преглед в рамките на екипа.</p> <p>Въпреки зададената в пар. 31, буква „б“ от МСУК 1 задължителна цел във връзка с качеството за преглед в рамките на екипа, в раздел „изпълнение на ангажимента“, подраздел „ръководство, надзор и преглед“ в МОС 220</p>	<p>Пар. 31, буква „б“, буква „г“ (частично) от МСУК 1; Пар. 29-34 от МОС 220 (преработен) „Управление на качеството на одита на финансовите отчети“⁹⁶</p> <p>Пар. 34 – букви „а“ – „е“, вкл.</p>

⁹⁴ пар. 39 от МСУК 1

⁹⁶ в сила за одити на финансови отчети за периоди, започващи на или след 15 декември 2022 г.

	<p>(преработен) се изисква и съдружникът, отговорен за ангажимента да извърши преглед на одиторската документация. Т.е. прегледът в рамките на екипа може да се извърши от по-опитни членове, но за съществени въпроси и преценки и други въпроси, съгласно професионална преценка, задължително се извършва преглед и от съдружника, отговорен за ангажимента⁹⁵.</p> <p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „изпълнение на ангажимента“: По трудни и спорни въпроси се провеждат консултации.</p> <p>Целият пар. 34 от МСУК 1 дава задължителни и конкретни контролни дейности. Спецификата е, че при тях независимо от индивидуалната оценка на рисковете в одиторската практика, трябва да се изпълняват. Т.е. оценката на риска в направена на глобално ниво и се въвеждат КД за всички одиторски практики.</p> <p>В заключението от настоящата глава е изведен е механизъм за външно влияние за повишаване качеството на одитите – или чрез промяна на МСУК 1, валиден</p>	
--	--	--

⁹⁵ В т. 4 от настоящата глава на дисертационния труд са изведени различните нива на контрол върху качеството в одиторската фирма

		на международно ниво, или чрез национални изисквания (макар и само с препоръчителен характер предвид нормативната особеност в България, която прилага директно международните одиторски стандарти).	
10.2. Съобразяване със специфичните за организацията фактори		<p>Въведено е изискване за контролна дейност за преглед за качеството на ангажимента съгласно специфичните за одитираната организация дейност или повишен риск за качеството на одита.</p> <p>В друга насока, опорната точка на COSO може да разглежда самата одиторска практика като „организация“. В този случай, целият елемент от МСУК 1 „процесът на фирмата по оценка на риска“ отговаря на дейността по съобразяване със специфичните условия, капацитет и др. фактори</p>	Пар. 34, буква „е“
10.3. Определяне на съответните бизнес процеси		<p>Възможност за развитие на СУК съгласно изискванията на COSO.</p> <p>Одиторската фирма може да има и други бизнес линии, свързани с одита или извън него. В СУК може да се определят бизнес процесите и да се въведат контролни дейности, които да намалят риска за качеството на одиторската услуга, който може да бъде:</p> <ul style="list-style-type: none"> • нарушаване на етичните норми чрез предоставяне от 	

	<p>одиторската фирма или от фирми, свързани с отговорния одитор, на други неаудитни услуги на одит клиент: счетоводна дейност, ТРЗ, консултации и др., които да са по-високо рентабилни от одита.</p> <p>Контролни дейности могат да бъдат: обособяване на отделни и независими звена към всяко бизнес направление или оценка на рентабилността от даден клиент и избор само на един вид услуга за предоставяне от одиторската фирма или от фирми, свързани с отговорния одитор – поемане на ангажимент за одит или осигуряване на неаудитни услуги.</p>	
<p>10.4. Оценка на съвкупността от типовете контролни дейности</p>	<p>В МСУК 1 има достатъчно примерни контролни дейности, които да се въведат от одиторските практики в съответствие с оценените рискове. Може да се повиши информираността за тези контроли чрез поясняване за техния тип и вид: ръчен, автоматизиран; превантивен, текущ, последващ; външен, вътрешен.</p> <p>Въвеждането на контролната дейност е резултат от процеса по оценка на риска. Може да се направи ясна връзка в СУК дали контролната дейност към установения риск е за неговото редуциране, споделяне, избягване или</p>	

	той се приема като разумен и ще бъде проследяван текущо, докато не се появи необходимост за предприемане на действия към него.	
10.5. Разглеждане на дейностите, които се прилагат на отделните нива	Възможност за подобрене на СУК чрез въвеждане на конкретни дейности, които да се прилагат на отделните нива.	
10.6. Адресиране при разпределение на задълженията	Възможна област за подобрене на СУК. Определяне на несъвместими задължения, например за високорискови одитни ангажменти одиторските извадки да се изготвят и определят от един член на екипа, а единиците, попаднали за преглед да се проверяват от друго лице.	
Принцип 11: Организацията избира и развива общи контролни дейности по отношение на технологичните операции(ИТ) за подпомагане постигането на целите		
11.1. Определяне на зависимостта между използване на технологиите в бизнес процесите и общите технологични контроли	Разясненията в МСУК 1, свързани със задължителната цел във връзка с качеството в компонент „ресурси“, в т. ч. технологични ресурси: Технологичните ресурси, които обикновено са ИТ приложения, съставляват част от ИТ средата на фирмата. ИТ средата на фирмата включва също поддържащата ИТ инфраструктура и ИТ процесите и човешките ресурси, участващи в тези процеси	Пар. 32, буква „е“, пар. А98 от МСУК 1

<p>11.2. Установяване на контролни дейности, релевантни на технологичната инфраструктура</p>	<p>Стандарта дава пример и за контролна дейност, която да осигури разумна степен на сигурност, че одит методологията или стандартизираните образци на документи ще се изпълняват от всички служители чрез интегрирането ѝ в ИТ приложенията, които използва одиторската фирма.</p> <p>Примери за технологични ресурси са⁹⁷ такива, които са свързани със системата за управление на качеството и за изпълнение на ангажиментите.</p> <p>Примерите за ефективното функциониране на ИТ приложенията са посочени в следващата опорна точка – т.11.3.</p>	<p>Пар. А 103, във връзка с пар. 32, буква „ж“ от МСУК 1</p>
<p>11.3. Установяване на контролни дейности, релевантни на процесите по управление на <u>сигурността</u></p>	<p>Фирмата може изрично да забрани използването на ИТ приложения или функции на ИТ приложения до одобрението им за използване.</p> <p>Използване на неодобreno приложение става след оценка от екипа по ангажимента по ясни и конкретни критерии, посочени в пар. А100 от МСУК 1.</p>	<p>А101</p>
<p>11.4. Установяване на контролни дейности, релевантни на процесите по</p>	<p>„При придобиване, разработване, внедряване и поддържане на ИТ приложение, фирмата може да вземе под внимание следните въпроси: входящите</p>	<p>Пар. А100</p>

⁹⁷ [IFAC Normal Template \(iaasb.org\)](http://iaasb.org), Ръководство за прилагане на МСУК 1 за първи път

<p>придобиване, развитие и експлоатация на технологиите</p>	<p>данни са пълни и подходящи, конфиденциалността на данните се запазва, ИТ приложението функционира съгласно замисъла и постига целите, за които е предназначено“ и др.</p> <p>Възможност за развитие на СУК е дефинирането на контролната дейност.</p> <p>„Да вземе под внимание“ само по себе си не е достатъчно, за да се отговори на въпроса как да се вземе под внимание – да се оцени от експерт, да се тества ИТ приложението преди внедряване в одиторската практика или друго действие.</p> <p>„Фирмата може да установи политики и процедури относно използването на фирмените технологични и интелектуални ресурси. Такива политики или процедури може: да посочват квалификацията или опита, от които лицата се нуждаят, за да използват съответния ресурс, включително необходимостта от експерт или от обучение, например, фирмата може да посочи квалификацията или експертните знания и умения, необходими за използването на ИТ приложение, което анализира данни, имайки предвид, че специализирани</p>	
---	--	--

		<p>умения може да са необходими за интерпретиране на резултатите“.</p> <p>Контролна дейност за правилна експлоатация на ИТ приложенията са въведените изисквания за експертни знания и умения.</p>	
<p>Принцип 12: Организацията проявява контролни дейности чрез политики, които определят какво се очаква и процедури, които прилагат политиките в действие</p>			
<p>12.1. Установяване на политики и процедури, подпомагане на прилагането на директивите на ръководството</p>	<p>на и за на на на на</p>	<p>Интелектуалните ресурси по смисъла на МСУК 1 представляват политиките и процедурите, методологията, ръководства, стандартизирана документация и др., които да дадат възможност за изпълнение на последователно качествени ангажименти.</p>	<p>Пар. 32, буква „ж“, пар. А102 от МСУК 1</p>
<p>12.2. Установяване на отговорност и отчетност за изпълнение на политиките и процедурите</p>	<p>на и за на и</p>	<p>Възможна област за подобрене на СУК. Да се въведе отговорност и съответно задължение към всяко ниво от структурата на човешките ресурси. Например: за стажант – изпълнение на процедури само по нискорискови обекти и текущо пряко наблюдение и подпомагане за изпълнение на задачите от асистент одитор. Без право да участва в процеса по планиране и приключване на одита. Без право до достъп до процеса по ценообразуване на одита.</p> <p>Това може да бъде реализирано чрез длъжностните характеристики, в които да има ясни, конкретни одит дейности,</p>	

	които могат да бъдат изпълнявани от служителите.	
12.3. Своевременно изпълнение	<p>Посочване на периодичност на изпълнение на процедурите, осигурява спазване на своевременност, в резултат на което се постига и ефективност на процедурите.</p> <p>Например, документираното потвърждение за спазване изискванията за независимост от целия персонал следва да бъде извършвано поне веднъж годишно.</p> <p>Периодът определен като „поне“ веднъж годишно е достатъчен, за да гарантира с разумна степен на сигурност, че изискванията на Етичния кодекс на професионалните експерт-счетоводители и ЗНФО, с приложимите си параграфи по отношение независимост, ще бъдат спазени. Когато и да бъде спазено изискването в годината, то ще бъде достатъчно ефективно. За всеки конкретен одитен ангажимент се декларира независимост от всеки член на одитния екип. Т.е. това потвърждение веднъж годишно спомага за планиране на одитните екипи и може да е с цел превантивност. Може и да е в период след приключване на значителна част от одитните ангажименти, което да е с цел проверка и допълнителна</p>	Пар. 34, буква „б“ от МСУК 1

	<p>сигурност на декларираните данни за независимост от персонала към конкретните ангажименти.</p>	
<p>12.4. Предприемане на коригиращи действия</p>	<p>Коригиращите действия към контролните дейности е част и процеса по мониторинг, където са отнесени съответните изисквания на МСУК 1 към контролните дейности. За да предприемеш коригиращи действия, първо трябва да установиш слабостите.</p>	
<p>12.5. Дейности, изискващи компетентен персонал</p>	<p>Когато фирмата не разполага с достатъчен или подходящ персонал, лица биват привлечани от външни източници.</p> <p>Контролната дейност е да бъдат привлечани външни компетентни лица, като така се редуцира риска за качеството на одита. Има контролна дейност, но не и конкретни обстоятелства, при които да бъде приложена.</p> <p>Възможно подобрене на СУК е да бъдат въведени дейности, при които задължително да бъдат изисквани външни или вътрешни експерти. Да се категоризира персонала спрямо експертни области и при специфични казуси да има ясно разграничени лица, които да бъдат посочени за комуникация на казуса. Това означава списък,</p>	<p>Частично пар. 32, буква „в“</p>

	<p>достъпен за персонала на одиторската практика с посочени лица (вътрешни и външни за одиторската практика) и конкретни експертни умения, знания, специализации. При ПОИ задължително да се използва експерт по вътрешен контрол при планиране на одита, при одит на застрахователно дружество да се използва актюер, при одит на осигурително дружество да се използва лицензиран оценител, при дружества, използващи персонал на ненормирано работно време или по-сложна структура да се направи консултация със специалист по човешки ресурси/ ТРЗ... Като степента на участие на експертите (външни и вътрешни) да бъде съобразена с риска на ангажимента за одит, като най-малко следва да има обсъждане с експертите на подхода, който се планира да се приложи от одиторския екип.</p>	
<p>12.6. Преоценка на политиките и процедурите</p>	<p>Преоценката на политиките е част и процеса по мониторинг, където са отнесени съответните изисквания на МСУК 1 към контролните дейности. За да прецениш полити и процедури, трябва да си направил първоначална оценка, което насочва към процеса (а не етапа) по мониторинг.</p>	

Източник: Авторово изследване

Контролните дейности би следвало да са в резултат от процеса по оценка на риска, който да се извършва от предприятието, в изследването това е одиторската практика. Въпреки целия първи и фундаментален компонент от МСУК 1 „процесът на фирмата по оценка на риска“ има и установени рискове извън одиторската практика, в резултат на които има и заложен в МСУК 1 минимани контролни дейности, които са част от раздела „конкретно посочени отговори“ в стандарта.

Таблица 19: Представяне на принципите и опорните точки от компонента „мониторинг“ от модела COSO

ПРИНЦИПИ И ОПОРНИ ТОЧКИ ОТ COSO	ИЗИСКВАНИЯ НА МСУК 1	
Принцип 16: Организацията селектира, разработва и изпълнява текущи и/или самостоятелни оценки за да се установи дали компонентите на вътрешния контрол съществуват и функционират		
16.1. Обмисляне на съвкупност от текущи и самостоятелни оценки	„Фирмата следва да оцени степента на същественост и всеобхватност на идентифицираните недостатъци като разгледа първопричината ... и оцени ефекта от идентифицираните недостатъци, самостоятелно и взети като съвкупност “.	Пар. 41, буква „б“
16.2. Установяване на изходно ниво на разбиране	Възможна област за допълнително развиване в СУК по примера на COSO.	
16.3. Разглеждане на степента на промяна	От компонента „ Текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците“, раздел „разработване и изпълнение на дейности по текущо наблюдение“: „при определяне естеството, времето на изпълнение обхвата на дейностите по	Пар. 37, буква „б“ и пар. А145

	текущо наблюдение, фирмата следва да вземе под внимание промени в СУК“, „когато настъпят промени ... дейностите по текущо наблюдение на фирмата може да включват текущо наблюдение върху тези области на промяната“.	
16.4. Използване на добре информиран персонал	„Фирмата следва да установи политики и процедури, които а) да изискват всички лица, извършващи дейностите по текущо наблюдение да разполагат с компетентността и способностите, включително достатъчно време, да изпълнят ефективно дейностите по текущо наблюдение; и б) да адресират обективността на лицата...“.	Пар. 39
16.5. Интегриране в бизнес процесите	Възможна област за допълнително развиване в СУК по примера на COSO.	
16.6. Коригиране на обхвата и честотата	„Фирмата следва да включи проверка на приключени ангажменти в своите дейности по текущо наблюдение и следва да определи кои ангажменти и кои съдружници, отговорни за ангажменти, а подбере. Извършвайки това, фирмата следва да избере поне един приключен ангажмент за всеки съдружник , отговорен за ангажмент, на периодична база , определена от фирмата“.	Пар. 38, буква „в“
16.7. Обективно оценяване	„Фирмата следва да установи политики или процедури, които да адресират	Пар. 39, буква „б“

		обективността на лицата, извършващи дейностите по текущо наблюдение“.	
Принцип 17: Организацията оценява и комуникира своевременно пропуските във вътрешния контрол с лицата, отговорни за предприемане на коригиращи действия, включително висшето ръководство и борда на директорите, когато е уместно			
17.1. Оценка на резултатите	на	От компонента „процес по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците“, раздели съответно „оценяване на идентифицираните недостатъци“ и „предприемане на отговор на идентифицираните недостатъци“: <ul style="list-style-type: none"> • „Фирмата следва да оцени степента на същественост и всеобхватност на идентифицираните недостатъци като разгледа първопричината ... и оцени ефекта от идентифицираните недостатъци, самостоятелно и взети като съвкупност“. • „Фирмата следва да разработи и приложи действия по отстраняване на недостатъците ....., като тези действия следва да са в отговор на резултатите от анализа на първопричините“. 	Пар. 41 и 42
17.2. Съобщаване на пропуските	за	„Фирмата следва да комуникира ... до екипите по ангажиментите и други лица, на които са възложени дейности в рамките на СУК, за да им позволи да предприемат бързи и подходящи действия в съответствие с техните отговорности“.	Пар. 47

<p>17.3. Докладване на пропуските на висшия мениджмънт и борда на директорите</p>	<p>на на на на</p> <p>„Лицето или лицата, на които е възложена оперативната отговорност за процеса по текущо наблюдение и отстраняване на недостатъците следва да комуникират своевременно до лицето или лицата, на които е възложена крайната отговорност и отчетност за СУК и лицето или лицата, на които е възложена оперативната отговорност за СУК: а) описание на изпълнените дейности по текущо наблюдение; б) идентифицираните недостатъци, включително степента на същественост и всеобхватност на тези недостатъци; и в) действия по отстраняване на недостатъци за адресиране на идентифицираните недостатъци“.</p>	<p>Пар. 46</p>
<p>17.4. Мониторинг на коригиращите действия</p>	<p>на</p> <p>„Ако оценяването сочи, че действията по отстраняване на недостатъците не са подходящо разработени или приложени или че не са ефективни ... следва да предприемат подходящи мерки, за да определят, че действията по отстраняване на недостатъците са подходящо модифицирани, така че да са ефективни“.</p>	<p>Пар. 44</p>

Източник: COSO

- **Информация и комуникация**

„Информация и комуникацията“ е компонент и в двата модела – COSO и МСУК, който е цялостен и всеобхватен по отношение както на системата за вътрешен контрол, така и на системата за управление на качеството.

Таблица 20: Съпоставка на принципите и опорните точки от компонента „информация и комуникация“ от модела COSO с компонентите на МСУК 1 и 2

ПРИНЦИПИ И ОПОРНИ ТОЧКИ ОТ COSO	ИЗИСКВАНИЯ НА МСУК 1 И 2	
Принцип 13: Организацията получава или генерира и използва релевантна и качествена информация за подпомагане функционирането на другите компоненти на вътрешния контрол		
13.1. Идентифициране на изискванията към информацията	Въвеждане на изисквания за точна, пълна, своевременна и обоснована информация	Пар. 33, буква „а“ и пар. А110 от МСУК 1
13.2. Намиране на вътрешни и външни източници на данни	Фирмата може да получи информация от различни външни и вътрешни източници, включително: запитвания до служители, изпълняващи друг ангажимент за същия клиент, обсъждания с трети страни или с доставчик на услуги, който да извърши търсене на основна информация. Съдружникът, отговорен за ангажимента, при планиране и изпълнение на одита следва да вземе под внимание информация, получена в процеса на приемане и продължаване взаимоотношенията с клиента. Фирмата може да отправи запитвания до	Пар. 30, буква „а“ и пар. А69, А70, А71

		<p>сегашната или предходната фирма при приемане на ангажимента.</p> <p>Изброеното е по отношение качеството на одита, но е възможно подобрене на СУК чрез определяне на информация (външна и вътрешна) конкретно и само до компонентите на същата. Пример може да са изискванията на COSO, които да послужат като външна информация за начина на функциониране на компонентите за вътрешен контрол.</p>	
13.3. Процес на трансформиране на данните в информация	на на в	Възможност за надграждане на СУК с тази опорна точка от COSO.	
13.4. Поддържане на качеството на обработка на информацията	на на на	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „изпълнение на ангажимент“: Представяне на вниманието на фирмата на различията в мнението на екипа, между екипа и лицето, извършващо преглед за качеството на ангажимента или лицата, извършващи дейности в рамките на системата на фирмата за управление на качеството.</p> <p>По този начин се осигурява навременна и пълна информация, за да може различията да се разрешават.</p>	Пар. 31, буква „д“ и буква „е“ от МСУК 1

	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „изпълнение на ангажимент“: Документацията за ангажимента се окомплектова своевременно след датата на доклада за ангажимента и се поддържа и съхранява по подходящ начин, за да се отговори на потребностите на фирмата и да се изпълнят изискванията на закон, нормативна разпоредба, приложимите етични изисквания или професионалните стандарти.</p> <p>По този начин се осигурява пълна, достъпна, защитена и проверима информация и служи за нуждите на последващия контрол на качеството на ангажиментите.</p>	
<p>13.5. Разглеждане на разходите и ползите</p>	<p>Даден е пример за съразмерност на прилагането на информационната система за по-малки фирми.</p> <p>Това означава, че големите одиторски фирми с повече персонал и по-сложни процеси имат съизмерима с разходите полза от въвеждане на ИТ приложения за идентифициране, улавяне, обработване, поддържане и комуникиране на информацията.</p>	<p>Пар. A111</p>
<p>Принцип 14: В организацията се извършва вътрешен обмен на информация, включително за целите и отговорностите, свързани с вътрешния контрол, необходима за подпомагане функционирането на другите компоненти на вътрешния контрол</p>		

<p>14.1. Обмен на информация за вътрешния контрол</p>	<p>Задължителна цел във връзка с качеството, компонент „изпълнение на ангажимента“: Прилагане на съгласуваните заключителни решения от проведените консултации по трудни или спорни въпроси.</p> <p>По този начин се спомага вземането на подходящи управленски решения и изпълнение на задълженията от персонала или в контекста на одита – взимане на решения относно достатъчност и уместност на одиторски доказателства в подкрепа на изразеното одиторско мнение и осъществяването на ефективен преглед за контрол върху качеството.</p>	<p>Пар. 31, буква „г“ (частично) от МСУК 1</p>
<p>14.2. Комуникация с борда на директорите</p>	<p>Задължителна цел във връзка с качеството за обмяна на уместна и надеждна информация и комуникирането ѝ до фирмата.</p>	<p>Пар. 33, буква „в“, т. (ii), пар. A112 от МСУК 1</p>
<p>14.3. Осигуряване на отделни линии за комуникация</p>	<p>Задължителна цел във връзка с качеството за комуникация на персонала с фирмата и един с друг чрез изграждане на комуникационни канали.</p>	<p>Пар. 33, буква „б“, пар. A112 от МСУК 1</p>
<p>14.4. Избор на релевантен метод на комуникация</p>	<p>Информационната система може да включва използването на неавтоматизирани или ИТ елементи, които оказват влияние върху начина, по който информацията се идентифицира, улавя, обработва, поддържа и комуникира (пар. A114).</p>	<p>Пар. 33, буква „а“, пар. A111</p>

Принцип 15: Организацията комуникира с външните си партньори по въпросите, засягащи функционирането на другите компоненти на вътрешния контрол		
15.1. Комуникация с външни лица	Задължителна цел във връзка с качеството за комуникация на надеждна и уместна информация до външни страни.	Пар. 33, буква „г“ от МСУК 1
15.2. Осигуряване на входяща комуникация	В примерите е посочен случай на получаване на входяща информация от фирмата от мрежата от фирми	Пар. 33, буква „г“ , пар. А113 от МСУК 1
15.3. Комуникация с борда на директорите	Комуникация директно с външните лица (изисвани по закон или друга нормативна разпоредба), комуникация с лицата, натоварени с общо управление в одит клиента.	
15.4. Осигуряване на отделни линии за комуникация	<p>Няма изискване за въвеждане в СУК на конкретно установена линия за комуникация с външните лица.</p> <p>Това е риск за качеството на одита във връзка с осигуряване на защитени линии за комуникация, запазване на конфиденциалност на комуникираната информация и оставяне на следа за реално предоставяне/получаване на данни от/на външни лица.</p> <p>Например: в СУК може да се въведат ясни линии за комуникация, които да гарантират, че информацията достига до съответните лица своевременно.</p> <p>Възможно е линията за комуникация да бъде ограничена изцяло до използване на проследими канали за предаване на</p>	

	данни, като електронна поща или платформи за документооборот.	
15.5. Избор на релевантен метод на комуникация	<p>В МСУК 1 има предложен метод за комуникация с външните лица чрез доклада за прозрачност.</p> <p>Това обаче не е достатъчно изчерпателно. Има риск за качеството на одита от времеви натиск, оказван от одит клиента, свързан с предоставяне на информация в период, близо до крайния срок за издаване на одиторски доклад, което не позволява изпълнение на навременни и ефективни одит процедури. Може да се въведе метод за комуникация, който да е електронен и ИТ базиран, така че да се оставя следа за момента на поискване и момента на предоставяне на информация от одит клиентите.</p> <p>Във връзка със задължителната комуникация с регулаторни органи, в СУК могат да бъдат разработени методи за комуникация, които да осигуряват удостоверяване на извършеното действие. Например, може да се въведе комуникация, която да се извършва само по електронен път, като документите бъдат подписани с електронен подпис от одиторската фирма и регистрирани в деловодната система на съответната институция. Тези доказателства следва</p>	Пар. А114

	да бъдат включени в одиторското досие, с цел осигуряване на текущ или последващ контрол върху изпълнението на извършените процедури.	
--	--	--

Източник: Авторово изследване

3.1.3. Добавената стойност за обществото от първо вътрешно за одиторската фирма ниво на контрол чрез системата за управление на качеството

Промяната на подхода на създаване и прилагане на системата за качество чрез преминаването от МСКК 1 към МСУК 1 и 2 обръща насоката на една система от стандартна, последователна и тип „чек-лист“ към рисково-базирана. Това позволява концентриране на действия към по-високо рискови обекти и значително повишава ефективността на политиките и процедурите.

Системата за управление на качеството в одиторските фирми е първо вътрешно за одиторската практика ниво на контрол на качеството на професионалната дейност, затова и тя може да се разглежда като специфичен случай на интегрираната рамка за вътрешен контрол COSO. Нормативно зададената методика за вътрешен контрол в одиторските фирми повишава степента на доверие на обществото в одита, в следствие на целта на системата, а именно осигуряване на последователно качествени ангажименти.

Всяко ниво на контрол, представено по-долу носи допълнителна добавена стойност за обществото чрез повишаване на степента на сигурност, че ангажиментът е изпълнен качествено. Качествено изпълненият ангажимент може да се каже с висока степен на сигурност, че води до адекватно и вярно одиторско мнение, което не подвежда обществото и осигурява публичност на финансовото състояние на предприятията, за които е изразено, и спомага стабилността на икономиката⁹⁸.

- **Преглед в рамките на одиторския екип от по-опитните членове, но не е задължително това да е отговорният одитор**

Както в таблица 18, т. 10.1. е представено, първото ниво на контрол е в рамките на одиторския екип и се извършва от по-опитните членове на екипа, което не е задължително,

⁹⁸ Връзката между икономическата стабилност и качеството на одита е обяснено в Глава 1 от настоящия дисертационен труд

особено в по-големите одиторски дружества, да се извършва от съдружника, отговорен за ангажимента.

- **Преглед от отговорния одитор**

Второто ниво на контрол на качеството е задължителният преглед на съществени преценки и въпроси и други въпроси съгласно професионална преценка от съдружника, отговорен за ангажимента. Разбира се, в по-малките одиторски практики е възможно първите две нива на контрол да съвпадат.

- **„Горещ“ преглед**

Преди издаване на одиторския доклад за предприятията от обществен интерес следва да се извърши преглед за качеството на ангажимента от лице, което не е било част от одиторския екип. Т.е. трето (или поне второ за по-малките практики) лице извършва оценка на получените одиторски доказателства, които подкрепят одиторското мнение.

- **„Студен“ преглед**

В изискванията на МСУК 1⁹⁹ е установяването в системата за управление на качеството в одиторската практика на политики или процедури, които да адресират обективността на лицата, извършващи дейностите по текущо наблюдение. Т.е. да се забрани на членовете на екипа по ангажимента и лицето, извършващо „горещ“ преглед да извършват проверки на ангажименти, в които са участвали. Или това е четвърто ниво на контрол, който е последващ по отношение качеството на вече приключилия одитен ангажимент.

3.1.4. Заключение от изследването

Промяната на подхода на създаване и прилагане на системата за качество чрез преминаването от МСКК 1 (отм.) към МСУК 1 и 2 обръща насоката на една система от стандартна, последователна и тип „чек-лист“ (отмятане на изискванията на стандарта без оглед на рисковете) към рисково-базирана. Това позволява концентриране на действия към по-високо рискови обекти и значително повишава ефективността на политиките и процедурите.

---

⁹⁹ пар. 39, буква „б“, пар. А155 и 156 от МСУК 1

Системата за управление на качеството в одиторските фирми е първо вътрешно за одиторската практика ниво на контрол на качеството на професионалната дейност, затова и тя може да се разглежда като специфичен случай на интегрираната рамка за вътрешен контрол COSO. Системата за управление на качеството е рамка за вътрешен контрол с външно императивно заложената цел за изпълнение на последователно качествени ангажименти за одит. Нормативно зададената методика за вътрешен контрол в одиторските фирми повишава степента на доверие на обществото в одита, поради заложената цел за качество.

В МСУК 1 има зададени задължителни контролни дейности, независимо от оценката на риска, направена в одиторската практика, които да гарантират с разумна степен на сигурност, че целта за качеството на одита ще бъде постигната. На национално ниво чрез разработване от ИДЕС и утвърждаване от КПНРО на насоки за развиване и прилагане на СУК от одиторските практики може да се започне процес по надграждане на СУК за целите на българския пазар на одиторски услуги. Насоките може да са свързани с най-често констатираните нарушения при извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори. Чрез този механизъм за допълнително външно влияние върху качеството на одита се предполага, че общото ниво на вътрешната системата за контрол върху качеството в одиторските практики ще се подобри, в резултат на което и обществото ще получава по-висококачествена одитна услуга. Това е област за допълнително изследване след натрупване на емпирични данни от извършени инспекции от КПНРО и ИДЕС, които включват оценка адекватността на СУК.

3.2. ВЛИЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО В КРАЙНАТА ОЦЕНКА НА КАЧЕСТВОТО НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА ДЕЙНОСТ НА РЕГИСТРИРАНИЯ ОДИТОР

Системата за управление на качество е първото вътрешно за одитора ниво на контрол на качеството на независимия финансов одит. Тази система, обаче, подлежи и на външна независима и обективна оценка за адекватност. Тази оценка е част от обхвата на инспекциите за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, които се извършват от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и от Института на дипломираните експерт-счетоводители. По презумпция, щом оценката за

адекватност на СУК е в обхвата на инспекциите, това означава че влияе и върху поставяната цялостна оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, която се дава при изпълнение на пълни инспекции.

С настоящото изследване се цели да се измери и да се установи степента на влияние на пропуските и несъответствията на СУК в цялостното качество на професионалната одиторска дейност и да се даде механизъм на КПНРО за повишаване качеството на одитите чрез стимулиране подобрието на СУК на регистрираните одитори. Т.е. външен стимул за подобрене на вътрешните механизми, които да гарантират качество.

КПНРО носи и крайната отговорност за надзора над регистрираните одитори¹⁰⁰, както и утвърждава методиките за извършване на инспекции от ИДЕС по делегираната им функция¹⁰¹. Основната цел на КПНРО като държавен орган е да защитава обществения интерес. Въвеждането на определени механизми за влияние чрез инспекционната дейност за повишаване на качеството на одита, се намалява риска от реализиране на одиторския риск за изразяване на неподходящо мнение, в което се състои и добавената стойност за обществото от системата за контрол върху качеството, прилагана от надзорния орган.

3.2.1. Изследване на влиянието на установени пропуски и несъответствия в СУК в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори чрез прилагане на анализи в SPSS

- **Цел на изследването**

Целта на изследването е да се установи дали и как влияят пропуските и несъответствията в системата за управление на качеството, установени при извършване на инспекции от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на регистрирания одитор, дадена от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори.

- **Използвани данни и ограничения на изследването**

За целите на изследването са използвани данни, предоставени от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори за изпълнените през 2021, 2022 и 2023 години пълни

---

¹⁰⁰ чл. 12, ал. 4 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

¹⁰¹ чл. 85, ал. 3 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори.

Първото ограничение е вида на инспекцията да е „пълна“. Целта на изследването е да установи има ли и ако има да измери статистическата зависимост между две променливи, едната от които е оценката за качеството на одиторската практика, която съгласно чл. 87, ал. 8 от ЗНФО КПНРО дава за всяка извършена пълна инспекция.

Второто ограничение е да има създадена съществена констатация, поради търсене на зависимост между пропуските и несъответствията и крайната оценка. Т.е. презумпцията е да има констатация, за да се изследва как тя влияе върху резултатите от инспекцията. В правилата за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, приети с Решение № 68/02.06.2020 г., изменени и допълнени с Решения № 76/09.06.2020 г., № 121/04.08.2020 г., № 103/20.04.2021 г., № 151/04.10.2022 г. и № 157/29.08.2023 г. на КПНРО има изискване към инспекционните екипи да бъдат създавани констатации за установени съществени пропуски и несъответствия. Констатации могат, но не е задължително да бъдат съставяни за несъществените пропуски и несъответствия. Предполага се, че те не влияят в крайната оценка.

Третото ограничение е в следствие от източника на данни. Съвкупността, която се изследва се отнася само до извършени инспекции за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, които имат ангажименти за одит на предприятия от обществен интерес. Комисията поддържа инспекционни досиета/ преписки само на извършените от нея инспекции. Инспекциите за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, които нямат ангажименти за одит на предприятия от обществен интерес са делегирани към ИДЕС по силата на споразумение, отговарящо на изискванията на ЗНФО¹⁰².

Данните се отнасят до периоди, в които са приложили различни професионални стандарти за изграждане на системи за качество в одиторските практики¹⁰³. Въпреки това периодите са съпоставими, поради това, че се изследва инспекционната дейност, а не одиторската. Няма съществена промяна в методика за проверка на СВКК/СУК при извършване на инспекции. Има промяна във въпросниците за проверка, които са

---

¹⁰² чл. 85, ал. 3 от ЗНФО, съответно ЗНФОИСУ (Държавен вестник бр. 79 от 17.09.2024 г.)

¹⁰³ Бележка на автора: различията са пояснени в началото на главата

публикувани на интернет страницата на Комисията, но не и в начина на извършване на инспекцията. Правилата за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори са приети от КПНРО с Решение № 68/02.06.2020 г., което означава, че са били приложими за целия период, който се изследва от 2021 г. до 2023 г., вкл. Измененията в правилата не са съществени и не засягат изискванията за създаване и комуникиране на негативните констатации¹⁰⁴.

- **Определяне на приложимия анализ**

За статистически анализ на зависимости могат да бъдат приложени следните анализи: Хи-квадрат, дисперсионен и регресионен. Като подходящи за изследването се определят Хи-квадрат и многофакторен регресионен анализи.

3.2.2. Хи-квадрат анализ

За Хи-квадрат анализа от входните данни са изключени две инспекции с поставена оценка за качеството на професионалната дейност „Г“, поради недостатъчност на броя случаи, за да се изведат резултати за тях чрез изчисленията на SPSS. Следователно заключението следва да се отнася само при поставените оценки „А“, „Б“ и „В“¹⁰⁵.

Дефинирани са две качествени променливи: констатираните пропуски и несъответствия в СВКК/СУК и оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор, дадена от КПНРО. Чрез Хи-квадрат анализа се проверява дали има статистически значима връзка между двете променливи при риск за грешка $\alpha=0,05$.

- **ДЕФИНИРАНЕ НА ХИПОТЕЗИ**

H₀: няма статистически значима връзка между оценки „А“, „Б“ и „В“ на професионалната дейност на регистрираните одитори и констатираните пропуски и несъответствия в СВКК/СУК.

H₁: има статистически значима връзка между оценки „А“, „Б“ и „В“ на професионалната дейност на регистрираните одитори и констатираните пропуски и несъответствия в СВКК/СУК.

---

¹⁰⁴ Бележка на автора: относими членове от правилата, които не са изменени – чл. 27; чл. 28; чл. 29 и чл. 30, ал. 4

¹⁰⁵ Бележка на автора: В т.4.2 от настоящата глава са обяснени значенията зад вида оценки „А“, „Б“ и „В“.

• РЕЗУЛТАТИ ОТ РЕАЛИЗИРАНЕ НА АНАЛИЗА С SPSS

Входните данни са за 91 пълни инспекции, изпълнени в периода 2021 – 2023 години, за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, които имат ангажименти за одит на предприятия от обществен интерес и в които инспекции има създадени съществени констатации. За всяка инспекция е посочено дали има констатиран пропуск и несъответствие в СВКК/СУК и крайната оценка, дадена от КПНРО на професионалната дейност.

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Пропуски и несъответствия в СУК * Оценка на качеството на одиторската практика	91	100,0%	0	0,0%	91	100,0%

Пропуски и несъответствия в СУК * Оценка на качеството на одиторската практика Crosstabulation

			Оценка на качеството на одиторската практика			Total
			A	Б	В	
Пропуски и несъответствия в СУК	има пропуски и несъответствия в СУК	Count	13	15	4	32
		Expected Count	16,2	12,3	3,5	32,0
		% within Пропуски и несъответствия в СУК	40,6%	46,9%	12,5%	100,0%
		% within Оценка на качеството на одиторската практика	28,3%	42,9%	40,0%	35,2%
		% of Total	14,3%	16,5%	4,4%	35,2%
Total	няма пропуски и несъответствия в СУК	Count	33	20	6	59
		Expected Count	29,8	22,7	6,5	59,0
		% within Пропуски и несъответствия в СУК	55,9%	33,9%	10,2%	100,0%
		% within Оценка на качеството на одиторската практика	71,7%	57,1%	60,0%	64,8%
		% of Total	36,3%	22,0%	6,6%	64,8%
Total		Count	46	35	10	91
		Expected Count	46,0	35,0	10,0	91,0
		% within Пропуски и несъответствия в СУК	50,5%	38,5%	11,0%	100,0%
		% within Оценка на качеството на одиторската практика	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	50,5%	38,5%	11,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,973 ^a	2	,373
Likelihood Ratio	1,979	2	,372
Linear-by-Linear Association	1,391	1	,238
N of Valid Cases	91		

- a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,52.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal		
Phi	,147	,373
Cramer's V	,147	,373
N of Valid Cases	91	

• ИНТЕРПРЕТИРАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Изпълнени са трите условия за използване на този метод:

- Теоретичните стойности за всяка клетка да не бъдат по-малки от 1;
- Ако има стойности на теоретичните честоти по-малки от 5, те да не са в повече от 20 % от клетките;
- Обемът на извадката да е най-малко 50,

следователно теоретично може да се има доверие на направения извод чрез Хи-квадрат анализа.

Равнището на значимост Asymptotic Significance, представено в „Chi-Square Tests”, е при двустранна критична област, затова се разделя на две, за да се премине към едностранна. Така се получава равнище на значимост при едностранна критична област, равно на 0,1865, което се сравнява с риска за грешка $\alpha=0,05$ и тъй като е по-голямо от нея, се приема нулевата хипотеза, отхвърляйки алтернативната. Т.е. изводът според анализа и на база предоставените данни е, че няма статистически значима връзка между поставени оценки „А“, „Б“ и „В“ на професионалната дейност на регистрираните одитори и констатираните пропуски и несъответствия в СВКК/СУК, което не е логично. Проверката

за адекватност на СВКК/СУК прилагана от регистрирания одитор е в обхвата на извършваните от КПНРО пълни инспекции и ако заключението е, че няма статистически значима връзка между констатирани пропуски и несъответствия в СВКК/СУК с крайната оценка на професионалната дейност, това означава, че негативните констатации в тази област не влияят на качеството на одиторската практика. Понеже проверката за адекватност на СВКК/СУК е отделен елемент в системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, тогава трябва да има зависимост и отражение в крайния резултат от инспекцията, дори зависимостта да е слаба.

За да се потвърдят изводите е използван и метода за множествена регресия.

3.2.3. Множествена регресия

Многофакторната регресия е статистически метод за изследване на зависимост между три и повече признака. Хипотезата е, че оценката на професионалната дейност на регистрирания одитор зависи от следните факторни променливи:

- 1) съществени констатации за пропуски и несъответствия на инспектираната одиторска практика в област ЗНФО;
- 2) съществени констатации за пропуски и несъответствия на инспектираната одиторска практика в област изпълнение на одита;
- 3) съществени констатации за пропуски и несъответствия на инспектираната одиторска практика в област СВКК/СУК,

като се предполага, че за всеки съществен пропуск/ несъответствие на одиторската практика инспекционните екипи са създали отделни съществени констатации. В анализа са включени данни за броя съставени констатации, попадащи в трите изброени области.

Резултативните променливи¹⁰⁶ са:

- 1) оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор „А“ - професионалната дейност на регистрирания одитор е в съответствие със съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и със законовите изисквания, като не произтича необходимост от непосредствени подобрения на одиторската практика.

---

¹⁰⁶ Оценките на качеството на дейността на регистрирания одитор са дефинирани в чл. 32 от ПИИГКПДРО при КПНРО

- 2) оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор „Б“ – в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице отделни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, като има необходимост от частични подобрения на одиторската практика.
- 3) оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор „В“ – в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице системни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, като има необходимост от цялостно подобряване на одиторската практика.
- 4) оценка на професионалната дейност на регистрирания одитор „Г“ – професионалната дейност на регистрирания одитор не е в съответствие спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, което поставя под съмнение продължаването на дейността.

За прилагането на регресионен анализ условие е да имаме количествени променливи. Следователно резултативната променлива е трансформирана от ординална скала в номинална, за което са използван „dummy coding” в SPSS.

Резултатите, представени по оценки за изследваните 93 инспекции са:

- При оценка „А“:

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	1,086	,093		11,686	,000		
брой съществени констатации в област ЗНФО	-,224	,060	-,311	-3,702	,000	1,000	1,000
брой съществени констатации в област изпълнение на одита	-,216	,036	-,511	-5,976	,000	,961	1,040
брой съществени констатации в област СВКК/СУК	-,288	,089	-,277	-3,239	,002	,961	1,041

a. Dependent Variable: A

Източник: Резултати от обработени данни от автора с SPSS

- При оценка „Б“:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	,115	,109		1,054	,295		
брой съществени констатации в област ЗНФО	,046	,071	,066	,649	,518	1,000	1,000
брой съществени констатации в област изпълнение на одита	,103	,043	,251	2,411	,018	,961	1,040
брой съществени констатации в област СВКК/СУК	,153	,105	,152	1,463	,147	,961	1,041

a. Dependent Variable: Б

Източник: Резултати от обработени данни от автора с SPSS

- При оценка „В“:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-,159	,065		-2,465	,016		
брой съществени констатации в област ЗНФО	,084	,042	,189	2,007	,048	1,000	1,000
брой съществени констатации в област изпълнение на одита	,113	,025	,431	4,498	,000	,961	1,040
брой съществени констатации в област СВКК/СУК	,073	,062	,113	1,181	,241	,961	1,041

a. Dependent Variable: В

Източник: Резултати от обработени данни от автора с SPSS

- При оценка „Г“:

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	-,042	,030		-1,409	,162		
брой съществени констатации в област ЗНФО	,093	,019	,446	4,819	,000	1,000	1,000
брой съществени констатации в област изпълнение на одита	,000	,012	,003	,036	,971	,961	1,040
брой съществени констатации в област СВКК/СУК	,062	,028	,205	2,170	,033	,961	1,041

a. Dependent Variable: Г

Източник: Резултати от обработени данни от автора с SPSS

- **Интерпретиране на резултатите**

Коефициента VIF, представен в „Coefficients^a“, е по-малък от 10, т.е. нямаме наличие на мултиколинearност. В таблица 21 са представени факторните променливи, за които SPSS изчислява равнище на значимост по-ниско от 0,05.

Таблица № 21: Резултати от множествена регресия, реализирана чрез SPSS

Оценка:	Статистически значим фактор. Констатирани пропуски и несъответствия в следните области:
„А“	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНФО • Изпълнение на одита • <u>СВКК/СУК</u>
„Б“	<ul style="list-style-type: none"> • Изпълнение на одита
„В“	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНФО • Изпълнение на одита
„Г“	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНФО • <u>СВКК/СУК</u>

Източник: авторово изследване

Резултатите показват, че при равни други условия съществените пропуски и несъответствия в СВКК/ СУК имат статистически значим ефект само при оценка „А“ и „Г“, което потвърждава изводите и от Хи-квадрат анализа за нелогичност на резултата. Би

следвало пропуските и несъответствията в СВКК/СУК да имат статистически значим ефект при всички видове оценки, затова ще се изследват входните данни с цел извеждане на причината, водеща до заключенията на база от използваните методи, реализирани чрез SPSS.

3.2.4. Преглед на данни от инспекциите и обвързване на съществените пропуски в одиторската практика с пропуски в СУК

- **Причина за изведените резултати от използваните анализи Хи-квадрат и многофакторен регресионен, реализирани чрез изчисления в SPSS**

След направен преглед на съществените констатации, създадени в извършени през периода 2021 – 2023 година пълни инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори с ангажименти за одит на предприятия от обществен интерес, се установи, че значима част от констатациите (92%) за пропуски и несъответствия при изпълнението на одита не са обвързани с анализ дали те се дължат на: неефективно изпълнение на разписаните правила и процедури в СВКК/СУК или първопричината за влошеното качество е в пропуски и несъответствия на СВКК/СУК. Само в 8% от случаите в текста на създадената констатация за пропуски и несъответствия при изпълнение на одита е направен анализ и препратка към системата за качеството в одиторската практика, като този анализ и препратка не е завършен с извеждане на отделни съществени констатации, отнасящи се до системата.

Изследваната съвкупност е ограничена само до изпълнени през 2023 г. пълни инспекции, в които има създадени съществени констатации. В 14 от 22 инспекции (64%) има създадени съществени констатации в област изпълнение на одита, но няма създадена обвързваща и съотносима съществена констатация, отнасяща се до СУК.

Т.е. няма ясно документирана следа за връзката между СУК и изпълнението на одита в досието на инспекциите. Въпросът е разгледан в настоящата глава с препоръка към КПНРО.

- **Допускания и хипотези за влияние на пропуски и несъответствия по области в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори**

Изведено е дърво на решенията, представено на фиг. № 4. Целта на това дърво е да помогне за анализа на причините за съществените пропуски и несъответствия, констатирани при изпълнение на одита – дали те се дължат на неефективно прилагане на СУК или пропусъкът в качеството на изпълнените одити се дължи на недобре (неадекватна, непълна или несъответстваща на приложимите стандарти) създадена СУК. По този начин инспекционният екип би спомогнал за трайното подобряване на качеството на одиторската работа. Подобно на организъм с установено заболяване, лекуването на симптомите не е толкова ефективно, колкото отстраняването на причините, причиняващи заболяването. Системата за управление на качеството действа и следва да се прилага за всички одити. Тя е глобална за практиката и следва да се спазва от всички, така че да гарантира (със съответната степен на разумност) еднаквото и последователно изпълнение на качествени ангажименти. Ако констатациите и препоръките се отнасят само до „симптомите“, които се проявяват в изпълнението на одита, тогава процесът по повишаване на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори ще е значително по-бавен. Осъзнаването на важността на СУК, в т.ч. процесът по управление на качеството, следва да бъде както от регистрираните одитори, така и от надзорния орган.

Фигура № 4: Дърво на решенията по отношение обвързване на пропуски и несъответствия в изпълнение на одита с оценката за адекватност и ефективност на СУК

Източник: анализ на автора

В таблица №22 са представени авторови допускания и хипотези.

Таблица № 22: Авторови допускания и хипотези по отношение влияние на отрицателните съществени констатации в крайната оценка на качеството на регистрираните одитори

Съществени констатации за пропуски и несъответствия в изпълнение на одита	Съществени констатации за пропуски и несъответствия в СУК	Допускания и хипотези за влияние на пропуските в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на одиторската практика:
да	да	Когато нито е разписана процедура в СУК, нито се изпълняват качествено ангажименти за одит, тогава отклоненията може да се дължат на недостатъчна компетентност и разбиране на одитора. Това е всеобхватно за практиката и е с висок риск за качеството на професионалната дейност като цяло. В този случай, в зависимост от броя и тежестта на отклоненията, се предполага оценка „Б“ или „В“ .
да	не	Оценката на инспекционния екип е, че в СУК няма съществени отклонения, но при изпълнението на одита има съществени пропуски и несъответствия, което означава, че адекватно е разписана СУК, но се изпълнява неефективно. Предполага се оценка „А“, „Б“ или „В“ в зависимост от броя и тежестта на отклоненията.
не	да	Пропуските и несъответствията в СУК не влияят на качеството на изпълнение на одита. Самостоятелно са съществени, но не би следвало да имат висока тежест в крайната оценка на професионалната дейност на одиторската практика. Предполага се оценка „А“ .

Неспазване на изискванията на ЗНФО като фактор за формиране на оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори е изключен от допусканията, заради несъпоставимост между нарушенията. Установените закононарушения могат да са с административен характер като неподаване в срок определено уведомление, което няма пряко влияние с качеството на одита или грешна форма

и съдържание на одиторския доклад, което е пряко свързано с качеството на изпълнения одит.

- **Проверка на хипотезите чрез анализ на обобщени данни от инспекции, изпълнени през 2023 г.**

В таблица № 23 са представени обобщени данни от извършените през 2023 г. пълни инспекции като констатациите са групирани по области и са представени по оценки на одиторските практики със следните цели:

- 1) формиране на заключение, отнасящо се до оценка на СУК в следствие на създадените при инспекциите съществени констатации;
- 2) съпоставяне на резултатите от емпиричните данни с таблица № 22 „Авторови допускания и хипотези по отношение влияние на отрицателните съществени констатации в крайната оценка на качеството на регистрираните одитори“.

Таблица № 23: Заключение на автора относно причинно-следствения характер на констатираните пропуските и несъответствия с ефективността и адекватността на СУК

Оценка на одиторската практика и създадени констатации	Брой констатации	Заключение на автора: обвързване на пропуски и несъответствия с оценка адекватност и ефективност на СУК
оценка качеството на професионалната дейност на одиторска практика – А	13	8% от одиторските практики с оценка А имат съществени пропуски и в разработването на СУК 77% от одиторските практики с оценка А имат съществени пропуски в изпълнение на одиторски процедури в съответствие с МОС 8% от одиторските практики с оценка А имат неизпълнение на законови изисквания
Одиторска практика 1	2	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (одиторски доклад, форма и съдържание)	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	

Одиторска практика 2	2	
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
Одиторска практика 3	3	
неизпълнение на ЗНФО - неуведомяване на надзорен орган	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
СУК - не е разработена съгласно новия МСУК	1	
Одиторска практика 4	2	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	2	неефективно прилагане на СУК
Одиторска практика 5	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	неефективно прилагане на СУК
Одиторска практика 6	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	неефективно прилагане на СУК
Одиторска практика 7	1	
пропуски в изпълнението на одита (одиторски доклад, форма и съдържание)	1	неефективно прилагане на СУК
Одиторска практика 8	1	
пропуски в изпълнението на одита (недокументирана в достатъчна степен одиторска процедура за оценка адекватността на оповестяванията в ГФО по отношение на принципа за действащо предприятие)	1	неефективно прилагане на СУК

оценка качеството на професионалната дейност на одиторска практика – Б	34	21 % от одиторските практики с оценка Б има съществени пропуски в разработването на СУК 62% от одиторските практики с оценка Б имат съществени пропуски в изпълнение на одиторски процедури в съответствие с МОС 12% от одиторските практики с оценка Б имат неизпълнение на законови изисквания
Одиторска практика 9	2	
пропуски в изпълнението на одита (одиторски доклад, форма и съдържание)	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
СУК - не е внедрен процес за оценка на риска като компонент на МСУК	1	
Одиторска практика 10	3	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	2	пропуски в разработването и внедряването на СУК
СУК - не е разработена съгласно новия МСУК	1	
Одиторска практика 11	3	
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
СУК - не е разработена съгласно новия МСУК	1	
Одиторска практика 12	4	
неизпълнение на ЗНФО – независимост	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
СУК - не е разработена съгласно новия МСУК	1	
Одиторска практика 13	4	
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	2	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	

пропуски в изпълнението на одита (форма и съдържание на одиторски доклад)	1	
Одиторска практика 14	3	
неизпълнение на ЗНФО - неуведомяване на надзорен орган	1	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
Одиторска практика 15	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	неефективно прилагане на СУК
Одиторска практика 16	3	
документирание (недокументирание на период на изпълнение на одиторската процедура или поставяне на дата на документите след датата на одиторския доклад)	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
СУК - не е разработена съгласно новия МСУК, но одиторът декларира, че няма да извършва професионална дейност	1	
Одиторска практика 17	3	
пропуски в изпълнението на одита (недокументирана в достатъчна степен одиторска процедура за оценка адекватността на оповестяванията в ГФО по отношение на принципа за действащо предприятие)	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
СУК - не е внедрен процес за оценка на риска като компонент на МСУК	1	
Одиторска практика 18	2	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	пропуски в разработването и внедряването на СУК
СУК - не е внедрен процес за оценка на риска като компонент на МСУК	1	
Одиторска практика 19	3	неефективно прилагане на СУК

неизпълнение на ЗНФО - неуведомяване на надзорен орган	1	
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
Одиторска практика 20	3	
документиране (недокументиране на период на изпълнение на одиторската процедура или поставяне на дата на документите след датата на одиторския доклад)	1	неефективно прилагане на СУК
неизпълнение на ЗНФО - застраховка професионална отговорност	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
оценка качеството на професионалната дейност на одиторска практика – В	7	0% от одиторските практики с оценка В имат съществени пропуски в разработването на СУК 86% от одиторските практики с оценка В имат съществени пропуски в изпълнение на одиторски процедури в съответствие с МОС 14% от одиторските практики с оценка В имат неизпълнение на законови изисквания
Одиторска практика 21	4	
пропуски в изпълнението на одита (одиторски доклад, форма и съдържание)	2	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (оценка на риска, етап планиране)	1	
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	1	
Одиторска практика 22	3	
неизпълнение на ЗНФО - допълнителен доклад до ОК	1	неефективно прилагане на СУК
пропуски в изпълнението на одита (пропуски в изпълнени одиторски процедури съгласно МОС)	2	

Източник: авторово изследване

- Обобщение на създадените отрицателни съществени констатации при инспекции на одиторски практики, оценени с оценка „А“

Оценка „А“ съгласно ПИИГКПДРО означава, че *професионалната дейност на регистрирания одитор е в съответствие със съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и със законовите изисквания, като не произтича необходимост от непосредствени подобрения на одиторската практика.* Изследваните одиторски практики, за които КПНРО е дала оценка „А“, са 8 от 22.

В графика № 4 са представени констатациите по области за всички изследвани инспекции, които са с оценка „А“. Общо създадените констатации са 13. **Само една** практика има пропуски и в трите области. Всички други седем одиторски практики имат пропуски само в изпълнение на одиторските процедури.

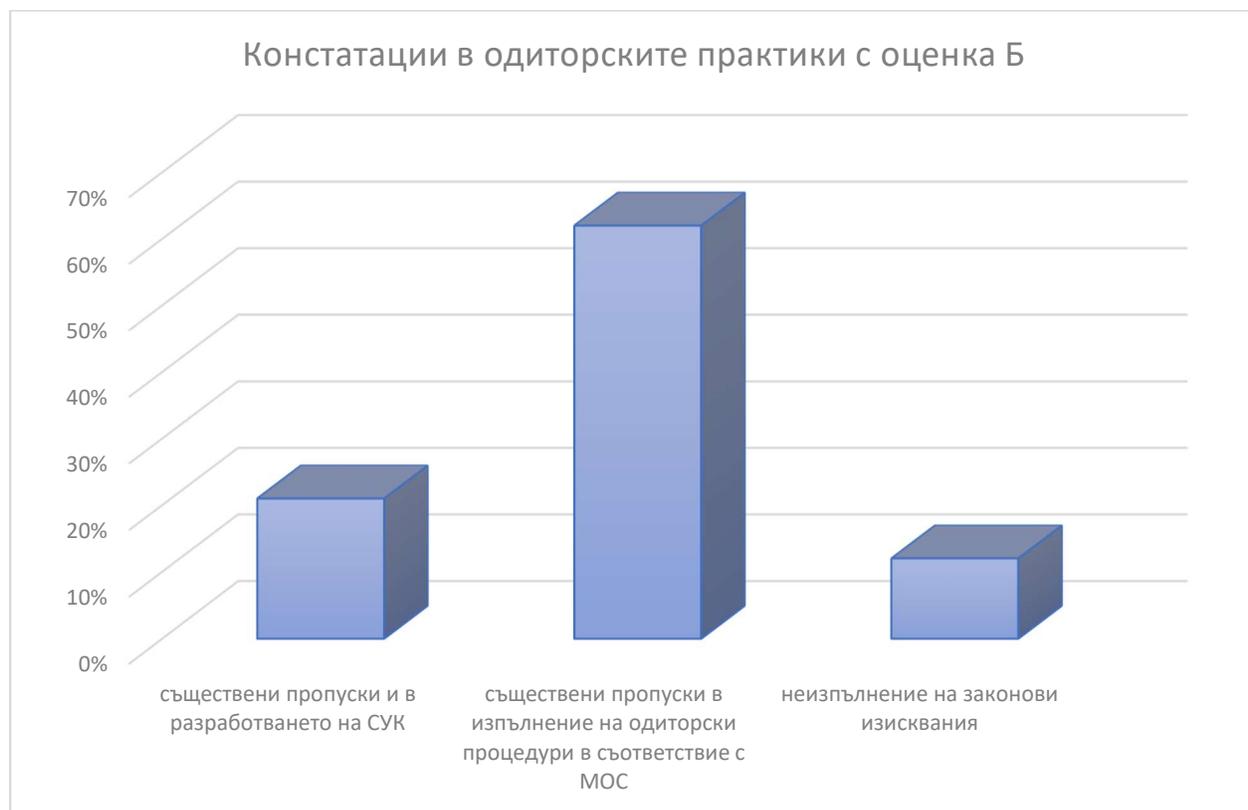
Графика № 4: Констатации по области в одиторски практики с оценка „А“

- Обобщение на създадените отрицателни съществени констатации при инспекции на одиторски практики, оценени с оценка „Б“

Оценка „Б“ съгласно ПИИГКПДРО означава, че *в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице отделни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите*

изисквания, като **има необходимост** от частични подобрения на одиторската практика. Изследваните одиторски практики, за които КПНРО е дала оценка „Б“, са 12 от 22.

В графика № 5 са представени констатациите по области за всички изследвани инспекции, които са с оценка „Б“. Общо създадените констатации са 34. Седем одиторски практики имат пропуски едновременно в СУК и изпълнените одиторски процедури, една от които има и неизпълнение на законови изисквания.

Графика № 5: Констатации по области в одиторски практики с оценка „Б“

- **Обобщение на създадените отрицателни съществени констатации при инспекции на одиторски практики, оценени с оценка „В“**

Оценка „В“ съгласно ПИИГКПДРО означава, че *в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице системни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, като има необходимост от цялостно подобряване на одиторската практика* са 2 от 22. Изследваните одиторски практики, за които КПНРО е дала оценка „В“, са 2 от 22.

В графика № 6 са представени констатациите по области за всички изследвани инспекции, които са с оценка „В“. Общо създадените констатации са 7 като няма създадени констатации по отношение адекватност на СУК, т.е. инспекционните екипи не са създали съществени констатации в тази област.

Графика № 6: Констатации по области в одиторски практики с оценка „В“

3.2.5. Зависимост между констатираните пропуски и несъответствия в СУК с дадената от Комисията оценка на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори

Таблица № 24: Обобщение на резултати от изследване на 22 пълни инспекции, изпълнени през 2023 г. от КПНРО, за които има поне една съществена отрицателна констатация

Практики с оценка „А“, имащи констатации, свързани със СУК	Практики с оценка „Б“, имащи констатации, свързани със СУК	Практики с оценка „В“, имащи констатации, свързани със СУК
13% (1 от 8)	58% (7 от 12)	0% (0 от 2)

Източник: авторово изследване

Таблица № 25: Съпоставка между допускания на автора и резултати от емпирично изследване

Съществени констатации за пропуски и несъответствия в изпълнение на одита	Съществени констатации за пропуски и несъответствия в СУК	Допускания и хипотези за влияние на пропуските в крайната оценка на качеството на професионалната дейност на одиторската практика:	Брой инспекции, попадащи в тази хипотеза и оценка на качеството на ПД
да	да	Когато нито е разписана процедура в СУК, нито се изпълняват качествено ангажменти за одит, тогава отклоненията може да се дължат на недостатъчна компетентност и разбиране на одитора. Това е всеобхватно за практиката и е с висок риск за качеството на професионалната дейност като цяло. В този случай, в зависимост от броя и тежестта на отклоненията, се предполага оценка „Б“ или „В“ .	1 – А 7 – Б
да	не	Оценката на инспекционния екип е, че в СУК няма съществени отклонения, но при изпълнението на одита има съществени пропуски и несъответствия, което означава, че адекватно е разписана СУК, но се изпълнява неефективно. Предполага се оценка „А“, „Б“ или „В“ в зависимост от броя и тежестта на отклоненията.	7 – А 5 – Б 2 – В
не	да	Пропуските и несъответствията в СУК не влияят на качеството на изпълнение на одита. Самостоятелно са съществени, но не би следвало да имат висока тежест в крайната оценка на професионалната дейност на одиторската практика. Предполага се оценка „А“ .	Няма случаи

Източник: авторово изследване

Има само 1 случай (4,5%), в който не се покриват хипотезите на автора с реалните данни. Дадена е оценка „А“ на една одиторска практика, при която има създадени 3 съществени констатации, вкл. и за несъответствие на СУК с приложимия професионален стандарт. Тези 4,5 % отклонение от очакваното са приемливи и се оценяват като единичен случай, нехарактерен за съвкупността. Вероятни причини за това отклонение са: големината и сложност на одиторската практика; предприемане на действия от одитора текущо за отстраняване на пропуските; несистемност на констатираните грешки; маловажност на неизпълнение на изисквания на ЗНФО и други факти и обстоятелства.

Оценката за адекватност на системата за управление на качеството е в обхвата на пълните инспекции, извършвани от КПНРО и може да се твърди, че има **влияние върху крайната оценка** за качество на одиторската практика, въпреки резултатите от приложения Хи-квадрат анализ. За да се докаже тази хипотеза и със статистически анализ, следва да се промени методиката на инспекциите, извършвани от КПНРО, като пропуските в изпълнението на одита и в СУК бъдат обвързвани.

3.3 ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОДОБРЕНИЕ НА СИСТЕМАТА ЗА КОНТРОЛ ВЪРХУ КАЧЕСТВОТО НА ОДИТОРСКАТА ДЕЙНОСТ В КПНРО

3.3.1. Класифициране на пропуски и несъответствия и обвързването им със СУК

За да се изследва степента на влияние на пропуските и несъответствията в СУК в крайната оценка на качеството на одиторската практика, следва да се въведе стандартизация на създадените съществени констатации в инспекционното досие като пропуските и несъответствията в изпълнението на одита и в СУК се оценяват като взаимосвързани променливи, това ще донесе своите ползи, както следва:

- в одиторската практика: получаване на разбиране от регистрираните одитори за първопричината на грешките, влияещи на качеството, което спомага за бързото и ефективно отстраняване на пропуските и несъответствията;
- в КПНРО: навременното и ефективно отстраняване на пропуските, повишава степента на сигурност, че одиторските мнения ще бъдат адекватни и одиторските процедура, в подкрепа на това мнение, ще бъдат качествено планирани и изпълнени.

Това повишава добавената стойност за обществото от дейността на КПНРО като държавна институция, защитаваща обществен интерес.

Причината и важноста от тяхното обвързване е вследствие на двойствения им характер – пропуските и несъответствията в изпълнението на одита и в СУК могат да бъдат както резултативни, така и факторни променливи. Т.е., от една страна, пропуските и несъответствията в изпълнението на одита може да са в резултат от слабости в СУК като факторна променлива и, от друга страна, пропуските и несъответствията в изпълнението на одита да резултират в заключение за неизпълнение на адекватно създадена и разписана СУК. В таблица № 26 са представени двата варианта.

Таблица № 26: Представяне на взаимосвързаност между СУК и изпълнението на одита

Изпълнение на одита Вид променлива	СУК Вид променлива	Заключение
Резултативна	Факторна	Неадекватност на СУК
Факторна	Резултативна	Неефективност на СУК

Източник: авторово изследване

Пропуските в СУК при заключение за неадекватност могат ли да се дължат на недостатъчно опит и знания на отговорния за разработването на СУК, което следва да бъде обвързано и от оценката за адекватност на човешките ресурси, в т.ч. компетентност. Което смислово отново означава търсене на причините за пропуските в дълбочина в проверяваната практика.

Предлага се класификация и стандартизация при създаване на съществени констатации. Към момента инспекционните екипи сами създават „заглавие“ или ключова дума на констатацията, което създава много широки възможности за тълкуване. В някои случаи това заглавие не обхваща и всички пропуски, за които е създадена констатацията. Предлага се създаване на поле „категория“, чрез което констатациите за пропуски и несъответствия да се класифицират спрямо обхвата на системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, която включва следните области, посочени в чл. 85 от ЗНФОИСУ:

1. спазване изискванията на приложимите одиторски стандарти при извършването на задължителен финансов одит;
2. съответствие на одиторската документация при извършването на задължителен финансов одит спрямо изискванията на приложимите одиторски стандарти;
3. спазване на етичните норми и изискванията за независимост на регистрирания одитор при извършването на задължителен финансов одит;
4. адекватност на времевите и човешките ресурси, използвани за извършване на задължителен финансов одит съобразно обхвата и сложността на поетия ангажимент;
5. адекватност на одиторските възнаграждения от задължителен финансов одит;
6. адекватност на системата за вътрешен контрол на качеството, прилагана от регистрирания одитор;
7. спазване на изискванията на Регламент (ЕС) № 573/2014 от регистрирани одитори, извършващи задължителен финансов одит на финансови отчети на предприятия от обществен интерес;
8. изпълнение на предписанията по чл. 89, ал. 2, т. 2.

Втора стъпка, да се въведе задължително поле за създаване на свързана констатация. Т.е. за пропуските и несъответствията да има две констатации, едната от които е водеща, другата е свързана, но винаги да бъде документирана връзката на пропуските и несъответствията между изпълнението на одита и адекватността и ефективността на СУК.

3.3.2. Промяна на методологията на КПНРО

- **Преглед на действащите правила**

Според чл. 27 от правилата, инспекционният екип създава констатации за **съществените** пропуски и представя проект на **констатациите, които планира да включи в доклада**, за които одиторът има възможност да предостави становище с възражения. При получаване на становище, инспекционният екип изготвя заключение като двата документа се прилагат към преписката. Заедно с тези констатации, екипът запознава инспектирания регистриран одитор и с **останалите пропуски и несъответствия и ги обсъжда с него.**

В правилата не е определена документация за обсъждане на несъществените пропуски и мнението на одитора по тях. Възможно е предоставяне на коментар от одитора, който да повлияе на отговорите на инспекционния екип. Към настоящия момент са непроследими в достатъчна степен промените, които се правят от инспекторите, във връзка с предоставените от проверяваните лица обяснения. Би могло да се изиска от инспекционния екип да направи заключения по предоставените коментари.

- **Мотиви за предложените промени**

Целта на предложените промени е чрез повишаване на изискванията за документиране от инспекционните екипи на установените несъществени пропуски и несъответствия да се повиши вероятността за предприемане на действия за тяхното отстраняване от инспектирания регистриран одитор и да се повиши информираността в последващата инспекция, независимо дали тя се реализира от КПНРО или от СККОУ в ИДЕС. Идентифицираните от инспекционните екипи отклонения следва да бъдат оценени с оглед на тяхното въздействие върху качеството на извършваната професионална дейност както поотделно, така и в съвкупност. Този методологичен подход е аналогичен на принципите, прилагани в одиторската дейност, и би могъл да бъде приложим в контекста на инспекционните процедури. Превантивните и навременни мерки от Комисията, насочени към обръщане на внимание дори към несъществените пропуски и несъответствия би повишило вероятността за тяхното коригиране, докато те все още са единични и/или несъществени.

Установеният риск при сега действащите правила е несъществените пропуски да не бъдат включени в доклада от инспекцията или при възражение от одитора по тях да не може да се установи крайното мнение на инспекционния екип – дали е съгласен с възраженията и констатациите трябва да се коригират или не е съгласен с възраженията и констатациите остават.

Мотивите за предложените промени са следните:

- Невключването в доклада на несъществени констатации създава риск и одиторът да ги оцени като незначителни и да не предприеме действие за коригирането им. В проверените при инспекция одитни ангажименти

пропуските и несъответствията биха могли да не оказват значимо влияние върху качеството на одита, но за други одитни ангажменти техният ефект да е значим.

- Разделянето на констатациите на съществени и несъществени е въпрос на професионална преценка, която трудно може да бъде оценена и съпоставима. Създава се риск значителна част от пропуските и несъответствията, констатирани при инспекцията, да бъдат оценени като несъществени на база субективната професионална преценка на инспекционния екип, поради което да не намерят отражение в доклада от инспекцията. Създават се условия за прикриване на цялостната информация за инспекцията. Това означава, че различните инспекционни екипи ще прилагат различен подход и преценки и оценките за качеството на одиторската практика могат да се различават само на база личностни убеждения на конкретните лица, извършващи инспекциите.

- Докладът е основен източник на информация за следващата инспекция и невключване на несъществени констатации създава риск те да не бъдат проследени.

- Докладът е основание за приемане на оценка за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори и невключване на всички констатации за установени пропуски и несъответствия създава риск Комисията да не бъде запозната в пълнота с резултатите от инспекцията и да вземе неинформирано и необективно решение.

- **Предложения за промени в правилата**

Предлага се:

- 1) при предоставяне на коментари от одитора по несъществените пропуски и несъответствия, включващи възражения, да се документира заключението на инспекционния екип – каква част приема и коригира и в каква част отхвърля възраженията като се посочат и мотивите за това.
- 2) включване на всички пропуски и несъответствия в доклада от инспекцията.

Чрез двете предложения за промяна, се добавя стойност за практиката на одитора чрез писмено обръщане на внимание на пропуски, оставя се писмена следа за констатираните слабости, подобрява се информираността на Комисията и се подпомага планирането на последваща инспекция.

В таблица № 27 е представен проект на текст за реализиране на предложените промени.

Таблица № 27: Предложени промени във вътрешната нормативна уредба на КПНРО

Раздел „Предварителни резултати“ (чл. 27 от правилата)	Предложение за изменение
(1) За установени при инспекцията съществени пропуски и несъответствия инспекционният екип изготвя констатации	Непроменен
(2) След изпълнение на планираните процедури за проверка ръководителят на инспекционния екип предоставя на инспектирания регистриран одитор проект на констатациите, които екипът планира да включи в доклада за резултатите.	След изпълнение на планираните процедури за проверка ръководителят на инспекционния екип предоставя на инспектирания регистриран одитор проект на констатациите ~~които екипът планира да включи в доклада за резултатите.~~ и работен документ, съдържащ всички останали пропуски и несъответствия.
(3) (Изм., Решение № 76/09.06.2020 г. на КПНРО) Регистрираният одитор има право в 7-дневен срок от получаване на констатациите по ал. 2 да представи на ръководителя на инспекционния екип становище по тях.	Регистрираният одитор има право в 7-дневен срок от получаване на ~~констатациите~~ проект на предварителните резултати по ал. 2 да представи на ръководителя на инспекционния екип становище по тях.
(4) При получаване на становище с възражения от инспектирания регистриран одитор инспекционният екип изготвя заключение. Становището на	Непроменен

инспектирания регистриран одитор и заключението на инспекционния екип се прилагат като неразделна част към преписката от инспекцията.	
(5) Когато е приложимо, заедно с констатациите по ал. 2 инспекционният екип връчва и проект на препоръки за отстраняване на констатираните съществени пропуски и несъответствия.	Непроменен
(6) Заедно с констатациите по ал. 2 ръководителят на инспекционният екип запознава инспектирания регистриран одитор с всички останали пропуски и несъответствия, които екипът е установил при инспекцията и ги обсъжда с него.	Отменена
Раздел „Проект на доклад за резултатите от инспекцията“ (чл. 28 от правилата)	Предложение за изменение
(2) Проектът на доклад съдържа най-малко следната информация: 1. цел и обхват на инспекцията; 2. констатации за резултатите от извършените проверки при инспекцията;	(2) Проектът на доклад съдържа най-малко следната информация: 1. цел и обхват на инспекцията; 2. констатации за резултатите от извършените проверки при инспекцията; 3. (нова) други установени пропуски и несъответствия, без да имат задължителен характер за предприемане на коригиращи действия от инспектирания одитор.

Източник: авторово изследване

3.4. АНАЛИЗ НА ОПИТА НА ДРУГИ НАДЗОРНИ ОРГАНИ ПО ПРОВЕРКАТА НА СУК

Спецификата на надзорната дейност, осъществявана от държавните институции по надзор над одита в Европа, е осъществяването основно на последващ контрол. Първо следва да бъде завършен одита, след което да бъде извършена инспекция за качеството на професионалната дейност на одитора. Държавните надзорни одитни органи не са консултанти, което почти изключва варианта за текущ контрол по време на одита, при който да може да се дават насоки на отговорните за одита одитори или одитни екипи. Това представлява ограничение за настоящия анализ, защото поради краткия период между въвеждането на новият МСУК 1, неговото внедряване и последващо прилагане от одиторските практики все още няма достатъчно информация с резултати от инспекции от държавните надзорни одитни органи по отношение на СУК.

- **Полската агенция за надзор над одита (PANA)¹⁰⁷**

Полският надзорен одитен орган е успял да осъществи предварителен контрол по въвеждане на новия МСУК 1 във вътрешната контролна система в одиторските практики, като това не е пряка намеса в извършването на одита и влияние върху резултатите от него. Не е нарушена независимостта на одиторите.

- **Полски надзорен орган и възприет подход за проверка на СУК**

Възприетият подход при инспекциите е споделен на официалната интернет страница на държавната институция. Поставените цели са били оценката на дизайна, имплементирането и прилагането на СУК по новите изисквания и установяване на индикатори за значителни проблеми в процеса на имплементация. Надзорният орган при проведените тематични инспекции за проверка адаптацията на СУК не санкционира при констатирани пропуски и несъответствия, а подпомага чрез препоръки подобряването на СУК в одиторските практики.

Полският надзорен орган стратифицира обектите в тематичните инспекции по два признака:

---

¹⁰⁷ <https://pana.gov.pl/komunikaty/nowe-standardy-kontroli-jakosci-w-firmach-audytorskich-w-dzialaniu-pana-publikuje-sprawozdanie-z-kontroli-tematycznych/>

- големина на одиторската практика спрямо нает персонал и реализирани приходи от одит и
- изпълнение на одити на предприятия, които са от обществен интерес или предприятия, които не са от обществен интерес.

Страти на изследване са както следва:

- Големите 12 одиторски практики;
- Одиторски практики с персонал, които:
  - i. одитират предприятия от обществен интерес (извън големите 12 одиторски практики),
  - ii. не одитират предприятия от обществен интерес и са с приходи от одит над 500 000 PLN, реализирани през 2021 г.,
  - iii. не одитират предприятия от обществен интерес и са с приходи от одит под 500 000 PLN, реализирани през 2021 г.;
- Одиторски практики без персонал.

През 2023 г. полският одитен надзорен орган (PANA) изпълнява 40 тематични инспекции на одиторски фирми по отношение преминаването от СВКК в СУК.

Анализът на дейността на PANA показва, че полулацията е разделена на страти и са избрани за проверка обекти от всяка една от тях, поради което може да се предположи представителност на резултатите и заключенията към всички поднадзорни лица.

- **Проучване за източници на информация и мнения за надеждност и полезност за СУК**

Проведено е проучване от PANA сред одиторските практики, при което са поставени въпроси във връзка с това кои са използваните източници на информация за новите стандарти за системата за управление на качеството. Проучени са нагласите и оценките от поднадзорните лица за надеждност и полезност на тези източници, които са:

- срещи, организирани от PANA във връзка с новите стандарти,
- срещи, организирани от професионалната организация на задължителните одитори във връзка с новите стандарти,
- материали, публикувани от професионалната организация на задължителните одитори.

Анализът на дейността на PANA показва, че мненията на поднадзорните лица за източниците на информация позволяват насочване на действия и мерки за повишаване на качеството и ефективността на информационните източници, което от своя страна да повлияе за подобрява вътрешната контролна среда в одиторските практики.

- Заключение на полския надзорен одитен орган по отношение адаптирането на СУК

Основният проблем, който PANA констатира е за несъответствие на адаптирания стандарт за СУК с действителната дейност на одиторските практики. Според полския надзорен орган одиторските практики без персонал следва да прилага облекчения в изграждането на СУК като определени цели за качеството и отговори на рискове могат (след извършване на процес по оценка на риска) да не бъдат задължителни и необходими. Констатирано от надзора е, че практиките използват основно готови разпространени от професионалната организация на задължителните одитори в Полша шаблонни документи за СУК, които не са адаптирани от одиторските практики към спецификата на дейността им, което е и причината за пропуските и несъответствията на дизайна на СУК с националните изисквания.

Анализът на дейността на PANA показва, че публичността на резултатите от тематичните проверки дава възможност на всички заинтересовани лица да се запознаят с констатациите, заключенията и изследванията на причините за установените отклонения. По този начин всяка одиторска практика има опцията сама да провери дали в нейната СУК могат да се открият факти и обстоятелства, отговарящи на общоустановените пропуски в СУК в други одиторски практики. По този начин навременно и доброволно одиторите могат да отстранят пропуските си в СУК.

- **Конкретни действия, извършени от PANA, които носят добавена стойност за одиторите и за обществото, които биха могли да се прилагат от КПНРО**¹⁰⁸

В публикувания доклад с резултати от изпълнените тематични инспекции от PANA могат да бъдат изведени следните действия, които да се оценят като полезни и градивни за гарантиране качеството на одитите, които биха могли да се прилагат от КПНРО:

1. Навременни тематични инспекции: в доклада е посочено, че интервютата с одиторите са проведени в периода 09.01.2023 г. – 31.03.2023 г., което е едва около три месеца след датата на влизане в сила на новите стандарти за управление на качеството. Това позволява и навременна реакция и отстраняване на констатирани слабости в СУК;
2. Не е приложен строг санкционен механизъм. Не се налагат наказателни мерки при констатиране на пропуски, а се дават точни и ясни препоръки за отстраняването им. Подходът на тематичните инспекции е колкото властови и подчиняващ се на йерархия и законност, толкова и подкрепящ процесът на адаптация и имплементация на СУК;
3. Анализират се причините за слабостите в СУК, например използването на шаблони на документи, публикувани от конкретен източник. Т.е. не се разглеждат само статичните факти и документи, които са резултатни събития, а се търсят факторите, водещи до отрицателните резултати. Това позволява по-висока ефективност и ефикасност на надзора;
4. Докладът с резултатите от изпълнените тематични инспекции е публичен. Обектите, които са проверени са извадка от всички одиторски практики. Въпреки че резултатите от проверките се отнасят само до конкретните инспектирани одиторски практики, подробният доклад дава насоки към всички одитори. Всеки одитор може да погледне констатираните пропуски и да ги използва при изграждането или мониторинга на СУК като ключови области, по които да провери дали не е допуснал същите грешки като свои колеги;

---

¹⁰⁸ Бележка: анализ от автора

5. Търсене на обратна връзка от одиторите чрез анкети и срещи. Тази ангажираност в реално време е от основно значение за предприемане на навременни действия от надзорния орган, вкл. оценка на риск за качеството на одитите, изготвяне на план за инспекционна дейност и стратегия на инспекциите, комуникация с професионалната организация за подпомагане на одиторите чрез провеждане на обучения или други форми на подготовка по проблемни, неясни области от одита, носещи риск за качеството му.

- **Публичен надзор над одиторската професия в Люксембург**¹⁰⁹

Надзорът над одиторската дейност в Люксембург се извършва от отдел за публичен надзор над одиторската професия към Комисията за надзор над финансовия сектор (CSSF).

- **Възприет подход за проверка на СУК**

Тематичният доклад на люксембургския надзорен одитен орган включва статистически данни и информация, събрани от 49 одиторски фирми, които предоставят информация за начина, по който са адаптирали дейността си съгласно изискванията на МСУК 1. Докладът е обобщение от проверки, изпълнени една година след влизане в сила на МСУК 1, когато предстои и първата оценка на въведената и действаща СУК.

Подходът на проверки включва проучване за трудностите на одиторите при адаптиране на системите им за качество към МСУК 1 и нагласите им за ползите от промяна на концепцията за системата за качество

В доклада на Люксембург са идентифицирани потенциалните потребители и съответните цели на неговото използване. Одиторите могат да го използват за извършване на сравнителен анализ, докато одитните комитети могат да го използват за събиране на информация относно начините, по които одиторските практики управляват качеството на своите услуги.

Ясното идентифициране на целевите потребители на информацията и начина, по който те могат да я използват, повишава тяхната осведоменост и значително увеличава вероятността за ефективно приложение на предоставената информация.

---

¹⁰⁹ Commission de Surveillance du Secteur Financier (CSSF). ISQM 1 Implementation Thematic Report. January 2024. <https://www.cssf.lu/wp-content/uploads/ISQM-1-implementation-Thematic-Report-v230124.pdf>

Събиране на информация за най-често срещаните области в СУК, които одиторите изпитват трудности да разберат или да адаптират, позволява на надзорния орган самостоятелно чрез препоръки от инспекциите или чрез професионалната одиторска организация чрез допълнителни обучения и насоки да се предприемат действия за преодоляване на предизвикателствата пред одиторите, което да доведе до тенденция за подобряване на качеството на одитите.

- Заключение на люксембургския надзор над одиторската професия по отношение адаптирането на СУК

Част от констатациите в резултат на проверките на СУК от люксембургския надзорен одитен орган са:

1. Интегрирането на бизнес подход в прилагането на МСУК 1 липсва в много одиторски фирми.
2. Неадекватна оценка на риска: Множество фирми не са интегрирали всички необходими изисквания в своите матрици за оценка на риска или в инструментите, предоставени от техните мрежи. Подчертана е съществената област, изискваща подобрене.
3. Недостатъчни мониторингови дейности: Установено е, че 23 мрежови одиторски дружества или не са събрали достатъчно информация относно дейностите по мониторинг, или не са планирали да го направят. Това включва липса на документация за идентифицираните недостатъци и предприетите коригиращи действия.
4. Неспособност за справяне с етичните нарушения: Установени са отклонения в прилагането на политиките и процедурите за идентифициране, съобщаване, оценка и докладване на нарушения на етичните изисквания. Много фирми не разполагат цялостен план за действие за справяне с тези нарушения и отстраняване на техните причини.

Установеното неинтегриране на бизнес модела на одиторската практика в СУК е подкрепящо доказателство за дисертацията, че има необходимост от представянето на СУК като модел за вътрешен контрол в организацията по примера на COSO.

3.5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изменението на професионалните стандарти, в частност МСУК 1 и 2, променя модела на изграждане на системата за управление на качеството в одиторските практики като фокусът е върху процеса по оценка на риска. Вече СУК не е универсална, а зависи от конкретните факти и обстоятелства при всеки регистриран одитор. Това изисква не просто проверка за съответствие на СУК със стандарта от надзорния орган, а и прилагане на анализи и специфични действия за търсене на причините, факторите, водещи до риск за качеството. Само така би могло да се направи заключение дали одиторът адекватно си е разработил СУК или формално представя документация само за целите на инспекцията. КПНРО следва да се стреми не просто в констатиране на нарушения, а в търсене на начини за въздействие на одиторските практики, което да доведе до повишаване качеството на професионалната им дейност. По този начин, добавената стойност от КПНРО ще е насочена, от една страна, към одиторите, на които да им предоставя анализ, позволяващ отстраняване на причините, а не само на проявленията на риска за качество, и от друга страна, към обществото. Добавената стойност за обществото в този случай няма да е открита, тя ще се състои в „скритото“ от широката общественост влияние в трайното подобрене на качеството на одиторски услуги. Резултатите от предложените промени в методологията и в нормативната уредба за надзорната дейност в КПНРО следва да бъдат изследвани след въвеждане на новите модели за работа на инспекционните екипи и представяне на резултатите от инспекциите. Това би било възможно най-рано след завършване на два цикъла от проверки на регистрираните одитори. Съгласно ЗНФО одиторите на ПОИ подлежат на пълни инспекции най-малко веднъж на три години. При първия три годишен период на инспекции в общия случай ще бъдат проверени повечето одитори с одити на ПОИ. Тогава ще бъдат отбелязани в доклада от инспекцията всички отрицателни констатации и ще бъдат дадени оценки и препоръки на одиторската практика по отношение ефективност и адекватност на СУК. Ако същите одиторски практики не попаднат за по-ранна инспекция на база рисков базирани подход, те ще бъдат проверени във втория тригодишен цикъл, когато реално ще може да бъде проследено дали и как качеството на одита се е повлияло от промените в системата за контрол на качеството на Комисията. Възможен измерител дали качеството на одитите се е повишило е изменението на броя отрицателни констатации при втората инспекция в сравнение с първата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съществуват аргументи в подкрепа на необходимостта от контрол върху качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, както и такива, които оспорват полезността за обществото от този контрол. Контролът се усилва след настъпването на кризи, като отговор на необходимостта от справяне с възникнали проблеми и предотвратяване на бъдещи рискове. Кризите се приемат различно от различните засегнати лица и сфери. Промените в изискванията за изпълнение на одитната дейност засягат: регистрираните одитори, одитираните предприятия, държавните институции, които са в тази сфера, и обществото, чийто интерес следва да бъде защитен. В дисертационния труд са разгледани тези нива и взаимодействието между тях, като обединяващата призма е системите за контрол върху качеството на одита и как чрез тези системи одитът носи добавена стойност – стойност, превишаваща тази, за която е платено да бъде извършена. Независимият финансов одит е функция на собствениците на предприятията и продуктът от одита, който е одиторският доклад, е адресиран до тях. Въпреки това, стойността от одита не се ограничава само към тези адресати. Косвено, той спомага за:

- подобряване на вътрешната контролна среда в одитираните предприятия и
- носи информация и на други¹¹⁰ потребители на финансовия отчет като например държавни институции, отговарящи за данъчните политики и събираемостта на данъците, банки и др.,

Резултатите от извършения контрол върху качеството на одита могат да бъдат обективно оценени само ако той е извършен адекватно. Само тогава може да се направи заключение дали заложените контролни процедури носят ефективност или не. Формалното отчитане на дейности за контрол не носят полезност за никоя от страните. Точно обратното – разходите по извършването му надвишават ползите от него. Когато научното изследване се ограничи до заключение за неефективност, без да се анализират причините, довели до тези резултати, тезата, че контролът не предоставя обществена полза, подлежи на оспорване.

---

¹¹⁰ Бележка на автора: под „други“ потребители се разбира тези, които не са определени като основни от одитора и към които е насочено докладването.

В дисертационния труд са направени анализи и изследвания на:

- влиянието на качеството на одита за растежа на икономиката,
- рисковете от концентрация в пазара на одиторски услуги и представяне на реалното състояние на пазара в България,
- елементите от системата за управление на качеството в одиторските практики,
- елементите от системата за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, прилагана от държавния надзорен одитен орган,
- адекватността на изразените одиторски мнения върху годишните финансови отчети на предприятия, обявени в несъстоятелност, в периоди близо до датата на обявяване на несъстоятелността,
- адекватност на дадените оценки на качеството на професионалната дейност на одиторите по предходната точка.

Концентрацията на пазара за одиторски услуги, представена чрез коефициент на Джини и индекс на Херфиндал Хиршман, досега в България не е изследвана. Фактическото измерване на концентрацията е първа стъпка към анализ на рисковете, свързани с нея, както и последващото предприемане на действия за нейното регулиране.

При друго изследване, част от дисертацията, са получени нелогични резултати по отношение на липса на статистически значима връзка между констатации за непълноти и несъответствия в системата за управление на качеството в одиторските практики, установени при извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, и крайната оценка за качество на практиката. Направен е анализ на причините, водещи до нелогичните резултати, който показва слабости в методологията за извършване на инспекции. Приносът от изследването са предложените практически решения за промяна на методологията за извършване на инспекции от КПНРО, които реално да покажат важността на СУК за качеството на професионалната одиторска дейност. Предложено е към всяка констатация за пропуск или несъответствие с приложимите професионални стандарти в областите по изпълнение на одитите, попаднали в извадката на инспекционния екип за проверка, да бъде създадена съпътстваща констатация с оценка на взаимодействието на тези

слабости в одита със СУК. За изпълнение на предложението е разработено дърво на решенията. Обективно оценената и ясно комуникираната с одиторската практика адекватност и ефективност на СУК може да допринесе за усъвършенстването ѝ, в резултат на което да се повиши и качеството на одитите.

Външната оценка на СУК стимулира подобряването ѝ, но преди всичко тя е вътрешна за одиторските практики – разработена от тях и прилагана от тях, следователно трябва да се обърне внимание и на вътрешната мотивация за нейното подобряване. В дисертацията са направени препоръки към регистрираните одитори да разглеждат новата система за управление на качеството като частен случай на модела за вътрешен контрол COSO, с който те са достатъчно добре запознати, доколкото оценяват същия, прилаган в одит клиентите им. Това е различна гледна точка, която би могла да надгради задължителните изисквания на МСУК 1 и 2 и по този начин да повиши степента на сигурност целите на организацията да бъдат изпълнени, а именно последователно изпълнявани качествени ангажименти за одит. Изследване в дисертацията предлага ново концептуално разбиране на системата за управление на качеството (СУК) в одиторските практики като частен случай на модела за вътрешен контрол COSO, което допринася за по-доброто и цялостно възприемане на значението на разработване и прилагане на СУК.

Одиторите имат задължението да комуникират резултатите от извършения одит, включително използваната одитна методология и всички значими пропуски в системата за вътрешен финансов контрол и/или счетоводната система на одитираното предприятие. Това се осъществява чрез допълнителен доклад от одитора до одитния комитет на ПОИ. В дисертацията е анализиран риска за предоставяне на недостоверна информация от инспектираните одитори на инспекционните екипи на КПНРО, в резултат на което е дадено практическото предложение за изискване на документация от одитните комитети на ПОИ във връзка с независимия финансов одит, която да се предоставя директно на надзорния одитен орган.

Предложеният нов подход на работа е приложен от КПНРО. Въведено е изискването одитните комитети не само да отговорят на въпроси, свързани с допълнителния доклад на одитора, но и да приложат този доклад. Проследени са резултатите от въвеждането на предложението, които показват значителната промяна на отговорите на одитните комитети на ПОИ дали са получили допълнителния доклад от одитора, което доказва, че има

положителен ефект от промяната в метода на работа на КПНРО. Неприлагане на този допълнителен доклад, изискван по закон, дава основание за предприемане на проверки от Комисията към дейността на одиторите, които не са изпълнили своите задължения.

Изследването предложи нови насоки за събиране и проверка на информация за целите на надзора на дейността на регистрираните одитори. Приносът от изследването е в практическото приложение на тези насоки за повишаване на надеждността на информацията за целите на надзора, потвърждаване на реалността на комуникацията между одитния комитет и одитора, както и стимулиране на одитните комитети да изискват допълнителните доклади на одиторите в случаите, когато одиторите забавят тяхното предоставяне или умишлено, или неволно пропускат да ги изпратят.

Комисията е обективен и независим държавен орган, който се намира между обществото и регистрираните одитори. Чрез публичността на дадените оценки и наложените надзорни мерки носи стойност към издадените одиторски доклади. Одиторският доклад следва да се разглежда в едно с дадената оценка за качество на дейността на съответния одитор. Ниската оценка на качеството може да постави под съмнение адекватността на изразеното одиторско мнение или високата оценка на качеството да донесе допълнителна стойност, изразяваща се в увеличена сигурност за качеството на одиторското мнение. Това е въпрос от особено значение за инвеститорите, които могат да получат тази информация от сайта на държавната институция.

При анализа на специфичната нормативната уредба в КПНРО, регулираща изпълнението на инспекциите за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, се откриха недостатъци, ограничаващи пълното представяне на резултатите от инспекциите. Въз основа на което е предложено всички констатации за пропуски и несъответствия, установени от инспекционните екипи, да бъдат включвани в доклада с резултатите от инспекцията. Този практически принос на изследването за конкретна промяна в нормативната уредба има потенциала да повлияе положително в дългосрочен план на качеството на одитите като стимулира одиторите да отстраняват констатациите с негативен характер. От друга страна, КПНРО ще получи сигурността, че са ѝ представени всички установени пропуски и несъответствия, за да може да приеме обективна крайна оценка за качеството на професионалната дейност на одиторската практика.

Публичната оценка, дадена от КПНРО на качеството професионалната дейност на регистрираните одитори при пълни инспекции, е информативна и полезна само ако е адекватна. За да се провери твърдението, че оценките, дадени от държавния надзорен орган, са адекватни е направен преглед и анализ на финансови отчети на одитирани дружества и одиторски доклади за това дали в периодите преди дружествата да престанат на бъдат действащи одиторите са оповестили рискове за това в одиторските си доклади. Изследването установи, че издадените одиторски доклади съдържат необходимата информация за потребителите на финансовите отчети и дадените оценки от КПНРО са адекватни спрямо общодостъпната информация, която е анализирана.

Обществото е крайният потребител на независимия финансов одит и на резултатите от извършения контрол върху качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори. Качественият одит носи стойност освен за преките потребители на резултатите от него, така и на други засегнати лица и институции, което се определя като „допълнителна“ стойност. Въпреки това, обществото не е с достатъчно разбиране за добавената стойност, която получава от тях, именно защото тя не е пряка, а е „принадена“. Дисертационният труд спомага за това осъзнаване на обществото от необходимостта и ползите от одита и неговото регулиране. Регистрираните одитори, предприятията, инвеститорите, кредиторите и всеки член на едно общество са част от икономическа, социална, екологична и морална системи, в които имат роля и към които носят отговорност. Действията на един от елементите в системата имат пряко или непряко въздействие към всички останали елементи. Колкото по-морално, осъзнато и съответно качествено всеки изпълнява своите отговорности, толкова по-високо ще бъде общото благосъстояние.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Закон за независимия финансов одит, обн. ДВ. бр.95 от 29 Ноември 2016г., изм. ДВ. бр.15 от 16 Февруари 2018г., изм. ДВ. бр.17 от 26 Февруари 2019г., изм. и доп. ДВ. бр.18 от 28 Февруари 2020г., изм. и доп. ДВ. бр.105 от 11 Декември 2020г., изм. ДВ. бр.25 от 29 Март 2022г.

Закон за кредитните институции, последно изм., бр. 84, изм. и доп., бр. 85 от 2023 г.

Закон за счетоводството, последно изм. и доп. ДВ. бр.105 от 19 Декември 2023г.

Кодекс за застраховането, последно изм. и доп. ДВ. бр.85 от 10 Октомври 2023г.

Кодекс за социално осигуряване, последно изм. и доп., бр. 62 от 05.08.2022 г., в сила от 1.08.2022 г., доп., бр. 8 от 25.01.2023 г., в сила от 29.01.2023 г.

Кодекс на труда, последно изм. и доп. ДВ. бр.106 от 22 Декември 2023г.

Критерии за съгласуване на избора на одиторските дружества, които извършват одит на застраховател, презастраховател, застрахователен холдинг, финансов холдинг със смесена дейност, пенсионноосигурително дружество и на управляваните от него фондове със седалище в Република България, достъпни на: https://www.fsc.bg/wp-content/uploads/2021/files/31071_file.pdf

Международен стандарт за управление на качеството 1 „Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажименти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги“

Международен стандарт за управление на качеството 2 „Прегледи за качеството на ангажимента“

Наредба № 2 от 07.07.2020 г. за формата и съдържанието на годишните доклади за дейността на одитните комитети на предприятията от обществен интерес

Отчет за дейността на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори през 2021 г.

Предложение за Директива на Европейския парламент и на Съвета за изменение на Директива 2013/34/ЕС, Директива 2004/109/ЕО, Директива 2006/43/ЕО и Регламент (ЕО) № 537/2014, достъпна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52021PC0189>

Правила за годишните вноски на дипломираните експерт-счетоводители и регистрираните одитори, приети на 24.09.2019 г. от Управителния съвет на Института на дипломираните експерт-счетоводители

Правила за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, последни изменения с Решение № 157/ 29.08.2023 г. на КПНРО

Правила за отчитане на дейността на регистрираните одитори, достъпни на: https://cposa.bg/attachments/article/396/PRAVILA_EGO_IDES_20210223.pdf

Ръководство по Международни стандарти за контрол върху качеството, одит, преглед, други ангажменти за изразяване на сигурност и свързани по съдържание услуги, издание 2021, част I

Ръководство по международен етичен кодекс на професионалните счетоводители, издание 2021 г.

Ръководство за прилагане на Международен стандарт за управление на качеството 1 „Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажменти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги“ за първи път

Борисова Р. Търговският регистър се задръсти с 1 млн. фирмени финансови отчети: Хаосът в Агенцията по вписванията докара на България наказателна процедура от ЕК, септември 2021 г., статия, достъпна на: <https://www.segabg.com/hot/category-economy/turgovskiyat-registur-se-zadrustil-1-mln-firmeni-finansovi-otcheti>

Българенска С., сборник с доклади „Началото на двадесет и първи век – доверие в почтеността на одитори и счетоводители“ от конференция на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България, Русе, 16 април 2004 г.

Вейсел А. Одит на финансовите отчети в условията на криза, списание на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България, бр.1/2013, година XVII, стр. 5-15

Гатев К., Гатева Н. (2008). Статистика: Статистически методи в емпиричните изследвания и бизнеса, изд. Парадигма

- Герхаурд Н., Смит П., Абхелмауер Р., Международни одиторски стандарти. Системи за вътрешен контрол., издателство Икономика прес & Р-консулт ЕООД, 2009 г.
- Динев М., Методологически проблеми на независимия одит в България, изд. Мисъл, София, 2001 г.
- Динев М., Христова Л., Одиторски контрол, издателство ФорКом Висулчев СД, София, 1992 г.
- Дончев Т., Сравнителен анализ между модела COSO и стандарти за управление на качеството ISO, научен доклад, представен на XI-та международна научна конференция на младите учени, УНСС, 2015 г.
- Костова С., Особености на одита, списание на ИДЕС, брой 4/07, година XI
- Костова С., Иванов Г., Одит, издателство Фабер, 2012 г.
- Маркс Енгелс. Съчинения, издателство „Българска комунистическа партия“, София, 1968 г., стр. 162 – достъпно на T23-KAPITALAT1.pdf (marxists.org)
- Симеонов, О., (2013). Вътрешен контрол и вътрешен одит.
- Симеонов, О., Ламбовска, М., (2016). Системи за управленски контрол.
- Колектив при ИДЕС в състав: Димитър Желязков, доц. д-р Живко Бонев и доц. д-р Антон Свраков, рецезент: проф. д-р Стоян Дурин. При разработката са използвани материали и публикации на: Проф. д-р на ик.н. Димитър Спасов, проф. д-р Стоян Дурин, проф. д-р Стоян Стоянов, проф. д-р на ик.н. Михаил Динев, доц. д-р Живко Бонев, , проф. д-р Фаня Филипова, доц. д-р Симеон Милев, д-р Антон Свраков, Димитър Желязков. Независимият финансов одит в Република България“, издание на ИДЕС, 2016 г., стр. 5-15, ISBN 978-954-91469-2-9
- Колектив при ИДЕС в състав: проф. д-р Али Вейсел, д-р Антон Свраков и Емил Евлогиев. Като изложеното в книгата, освен на авторски текст, се основава, без изрично да се цитират, на отделните материали и публикации през годините на следните членове на ИДЕС: Проф. д-р на ик.н. Димитър Спасов, проф. д-р Стоян Дурин, проф. д-р на ик.н. Михаил Динев, доц. д-р Живко Бонев, Димитър Желязков, проф. д-р Стоян Стоянов, проф. д-р Фаня Филипова, доц. д-р Симеон Милев, доц. д-р Антон Свраков. Независимият финансов одит в България: от

началото до наши дни, трето юбилейно издание на ИДЕС, 2021 г., стр. 119-122, ISBN 978-954-91469-3-6

Commission de Surveillance du Secteur Financier (CSSF). ISQM 1 Implementation Thematic Report. January 2024. Available at: <https://www.cssf.lu/wp-content/uploads/ISQM-1-implementation-Thematic-Report-v230124.pdf>

Internal control - integrated framework, COSO (2013)

IFAC, Do audit inspections improve audit quality, available at: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/do-audit-inspections-improve-audit-quality>

Official IIA Glossary, available at: <https://www.iiabg.org/files/IPPF/Official-IIA-Glossary-English.pdf>

Resolution No. 38/I/2022 of the Council of the Polish Audit Oversight Agency on national quality control standards and National Audit Standard 220, available at: <https://pana.gov.pl/komunikaty/uchwala-nr-38-i-2022-rady-polskiej-agencji-nadzoru-audytowego-w-sprawie-krajowych-standardow-kontroli-jakosci-oraz-krajowego-standardu-badania-220-zmienionego/>

Report of PANA, New standards of quality control in audit firms in action, available at: <https://pana.gov.pl/komunikaty/nowe-standardy-kontroli-jakosci-w-firmach-audytorskich-w-dzialaniu-pana-publikuje-sprawozdanie-z-kontroli-tematycznych/>

Aobdia, Daniel, The Economic Consequences of Audit Firms' Quality Control System Deficiencies (January 7, 2019). Management Science, Forthcoming, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2818137> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2818137>

Arzizeh T. Tapang, Alphonsus K. Kankpang, Egu U. Inah, Peter K. Bessong and Ashishie P. Uklala, Audit Quality Control and its Influence on Audit Report in Nigeria, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, ISSN 1450-2275 Issue 104 April, 2020

De Angelo, Linda Elizabeth. (1981). Auditor Size and Audit Quality. Journal of Accounting and Economics, 3(3), 183. Cited in Audit Quality Control and its Influence on Audit Report in Nigeria, Arzizeh T. Tapang, Alphonsus K. Kankpang, Egu U. Inah, Peter

- K. Bessong, and Ashishie P. Uklala. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, ISSN 1450-2275, Issue 104, April 2020.
- Deliu, Delia, & Olariu, Andrei-Marius. (2023). The Orbital Dynamics of Auditor Firm Rotation: Implications for Auditor Independence and Audit Quality. *Journal of Accounting and Auditing: Research & Practice*, Vol. 2023.
- Gad, Jacek. (2023). Concentration on the Market of Audit Services Provided to Publicly Listed Companies: Evidence from Poland. *International Journal of Management and Economics*, 59(0), 32-45. doi: 10.2478/ijme-2022-0025.
- Godawska, J., & Kutera, M. (2021). Changes in the Concentration of the Audit Services Market in the Context of Mandatory Auditor Rotation in Poland and the United Kingdom. *European Research Studies Journal*, 24(3B), 372-385. <https://doi.org/10.35808/ERSJ/2471>.
- Jones, Megan. (2018). Audit Quality: Detection of Material Misstatement. Graduate Theses, Dissertation. Available at: <https://researchrepository.wvu.edu/etd/5906>.
- Lambovska, M., & Yordanov, K. (2020). Understanding ‘Motivation-Internal Control’ Relations in Municipalities. *TEM Journal*, 9(2), 662-671. Available at: <https://doi.org/10.18421/TEM92-32>
- Nolder, C. J., & Kadous, K. (2015). The Way Forward on Professional Skepticism: Conceptualizing Professional Skepticism as an Attitude. Working paper, Suffolk University and Emory University.
- Oxera. (2008). Competition and choice in the UK audit market, p. 50, available at: <https://www.oxera.com/wp-content/uploads/2018/03/Competition-andchoice-in-the-UK-audit-market.pdf>
- PwC. Understanding Financial Statement Audit. Available at: <https://www.pwc.com/im/en/services/Assurance/pwc-understanding-financial-statement-audit.pdf>.
- The Auditing Standards Committee of the Auditing Section of the American Accounting Association. (2017). Response to the International Auditing and Assurance Standard’s Board’s Invitation to Comment: Enhancing Audit Quality in the Public Interest. COMMENTARY, Current Issues, Volume 11, Spring 2017, ISSN 1936-1270.

Ukav, İsmail. *Market Structures and Concentration Measuring Techniques*. Available at:
https://www.researchgate.net/publication/320002171_Market_Structures_and_Concentration_Measuring_Techniques.

<https://pcaobus.org/>

<https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/do-audit-inspections-improve-audit-quality>